

T. C.

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**MUSTAFA KUTLU’NUN “KAPILARI AÇMAK” ADLI
ESERİNDE SÖZ DİZİMİ**

Şeyhmus KIZILTOPRAK

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan DOĞAN

ŞANLIURFA - 2020

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 175210008 numaralı Şeyhmus KIZILTOPRAK'ın hazırladığı “Mustafa Kutlu'nun ‘Kapıları Açmak’ Adlı Eserinde Söz Dizimi” konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 05/10/ 2020 tarihinde, saat 13.00’te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

05/10/2020

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan DOĞAN		
Üye	Doç. Dr. Muhammet Fatih ALKAYIŞ		
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK		

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

05/10/2020

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek ☐Almıştır ☒Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Şeyhmus KIZILTOPRAK
Öğrenci Numarası : 175210008
Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı
Başlık (Türkçe) : Mustafa Kutlu'nun "Kapıları Açmak" Adlı Eserinde Söz Dizimi

Yukarıda başlığı belirtilen çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 169 sayfalık kısmına ilişkin, 28/08/2020 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 29'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

28/08/2020
Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylar

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan DOĞAN
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
(İmzası)

ÖZET
MUSTAFA KUTLU’NUN “KAPILARI AÇMAK” ADLI ESERİNDE SÖZ
DİZİMİ

KIZILTOPRAK, Şeyhmus

Yüksek Lisans Tezi

Harran Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi: Ahmet Turan DOĞAN

Eylül, 2020, 182 sayfa

Bu çalışmada Türk hikâyeciliğinin önemli isimlerinden biri olan Mustafa Kutlu’nun “Kapıları Açmak” adlı eseri söz dizimi bakımından incelendi. Çalışmaya konu olan eser iki bölümden oluşan 182 sayfalık bir hikâye kitabıdır.

Çalışmanın amacı, postmodernizm akımı çerçevesinde kaleme alınan Kapıları Açmak adlı eserin Türkçenin söz dizimi ilkeleri açısından değerlendirilmesini sağlamaktır.

Çalışma, bir girişle birlikte yüklemsiz söz dizimi -kelime öbekleri-, kelime öbekleri çözümlemeleri, yüklemli söz dizimi-cümlelerin ögeleri ve cümle türleri-, cümle çözümlemeleri ve ayrıntılı söz dizimi çözümlemeleri olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır.

Girişte Mustafa Kutlu’nun hayatı, edebi kişiliği ve eserlerine; postmodernizm ve dil konularına; birinci bölümde kelime öbekleri konusuna; ikinci bölümde cümle, cümlelerin ögeleri ve cümle türleri konularına; üçüncü bölümde ise ayrıntılı söz dizimi çözümlemelerine yer verildi.

Eserdeki kelime öbekleri cümle ve cümle türleri çeşitli yönleriyle incelenmiş ve örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca konu ile ilgili olarak uzmanların tanım, kavram ve sınıflandırma da yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Cümle, Kelime öbekleri, Söz dizimi, Mustafa Kutlu, postmodernizm, Kapıları Açmak

ABSTRACT
THE SYNTAX OF THE BOOK "KAPILARI AÇMAK" BY MUSTAFA
KUTLU

KIZILTOPRAK, Şeyhmus

Master Thesis

Harran University

Social Sciences Institute

Department of Turkish Language and Literature

Dr. Lecturer Member: Ahmet Turan DOĞAN

September, 2020, 182 pages

Mustafa Kutlu's distinctive contributions to the syntax include his action in the Turkish literatüre. The method of his “story telling“ in the study of one of his books. “Opening the doors“ Kapıları Açmak 182 pages would critically be highlighted.

The purpose of the study is to evaluate the syntax principles of Turkish in the work titled Kapıları Açmak within the framework of postmodernism.

The study consist of three main topics: predicate syntax-word phrases-, word phrase analysis, predicate syntax-elements of the sentence and sentence types-sentence analysis and detailed dentence analysis.

In the introduction; life of Mustafa Kutlu, his literary personality and works, postmodernism and language issues; the subject of word phrases in the first part; in second part the sentence, the elements of the sentence and sentences types are discussed. In the third part, detailed sentence analysis was given.

The word phrases in the work, sentence and sentence types were examined in various aspects and explained with examples. In addition, the details of the word phrases and sentences that experts’ thought in terms of definition, concept and classification are mentioned.

Key words: Sentence, Lexical Bundles, Syntax, Mustafa Kutlu, postmodernism, Kapıları Açmak

ÖN SÖZ

Uzun bir geçmişe sahip olan Türkçenin tarihi seyri içinde geçirdiği değişimlerin ve sahip olduğu özelliklerin detaylı biçimde ele alınması gerekmektedir. Bu hususta söz dizimine önemli bir pay düşmektedir. Bu çalışmada Mustafa Kutlu'nun Kapıları Açmak adlı eseri üzerinde söz dizimsel bir inceleme yapılmış ve bu vesileyle hem Türk diline hem sözdizimine katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Çalışmamızda söz dizimi incelemesi için Türkçenin güncel metinlerinden biri seçilerek Türkçenin güncel söz dizimi örnekleri ortaya konmaya çalışılmış ve bunların değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çerçevede Mustafa Kutlu'nun Kapıları Açmak adlı eseri Türkçenin genel söz dizimi özellikleri bakımından temelde sözcük öbekleri ve cümle ögeleri açısından değerlendirilmiştir.

Bilindiği üzere her çalışma belli bir birikim ve emeğin ürünüdür. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin desteği ve katkıları olmuştur. Çalışmamın başlangıcından bitimine kadar benden desteğini esirgemeyen, çalışmamı görüş ve önerileriyle yönlendirip beni cesaretlendiren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan DOĞAN'a, eğitim hayatımın başından şimdiye kadar her türlü desteği veren başta annem-babam olmak üzere aileme ve bana emek veren tüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yakın zamanda ebediyete kavuşmuş olan kardeşim Muhittin KAYAN'a bu çalışmamı ithaf ederim.

Şeyhmus KIZILTOPRAK

Şanlıurfa

2020

**MUSTAFA KUTLU’NUN “KAPILARI AÇMAK” ADLI ESERİNDE SÖZ
DİZİMİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
ÖZEL İŞARETLER	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA KUTLU, HİKÂyecİLİĞİ VE DİLİ

1.1. MUSTAFA KUTLU	9
1.1.1. Hayatı	9
1.1.2. Edebi Kişiliği (Hikâyeciliği)	11
1.1.3. Eserleri	18
1.2. Postmodernizm ve Dil	23
1.2.1. Postmodernizm	23
1.2.2. Postmodernizmde Dil	34

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZ DİZİMİ

2.1. TÜRKÇENİN SÖZ DİZİMİ	36
2.1.1. Yüklemsiz Söz Dizimi (Kelime Öbekleri)	40
2.2. İNCELEME	49
2.2.1. Kelimeyle Kurulan Öbekler	49
2.2.1.1. Bağlama Edatı Öbeği.....	49
2.2.1.2. Çekim Edatı Öbeği	50
2.2.1.3. Ünlem Edatı Öbeği	51
2.2.1.4. Pekiştirme Edatı Öbeği.....	52
2.2.1.5. Eksiz İsim Tamlaması	52
2.2.1.6. Fiil Öbeği.....	53
2.2.1.7. Özel İsim Öbeği.....	56
2.2.1.8. Unvan Öbeği.....	56
2.2.1.9. Sayı Öbeği	57
2.2.1.10. Sıfat Tamlaması.....	58
2.2.1.11. Tekrar Öbeği.....	59
2.2.1.12. Zarf Öbeği	63
2.2.1.13. Yineleme Öbeği.....	63
2.2.2. Ekle Kurulan Öbekler.....	64
2.2.2.1. İsim Tamlaması	65
2.2.2.2. Ayrılma Öbeği	68
2.2.2.3. Belirtme Öbeği	68
2.2.2.4. İlgi Öbeği.....	68
2.2.2.5. İyelik Öbeği	69
2.2.2.6. Kalma Öbeği.....	69
2.2.2.7. Yönelme Öbeği.....	70
2.2.2.8. İki Durumlu Öbek.....	70

2.2.2.9. Denkleştirme Öbeği.....	71
2.2.2.10. -II, -IU Ekli Öbek.....	71
2.2.2.11. Yüklemsi Öbekleri.....	72
2.2.3. Diğer Kelime Öbekleri	77
2.2.3.1. Saplama Öbeği.....	77
2.2.3.2. İktibas Öbeği	77
KELİME ÖBEĞİ ÇÖZÜMLEMELERİ	78
2.1.2. Yüklemlı Söz Dizimi (Cümle)	85
2.1.2.1. Cümlelin Ögeleri	89
CÜMLE ÇÖZÜMLEMELERİ	105
2.1.2.2. Cümle Türleri	115
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SÖZ DİZİMİ İNCELEMESİ	
AYRINTILI SÖZ DİZİMİ İNCELEMESİ	151
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	163
KAYNAKÇA.....	171

KISALTMALAR

AÖ	Ayrılma Öbeği
AT	Açıklama Tümlenci
BEÖ	Bağlama Edatı Öbeği
BFÖ	Bağ-Fiil Öbeği
B’li İT	Belirtili İsim Tamlaması
BÖ	Belirtme Öbeği
B’siz İT	Belirtisiz İsim Tamlaması
ÇEÖ	Çekim Edatı Öbeği
DnÖ	Denkleştirme Öbeği
DÖ	Dolaylı Özne
DT	Dolaylı Tümluç
EİT	Eksiz İsim Tamlaması
FÖ	Fiil Öbeği
İ	İsim
İC	İç Cümle
İDÖ	İki Durumlu Öbek
İFÖ	İsim-Fiil Öbeği
İkÖ	İktibas Öbeği
İÖ	İlgi Öbeği
İyÖ	İyelik Öbeği
KÖ	Kalma Öbeği
IIEÖ	Sıfat Yapım Ekli Öbek

N	Nesne
Ö	Özne
ÖİÖ	Özel İsim Öbeği
PEÖ	Pekiştirme Edatı Öbeği
PT	Pekiştirme Tümleci
S	Sıfat
SFÖ	Sıfat-Fiil Öbeği
SÖ	Sayı Öbeği
SplÖ	Saplama Öbeği
ST	Sıfat Tamlaması
İİEÖ	Sıfat Yapım Ekli Öbek
ŞFÖ	Şart-Fiil Öbeği
TÖ	Tekrar Öbeği
UÖ	Unvan Öbeği
ÜEÖ	Ünlem Edatı Öbeği
ÜT	Ünlem Tümleci
Y	Yüklem
YC	Yan Cümle
YnÖ	Yineleme Öbeği
YÖ	Yönelme Öbeği
ZFÖ	Zarf-Fiil Öbeği
ZİT	Zincirleme İsim Tamlaması
ZÖ	Zarf Öbeği
ZT	Zarf Tümleci

ÖZEL İŞARETLER

{ x }	:	İncelenen metin veya cümlenin numarası
>	:	Devrik metnin düz cümle ile yazımı
[x]	:	Metne yapılan zorunlu yapı ögesi ve önceden incelenmiş biçimbirim göstergesi
<u>x</u>	:	Öbek kuran ek
(x)	:	Öbek çekimi eki
/	:	Öbek yapısı içinde birinci bileşenle ikinci bileşenin ayırıcısı
~	:	Kelime öbeğinin bileşenini oluşturan kelime öbeği
*	:	Cümle ögesi olan kelime öbeği
•	:	Kelime türü incelemesi

GİRİŞ

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta; kendi kanunları içerisinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; yıllar boyunca gelişerek meydana gelmiş sosyal bir kurum; seslerden örülmüş bir ağ, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemidir (Ergin, 2007, s. 13). Dil, bu tanımda da dikkat çekildiği üzere pek çok yönü bulunan sistemler bütünüdür. Bu sebeple Toklu, dilin bir iletişim aracından daha fazlası olduğunu belirtmiştir. Ona göre dil, o dili konuşan toplumun kültürünü yansıtan bir ayna, o kültürün düşünüş biçimini, dünyayı algılayışını belirleyen en önemli etken, toplum içi ve toplumlar arası ilişkilerin önkoşuludur. İnsanların duygu, düşüncelerini aktarımını gerçekleştirdiği gibi dil, aynı zamanda edebiyatta sanatsal kullanımıyla bu en yaygın ve eski sanat dalının varoluş nedenidir. Dil olmasaydı ne geçmişimize ilişkin bir bilgimiz olur ne de bilimde ve teknolojiye bugünkü duruma gelinebilirdi. Dil, öyle bir öneme sahip ki savaş ilan etmeden gönüller fethetmeye kadar pek çok amaçla kullanılabilen bir varlık (Toklu, 2013, s. 15) olarak ifade edilmektedir.

Yazı dili eserlerde, kitaplarda, tek kelime ile yazıda kullanılan dildir. Yazı dili, bir medeniyet dilidir. Tarih boyunca medeniyeti, kültürü, edebiyatı olan kavimlerin yazı dilleri olmuştur. Yazı dili bir kavmin kültür dili, edebiyat dili olduğu için ona *edebî dil* de denir. Bir dil sahası içinde şive ve ağızlar çeşitli olduğu hâlde yazı dili tektir. Her bölgenin kendine özgü doğal bir konuşma dili vardır. Konuştukları her ne ise yalnız o bölgede geçerli olur, yazıda kullanılmaz. Örneğin *geliyorum* kelimesi Karadeniz’de farklı kullanılırken; Doğu Anadolu’da farklı kullanılır. Ama her iki bölge de bu kelimeyi *geliyorum* şeklinde yazar. Onun için bir tek yazı dili vardır. Bununla birlikte, her yazı bir konuşma dilinden doğmuştur. Bu yüzden yazı dili konuşma dilinden bağımsız değildir. Yazı dili, konuşma dilinin bütün kaynaklarından beslenir.

Her ne kadar yazı dili konuşma dilinden bağımsız değilse de bazı noktalarda birbirinden ayrılır. Bunlar:

-Yazı dili yapay iken konuşma dili doğaldır. Bundan ötürü konuşma dili gelişigüzel kullanılırken; yazı dili daha dikkatli kullanılır.

-Yazı dili, konuşma diline göre daha derli topludur.

-Yazı dili sessiz iken; konuşma dili canlıdır, seslidir.

-Konuşma dili canlı bir dil olarak herhangi bir topluma bağlıdır, o dili konuşan bir toplum olmazsa o dil ortadan kalkar. Yazı dili ise kayıtlarda kalır, kaybolmaz.

Denebilir ki yazı dili aynı zamanda tarihin de dilidir. Onun için bir dilin geçmişinden konuşmak, tarih içindeki değişimlerini görmek, yine dilin kendisi üzerinden olur. Yazı dili, dilin en gerçek aynası olduğu için onda bir dilin yüzyıllar içindeki değişimlerini görmek mümkündür (Ergin, 2009, s. 10-12).

Söz dizimi bir dilin dil bilgisinin en önemli kısımlarındandır. Bir dilin bütün özellikleriyle ortaya çıktığı yer söz dizimi alanıdır. Yazı dili, kelimelerden meydana geldiğinden kelimeleri bir arada tutan, onların bir düzen dahilinde sıralanması ve sistematik şekilde ele alınıp incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada söz dizimi devreye girer. Söz diziminin sistemli olarak 20. yüzyılın başlarında İsviçreli dilbilimci *F. de Saussure* öncülüğünde ortaya çıktığı söylenebilir. Dilbilimci *F. de Saussure*'le başatabileceğimiz “dizge” anlayışının dilbilim çalışmalarına egemen oluşu, dizimbilim konusuna da yeni bir önem kazandırmış, dizimle ilgili incelemeler dilbilimin temel uğraşlarından biri durumuna gelerek büyük bir ağırlık kazanmıştır (Aksan, 2007, s. 121).

Chomsky'nin söz dizimiyle ilgili fikirleri zamanla söz dizimi çalışmalarında yeni çığırılar açar. Ona göre, anadilini öğrenen insan, annesinden, çevresinden duya duya anadilinde sözleri öbekleştirme yollarını, sözdizimi örgüsünü kazanmış olur. Aynı şekilde anadilinde sonsuz sayıda sözcük öbeklerini üretebilme yeteneğini de elde eder. Bu yetenek, aynı dili konuşanlarda vardır. Dildeki kalıplaşmaları, kuralları, bir insanın konuştuğu dil üzerindeki bilgisini Chomsky, *competence* (dil yeteneği) terimiyle adlandırır. Chomsky, dili bir cümleler topluluğu olarak görmüş ve 1957'de yayımlanan “*Dizimbilgisel Yapılar - Syntactic Structures*” adlı eserinde dilbilimsel çözümlemede bir dilin dilbilgisine uygun cümlelerini, ona aykırı cümlelerden ayırmayı ve dilbilgisine uygun cümlelerin yapısını ortaya koymayı amaç olarak

belirlemiştir (Aksan, 2007, s. 131-132). Böylece söz dizimi çalışmaları farklı bir bakış açısı kazanmıştır.

Söz dizimi, bir dildeki yapıların temeli niteliğindedir. Dildeki ses bilgisel, biçim bilgisel ve anlambilimsel ilişkileri, özellikleri dilin söz dizimsel boyutu belirlemektedir. Dilin dikey düzlemindeki unsurların yatay düzlemde kullanılarak bildirişime dönüştüğü söz dizimi, aynı zamanda dillerin en önemli yapılarından. Çünkü, dilin özünü yansıtan ve en zor değişen yapı burasıdır. Dolayısıyla da bu alanla ilgili hem evrensel boyutta hem de tek tek diller boyutunda birçok çalışma yapılmıştır.

Türkiye Türkçesinde söz dizimi üzerine birçok yayının yapıldığı görülmektedir. Bunların bazılarını şöyle sıralamak mümkündür: Muharrem Ergin- *Türk Dili, Türk Dil Bilgisi*; Süer Eker- *Çağdaş Türk Dili*; Vecihe Hatiboğlu- *Türkçenin Söz Dizimi*; Mehmet Hengirmen- *Türkçe Dilbilgisi*; Hikmet Dizdaroğlu- *Tümce Bilgisi*; Haydar Ediskun- *Türkçe Dilbilgisi*; Günay Karaağaç- *Türkçenin Söz Dizimi*; Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi, Türkçede Söz Dizimi-Cümle Tahlilleri*; Hacı İbrahim Delice- *Türkçe Söz Dizimi*; Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli-*Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*; Bilal Aktan- *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*; Tahir Banguğlu- *Türkçenin Grameri*; Tahir Nejat Gencan- *Dilbilgisi*; Mazhar Kükey- *Uygulamalı Örneklerle Türkçenin Sözdizimi*; M. Kaya Bilgegil- *Türkçe Dilbilgisi* ve Kerime Üstünoğlu- *Dil Yazıları...*

Türkçe üzerine yapılan söz dizimi çalışmaları neticesinde Türkçenin söz dizimi açısından birtakım özellikler taşıdığı ortaya konmuştur. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

a) Türkçe yeryüzünde konuşulan diller arasında, öznenin başta, yüklem sonda, nesnenin ortada (*özne + nesne + yüklem*) olduğu diller içinde bulunur. Türkçe bu özelliğiyle Altay dillerine yakınlık gösterir. Kimi araştırmacılar ise Türkçede cümlenin *özne-yüklem-nesne-tümleç* öğelerinden oluştuğunu, bu dört temel ögenin içerisinde de en önemlilerinin özne ve yüklem olduğunu belirtmişlerdir.

- (1) Ahmet (ö) / elmayı (n) / yedi (y).
- (2) Ay ışığı (ö) / odayı (n) / aydınlattı (y).
- (3) Adam (ö) / kapıyı (n) / sertçe (z) / kapattı (y).

(4) Bebek (ö) / ağladı (y).

b) Türkçede sıfat tamlamalarında sıfat isimden önce gelir.

(5) Sarı saçlı (s) / kız (i)

(6) Güzel (s) / araba (i)

(7) Tombul (s) / bebek (i)

c) Türkçenin en önemli özelliklerinden biri, söz diziminde görülen esnekliktir. Geçişli eylemle kurulmuş “*Kadın elmayı çocuğa yedirdi.*” gibi dört ögeli bir cümleyi farklı şekillerde de kurabiliriz:

(8) *Kadın elmayı çocuğa yedirdi.*

Kadın yedirdi elmayı çocuğa.

Kadın yedirdi çocuğa elmayı.

Kadın çocuğa elmayı yedirdi.

Elmayı çocuğa kadın yedirdi.

Elmayı çocuğa yedirdi kadın.

Elmayı kadın yedirdi çocuğa.

Elmayı yedirdi kadın çocuğa.

Çocuğa elmayı kadın yedirdi.

Çocuğa elmayı yedirdi kadın.

Çocuğa yedirdi kadın elmayı.

Çocuğa yedirdi elmayı kadın.

Yedirdi kadın çocuğa elmayı.

Yedirdi kadın elmayı çocuğa.

Yedirdi elmayı çocuğa kadın.

Yedirdi çocuğa kadın elmayı.

(9) *Çocuk bahçedeki meyveleri topladı.*

Çocuk topladı bahçedeki meyveleri.

Topladı bahçedeki meyveleri çocuk.

Topladı çocuk bahçedeki meyveleri.

Bahçedeki meyveleri çocuk topladı.

Bahçedeki meyveleri topladı çocuk.

(10) *Turkcel'le bağlan hayata.*

Bağlan hayata Turkcel'le.

Hayata Turkcel'le bağlan.

Turkcel'le hayata bağlan.

d) Türkçede kısa ve kıvrak anlatım olanağı sağlayan özelliklerden biri de birleşik cümlelerle ortaya çıkan yan cümlelerdir.

(11) Tekkeyi bekleyen (*yan cümle*) / çorbayı içer. (*temel cümle*)

(12) Bana bakıp (*yan cümle*) / öylece geçti. (*temel cümle*)

(13) Seni sevmek (*yan cümle*) / yürek ister. (*temel cümle*)

e) Türkçenin sözdiziminde cümle anlamını pekiştirme, daraltma, sınırlama gibi amaçlarla kullanılan çok çeşitli anlatım biçimleri, anlam ayrımlarını ortaya koyan değişik anlatım kalıpları vardır.

f) Türkçe söz diziminde asıl vurgulanan öge, yükleme yakın olan, dolayısıyla kurallı cümlelerde sona yakın olan ögedir.

(14) Annemle pazara *dün* gittim.

Annemle *dün* pazara gittim.

Dün pazara annemle gittim.

g) Türkçedeki kelime öbeklerinin sıralanışı gelişigüzel değildir. Cümlede olduğu gibi kelime öbeklerinde de yardımcı ögeler önce; asıl ögeler ise sonra gelir. Bu kural sadece *ki*'li birleşik cümlelerde bozulur.

- (15) Her bedenın ayrı bir dili, ayrı bir tarzı vardır *ki* bu, konuşan dilden daha güçlüdür çoğu kez.
- (16) Çocuklar isterler *ki* yanlarındaki büyükler, her zaman bütün suallerine cevap verebilecek âlimler olsun.
- (17) Öyle bir sessizliğe daldılar *ki* düşündüklerimi işitecekler diye korktum.
- (18) Ben zaten onu öylesine severdim *ki* onu ya göklerin ya denizin koynunda doğmuş sanırdım.

Türkçede söz dizimi, kelime öbeği veya cümle bilgisi başlığı altında ele alınan kelime öbekleri ve cümle üzerine yapılmış araştırma ve dil bilgisi kitapları incelendiğinde bu başlıkların farklı değerlendirildiği, farklı sınıflandırıldığı ve farklı isimlendirildiği görülmektedir. Kelime öbekleri için Tahsin Banguoğlu *belirtme öbekleri*; Leyla Karahan *kelime grupları*; Vecihe Hatipoğlu *yargısız anlatımlar*; Günay Karaağaç ise *söz öbekleri* terimini kullanmıştır (Süzer, 2016, s. 19). Delice de Türkçenin Söz Dizimi eserinde geçen yüklemsiz söz dizimi için *kelime öbeği* (2018) terimini tercih etmiştir.

Kelime öbeğini adlandırmanın yanında sınıflandırmada da farklılıkların olduğu görülür. Ergin kelime öbeğini 18 başlıkta (2007) incelerken; Karahan 14 başlıkta (2010) incelemiştir. Delice ise, 3 ana başlık altında 29 grupta (2018) değerlendirmiştir. Kükey, kelime öbeğini 11 grupta (1975) ele alırken; Banguoğlu ise 8 grupta (2015) ele almaktadır. Rasim Şimşek 6 grupta (1987) ele alırken; Bilgegil de kelime öbeğini 8 başlıkta (1984) toplamıştır.

Türkçedeki tümcenin sıralanışının incelenmesinde de bazı farklılıklar yer almaktadır. Türkçe söz diziminde öge sıralanışı genellikle özne-tümleç-yüklem biçiminde ele alınırken; Hengirmen, bu sıralamayı ‘*özne-yüklem-nesne-tümleç* (1997, s. 323) biçiminde vermiş, Paçacıoğlu ise bu dört ögeye *zarf*’ı da eklemiştir (1987, s. 97).

İncelenen eserlerde *cümle* terimi için de kimi araştırmacılar *tümce* kimi araştırmacılar ise *cümle* terimini kullanmıştır. Bu kullanımları şöyle verebiliriz:

Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri: cümle* (2017); Banguoğlu, *Türkçenin Grameri: cümle* (2015); Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü: cümle* (1989);

Karahan, *Türkçede Söz Dizimi: cümle* (2010); Gencan: *Dilbilgisi: tümce* (1979); Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi: tümce* (1972); Şimşek, *Örneklerle Sözdizimi: tümce* (1987); Koç, *Yeni Dilbilgisi: tümce* (1996); Kükey, *Örneklerle Türkçenin Sözdizimi: tümce* (1975).

Bununla beraber Zülfikar, *cümle* terimini tercih ettiğini ve *cümle*'nin *tümce*'ye göre daha yaygın olduğunu belirtmiştir (2015, s. 400).

Terimlerdeki farklılıkların yanında sözcük öbeklerinin değerlendirmelerinde de farklılıklar görülür. Bunlardan biri, Türkçe dil bilgisinde uzun yıllar tartışılan “takısız isim tamlaması” ve “zincirleme isim tamlaması” sorunudur. Bu başlıklar Gencan'ın eserinde yer alır. “Takısız tamlamayı” ilk kez Gencan kullanırken, “zincirleme” tamlamadan ilk söz eden Banguoğlu olmuştur. Bu iki tamlama türü Ergin'de yer almaz. Gencan'ın takısız kabul ettiği tamlamaları Ergin sıfat tamlaması kabul eder (Kerimoğlu, 2007, s. 108). Delice'de ise bu konu “eksiz isim tamlaması” başlığı altında yer alır.

Söz dizimi çalışmaları açısından ele aldığımız kaynaklar neticesinde yapılan çalışmaların geneline baktığımızda kelime öbeği ve cümle kavramının tanımı için benzer açıklamaların yapıldığı görülür. Ancak söz konusu öbeklerin sınıflandırılmasında ve isimlendirilmesinde farklılıklar da göze çarpar. Bu farklılıklar kelime öbeklerin isimlendirilmesinde ve sayısında kendini göstermektedir. Yukarıda sınıflandırdığımız kelime öbeklerini araştırmacılar, farklı sayıda tespit etmişlerdir. Aynı şekilde yukarıda değindiğimiz “kelime öbeği” ve “cümle” teriminin isimlendirmesinde farklı değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Bu kadar değerlendirmeye göre tezi oluşturmak zor olacağından Delice'nin (2018) çalışmasında belirlenen esaslara göre söz dizimi değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışmanın asıl konusunu söz dizimi özellikleri bakımından Mustafa Kutlu'nun Kapıları Açmak adlı hikâyesini değerlendirmek oluşturmaktadır. Mustafa Kutlu'nun tercih edilmesinin sebebi ise onun kendine özgü hikâye anlatışlarıyla yeni kapılar açan ve bu alanda da yüzden fazla hikâyesinde gösterdiği başarılarla Türk edebiyatının son dönemin önde gelen en önemli yazarlardan biri olmasıdır. Hem güncelliği yakalayıp hem de geçmişten yararlanarak bu iki durumu harmanlayıp kendine has anlatış tarzıyla farklı bakış açıları yakalayan ve bunları eserlerinde

yansıtan bir yazardır. Türk hikâyeciliğinde çığır açıp hikâyelerinde postmodernizmi ustalıklı uygulamış ve bunu gündelik dille, sade, şeffaf, akıcı şekilde topluma sunmuştur. Bir diğer sebep de söz dizimi açısından baktığımızda, postmodernizmin kalıplarını kullanması, eserlerinde farklı yapıları tercih etmesi, farklı anlatım tarzını benimsemesi, konuşma diline yakın bir dil anlayışa sahip olması Kutlu'nun eserini söz dizimi açısından anlamaya ve anlatmaya teşvik etmiştir.

Yukarıda bahsedilen sebep ve amaçların yanında söz dizimi incelemesi için Türkçenin güncel metinlerinden biri seçilerek Türkçenin güncel söz dizimi örneklerini ve incelemelerini ortaya koymak da hedeflenmiştir. Bu çerçevede Kutlu'nun Kapıları Açmak adlı eseri Türkçenin genel söz dizimi özellikleri bakımından temelde sözcük öbekleri ve cümle ögeleri açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler yapılırken söz konusu hikâye kitabından yeteri kadar örnek verilmiştir. Örneklerle ilgili değerlendirmede dikkate alınacak kısımlar koyu yazılan bölümler olarak belirtilmiştir. Bunun yanında hikâyede her sözcük öbeğinden kaç tane geçtiği de çalışmanın sonunda belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

1. MUSTAFA KUTLU, HİKÂyecİLİĞİ VE DİLİ

1.1. MUSTAFA KUTLU

1.1.1. Hayatı

Günümüz Türk hikâyeciliğinin en önemli isimlerinden biri olan Mustafa Kutlu, gerek kullandığı tekniklerle gerekse farklı hikâye tarzıyla Türk Edebiyatına ayrı bir soluk kazandırmıştır.

6 Mart 1947 tarihinde Erzincan'ın İliç ilçesine bağlı Kuruçay nahiyesinde Nahiye Müdürü Nurettin Bey'in oğlu olarak dünyaya gelen Mustafa Kutlu'nun çocukluğunun ilk yılları, babasının işi nedeniyle çeşitli vilayetlerde geçer. Nurettin Bey'in 1953 yılında emekliye ayrılması neticesinde Mustafa Kutlu ve ailesi Erzincan'a yerleşir.

İlk ve orta öğrenimini Erzincan'da tamamlayan Mustafa Kutlu, Erzurum Atatürk Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü 1968 yılında mezun olur.

Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat bölümünde Orhan Okay, Kaya Bilgegil, Niyazi Akı, Selahattin Olcay gibi hocalarla ve Meddah Behçet Efendi, İsmail Usta gibi sözlü halk kültürünün önemli kişileri ile karşılaşan Kutlu'nun üniversite yılları, yazarın edebi hayatına yön vermesi bakımından önemlidir (Tonga'dan aktaran Işık, 2013, s. 9).

Babasının ölümü ile birlikte (orta ikinci sınıftadır) zor günler başlar. Annesine yardımcı olmak için birçok iş yapar. Sebze halinde arabadan karpuz indirir, kahvede garsonluk, çadırlarda puantörlük yapar. Yine bu yıllarda uğraştığı iki iş vardır. Biri resim yapmak diğeri futbol oynamaktır. Mahalli ligde futbol oynar.

Mustafa Kutlu, liseyi bitirdikten sonra resme olan hevesi nedeniyle Güzel Sanatlar Akademisi imtihanına girmek ister. O güne kadar Erzincan sınırlarına çıkmamış bir taşra çocuğunu Güzel Sanatların “frapan havası” iter. Böylece on yıl uğraştığı resim defterini kapatır (Fakılı, 2013, s. 1).

Üniversite yıllarında iki arkadaşıyla Erzurum Halk Eğitim Salonunda resim sergisi açan Kutlu'nun, bir gün Orhan Okay Hocanın odasında Hareket dergisi sahibi Ezel Erverdi ile karşılaşması yazarın hayatında yeni ufukların açılmasını sağlar. Çünkü Ezel Erverdi, Kutlu'dan Fikir ve Sanatta Hareket dergisinde basılmak üzere desenlerini kendisine göndermesini ister. İlk deseni Hareket dergisinin 28. sayısının kapağında yayımlanan Kutlu'nun ilk hikâyesi de, derginin 29. sayısında basılmıştır. 1968 yılında yayımlanan Sait Faik'in Hikâye Dünyası adlı çalışması, Kutlu'nun kitap halinde basılan ilk eseri olmuştur.

1969'da Erzincan'da görücü usulü ile, hayatımın en güzel tevafuku dediği eşi Sevgi Hanım ile evlenir. Bu evlilikten bir erkek bir kız çocukları olur. Evliliği ile birlikte öğretmenliğe başlar. İlk tayini Tunceli'ye çıkar. Dört yıl Tunceli Lisesinde çalışır. 1972 yılında İstanbul'a tayin edilir. Küçükköy Vefa Poyraz Lisesinde iki yıl öğretmenlik yapar. 1974 yılında Hareket Yayınları'nı genişletmek için öğretmenlik mesleğinden istifa ederek ayrılır (Fakılı, 2013, s. 1).

Askerliği 1976'da İzmir'de kısa dönem şeklinde bitirir. Mustafa Kutlu, 1976'dan itibaren yayımlanmaya başlanan Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin yayın heyetinde çalışmaya başlar. Bu çalışma Dergâh yayınları tarafından yürütülmektedir ve Kutlu için Dergâh yeni bir tecrübe olur. Ansiklopedi 1976 ile 1998 arasında sekiz cilt tamamlanıncaya dek yazılır. Ayrıca 1979 ile 1982 yılları arasında Hareket dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. Bir taraftan öyküler yazmaya devam etmektedir (Narlı, 2014, s. 4).

Öyle görülüyor ki, Mustafa Kutlu'nun hayatı ele aldığı onun hikâyelerinin bu kadar başarılı olmasının altında iki nedenin yattığı söylenebilir: 1. Babasının görev icabıyla pek çok yere tayin olması, 2. Öğrenim hayatında karşısına çıkan çok önemli bilim ve sanat adamları. Bu iki faktör, Kutlu'nun edebiyat alanında önemli bir yere gelmesinde önemli rol oynamıştır.

Mustafa Kutlu, 1983 yılında Ya Tahammül Ya Sefer adlı kitabıyla Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yılın hikâyecisi ödülüne layık görülmüştür.

Hareket dergisinin ardından bu kez 1990 yılında yeni bir dergi çalışması içinde bulur kendini. İsmail Kara ve Ezel Erverdi ile birlikte Dergâh dergisi adıyla yeni bir

yayın çıkarmaya karar verir. Dergâh bugün hâlen çıkmaya devam etmektedir. Burada pek çok yazı ve öyküsünü yayımlar.

Kutlu, aynı zamanda doksanlı yıllarda yayınevi ve derginin yanında gazete yazarlığı görevini de üstlenmekteydi. İstanbul izlenimlerini Zaman gazetesindeki yazılarıyla okuyucusuna iletir. “Bir Demet İstanbul” (1992) ve “Şehir Mektupları” (1993) alt başlıklı bu yazılarda şehre yönelik izlenimlerini okuyucularına aktarır.

Kutlu için Dergâh dergisi “çölde açılan bir şemsiye”dir. Bu kadar önem verdiği dergiyle ilgili olarak 1997’de Türkiye Yazarlar Birliği tarafından en iyi dergi yönetimi alanında ödüle layık görülür. 2005 yılındaki 43. Türk Dil Bayramı etkinlikleri içinde “Türkçeyi topluma örnek olacak şekilde iyi ve doğru kullanan yazar” olarak ödül almıştır.

Senaryo türünde bazı çalışmalar yapan Mustafa Kutlu, başka yazarların eserlerini senaryolaştırmıştır. Sabahattin Kudret Aksal’ın Geceye Doğru, Orhan Kemal’in Uyku, Umran Nazif Yiğiter’in Süslen Berberi ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Huzur’unu (Huzur’u Ayşe Şasa ile birlikte) senaryolaştırmıştır. Kendi eseri olan Gönül İşi’ni de senaryo hâline getirmiştir. Ayrıca “Kapıları Açmak” hikâyesi televizyon dizisi, Uzun Hikâye kitabı da sinema filmi olarak çekilmiştir. Mavi Kuş kitabı TRT için film yapılmıştır. Ayrıca TRT için Selim İleri ile birlikte Pazartesi Hikâyeleri’ni hazırlamış ve Medine Müdafaası adlı projede Yönetmen Metin Erksan’la çalışmıştır (Narlı, 2014, s. 3).

1.1.2. Edebi Kişiliği (Hikâyeciliği)

Bir yazarın edebi kişiliği kazanması muhakkak yaşadığı çevreye, aldığı eğitime eşdeğerdir. Lakin doğuştan gelen kişilik kimliği yazarı farklı bir yere koyar. Kişilik olarak bir yazarın kendini ahlaki, fikri ve manevi yönde geliştirmesi ve belli bir seviyeye getirmesi, ortaya koyacağı eserleri büyük derece etkilemektedir.

Mustafa Kutlu, kendine özel hikâye anlatışlarıyla yeni kapılar açan ve bu alanda da yüzden fazla yazdığı hikâyelerinde gösterdiği başarılarla Türk edebiyatının son dönemin önde gelen en önemli yazarlardan biri hâline gelmiştir. Hem güncelliği

yakalayıp hem de geçmişten yararlanarak bu iki durumu harmanlayıp kendine has anlatış tarzıyla farklı bakış açısı yakalamış ve bunları eserlerinde yansıtmıştır.

Modernleşme ile hayat akışının hızlanması yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların başında psikolojik, maddi, manevi ve dinsel konular gelmektedir. Daha sonra ülkemizde çokça görülen köyden kente içgöç olgusu üzerinde duran Kutlu bu problemleri açık, sade, anlaşılır ve kısa cümlelerle ve ince bir nüktedanlıkla anlatmıştır.

Mustafa Kutlu'nun düşünce dünyasında en etkili isimlerin başında Nurettin Topçu gelmektedir. Zaten Hareket dergisi, Topçu'nun fikirleriyle kendini göstermiş bir yayın organıdır. Düşünce dünyasında, Anadolu romantizmi adı verilen bir anlayış görülür. Kutlu'nun tasavvufa yönelik ilgisi de belirgindir. Türkiye'de asırlar içinde yerleşmiş geleneksel kültüre yabancı kalmamış bir kişidir. Dini değerlere, özellikle ahlâka verdiği önem eserlerine fazlasıyla yansımıştır (Narlı, 2014, s.4).

Mustafa Kutlu bir hikâyeci olarak sahip olduğu dünya görüşünün savunuculuğunu hikâyeleri aracılığıyla yapmıştır. Dava adamı olarak nitelendirdiğimiz Kutlu'nun son derece naif, inşafı ve insaniyetli bir dille davasını savunduğunu hikâyelerinden anlamaktayız. Bu hikâyelerden biri de tezimize yardımcı olan Kapıları Açmak adlı eseridir. Kutlu, eserinde kahramanına inşafı davranmıştır. Eserin başkahramanı olan Zehra'ya kötülük eden ağabeyi Ahmet'in herhangi bir acı çekmesini istememiştir. Nurettin Topçu'nun da etkisinde şekillenen düşünceleri ve sanat kişiliği değişmeden devam etmiştir. “Mustafa Kutlu, Nurettin Topçu'nun başını çektiği Hareket ‘mektebine’ sonuna kadar bağlı bir yazardır. Öykülerinde baştan sona bu ‘mektebe’ ve Nurettin Topçu'ya bağlılığın izleri görünür. Kuşkusuz bunda garipsenecek bir şey yoktur. Derin bir mütefekkir/felsefeci/düşünür ile bir sanatçının görüşleri aynı yerde buluşmuştur, o kadar.” (Tosun'dan aktaran Işık, 2013, s. 26) sözleriyle Kutlu'nun hikâyecilik macerasını aktarmıştır.

Kutlu, daha çok kaynağını şark hikayeleri, Kur'an-ı Kerim, Hadisi Şerif, kıssa ve menkıbelerden almıştır. Yahya Kemal'in “Kökü mazide olan âti “görüşünü benimsemiş ve hikâyelerini bu doğrultuda yazmıştır (Yazıcı, 2002, s. III).

Mustafa Kutlu'nun hikâyeciliğini etkileyen önemli yapı taşlarından biri olan Nurettin Topçu olduğunu belirtmiştik. Topçu'nun gerek siyaset alanında gerek

ekonomi alanında ve gerek sosyal hayat alanına dair birçok fikir, düşünce Kutlu'nun hikâyelerinde yer bulmuştur. Aynı zamanda Mustafa Kutlu'nun sanat ve fikir hayatının şekillenmesinde Hareket Yayınları da büyük bir öneme sahip olmuştur. (Lekesiz'den aktaran Işık, 2013, s. 24).

Gerek dünyadaki gerek Türkiye'deki birçok önemli olaya tanık olan Mustafa Kutlu'nun asıl hikâyeciliği altmışlı yılların sonunda başlamaktadır. Kutlu'nun bu yıllarda dönemin ön planda olan akımlara sırtını çevirmiştir. Daha çok yerliliği savunan Kutlu, sürrealist, varoluşçuluk, kişiyi bunalıma sokan akımlardan uzak durduğunu görürüz. Kutlu, bu dönemdeki bir başka yönelim olan Bilinç Akışı ile ilgili olarak da yine olumsuz düşünür: 'Dili zorlayan, çoğu kez bozan, yeniden yapan, zamanı istediği gibi kullanan, şuur akımına rağbet eden, olağan ve olağandışıyı aynı anda elde tutan, konudan çok işlemeye değer veren bir tutum hikâyemize hâkim olmuştur. Bu hâkim tutumu kötüye kullananlar çoğunluktadır. Sahte mallar hakiki değerleri gölgelemiştir.' Açıklamasını yapan Kutlu, dönemsel modalara, gelir geçer değerlere itibar etmeyeceğini ifade ederek, Türk öykücülüğünde kendisine farklı bir yer inşa etmiştir (Tosun'dan aktaran Işık, 2013, s. 40).

Kutlu'nun hikâye tarzını Orhan Okay şöyle açıklamaktadır: 'Kutlu'nun yazdıkları evvelâ hikâye ile romanın karması. Daha sonra da modern ile geleneğin karması. Mustafa Kutlu, dili de bir enstrüman olarak çok ustaca kullanıyor. Bu tarafı da, yine belki birçoklarının bilemeyeceği şairliğinden kaynaklanıyor.' cümleleriyle Mustafa Kutlu'nun sanatına dikkat çektiyor. Aynı zamanda Kutlu'nun gerek kullandığı hikâye dili gerek gelenekle modern hikâye tarzı arasında kurduğu bağla, Türk hikâyesinde çok önemli bir yeniliği gerçekleştirmiştir. Eserlerinde postmodernizm tekniklerinden biri olan çoklu anlam katmanlarından oluşan bir anlatımı tercih etmiştir. Onun hikâyelerinde ilk planda göze çarpan, çeşitli hayat sahneleridir. Kutlu, akıp giden gündelik hayata halkın içinden biri olarak bakar ve halkın diliyle, bakış açısıyla olayları ortaya koyar (Özcan'dan aktaran Coşkun, 2010, s. 367-368).

Türk edebiyatının geçirdiği evrelerde birçok edebiyatçının Batılı fikir ve akımların etkisi altında eser verdiği görülmektedir. Tanzimat döneminden bu yana hikâyeciliğimizde yer yer geleneksel hikâye örnekleri verilmiş olsa da biçim ve

muhteva yönünden hâkim olan Batılı anlamdaki öyküdür. Ancak biçim ve muhtevada daima ‘yerliliği’ önceleyen Kutlu’nun hikâye anlayışındaki değişiklik onu Türk edebiyatında farklı bir yerde durmasını sağlamış ve onu genel anlamdaki hikâyeciliğimizden ayırt etmiştir. “Kutlu, ilk iki kitabında bu farklı yer ile ilgili olarak özgün bir tavır ortaya koyamasa da, daha sonraki öykülerinde tutumu netleşmeye başlar. Kutlu’nun peşinde olduğu hikâye ‘Şark Hikâyeciliği’dir. Kutlu hem muhteva hem de biçimsel olarak gelenekle bugün arasında yaşanan kırılmanın önüne geçmek için kendince köprü görevi üstlenmiştir (Tosun’dan aktaran Işık, 2013, s. 40).

Yazarın anlatım teknikleri yönünden çok çeşitli kaynaklardan beslendiğini söylemek mümkündür. Hem modern ve postmodern anlatılardaki yöntemlerle hem de geleneksel hikâyecilik tarzıyla bir arada yoğrulduğu söylenilebilir (Tosun’dan aktaran Narlı, 2014, s. 10).

Modern ve postmodern anlatım tekniklerinden yararlanan Kutlu, bazı eserlerinde anlatımda çok sesliliği denemiştir. Olayları farklı kahramanların ağzından aktarır. Örneğin Chef kitabındaki hikâye üç bölüm hâlinde üç farklı anlatıcının ağzından aktarılır. Böylelikle Türk Edebiyatında bambaşka anlatım tekniklerini kullanan ve bu alanda başarı sağlayan nadir yazarların başında bulunmuştur.

Postmodernizmin anlatım tekniklerinden biri olan metinlerarasılık Mustafa Kutlu’nun eserlerinde yer yer görürüz. Bu teknikte yazar başka metinlerden yararlanma yoluna gider ve birçok farklı alana göndermede bulunabilir. Kutlu’nun eserlerinin başarısında bu metinlerarası ilişkilerin ciddi bir katkısı olduğunu söylemek mümkündür. (Andı’dan aktaran Narlı, 2014, s. 11) Aynı zamanda bilinç akışı tekniğini de kullanan yazar bu şekilde bize kahramanların içinden geçenleri onların cümleleriyle aktarır. Burada savruk ve özensiz bir dil, birbiriyle ilgisi olmayan durumların sıralanması söz konusudur. Bu anlatım tarzı Kapıları Açmak eserinde yer yer görülür (Yıldırım’dan aktaran Narlı, 2014, s. 11).

Mustafa Kutlu’nun hikâyeciliğinde önemli bir nokta da ironik anlatımdır. Paradoksal bir yapısı olan ironi, “yaşanan saçmalıkların, zıtlıkların, çelişkilerin daha etkili ve vurucu bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla, asıl anlamının gizlenerek bütün bunların doğal bir olaymış gibi anlatılmasıdır.” (Tosun’dan aktaran Işık, 2013, s. 29).

Kutlu, kahramanlarının olumsuz tutumlarına ya da eleştirmek istediği bir meseleye ironi yoluyla okuyucunun dikkatini çekmek istemektedir. “Yazar aslında gerçeği bilmektedir ama bilinçli bir bilmezlik sergiler. Dışarıdan bir gözle, safça, bu çarpıklığın farkında değilmiş gibi ‘öylesine’ anlatır. Ama öyküyü, bu gizlenmiş, saklanmış gerçeğin daha etkili anlaşılmasına yönelik olarak oluşturur. İronik anlatımın bir başka ögesi de eleştirel bakıştır. Yazar her ne kadar bu saçmalığı, karşıtlığı tarafsız bir şekilde anlatıyor gibi gözükse de metnin gerisinde dokunaklı bir eleştiri vardır. Ayrıca anlatımda bir üst bakış ve ince alay kendini hissettirir. Ama bu alay, bildik küçümsemeye işaret eden bir tutum olmayıp, bu acınası olaya duyulan tepkinin bir sonucu olan eleştirel bakıştır.” (Tosun’dan aktaran Işık, 2013, s. 30).

Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde ilk göze çarpan konuların başında göç, ahlâk, para hırsı, yoksulluk, yalnızlık, toplumsal dışlanma, insanı fizikî ve psikolojik yönden rahatsız eden durumlar gelir. Kutlu yoksulluğun normal bir olgu olmadığını, modern insanın, modern yaşamın ve kentleşmenin yoksulluğa sebebiyet verdiğini ifade etmektedir. Bu fitrata ters durumun çözümünü de herkese hakkını teslim etmekte yani ‘isyan ahlâkı’nda görmektedir. Aynı şekilde para hırsı ile yapılmayan ne varsa yapma durumunu görülmektedir. Kutlu, hikâyelerinde kent olarak çoğunlukla İstanbul’u ele almaktadır. Bunun sebebi İstanbul’un, bilhassa Osmanlı medeniyetini olmak üzere köklü medeniyetlere başkentlik eden kent olmasıdır. Hüküm süren medeniyetlerin son derece güçlü, köklü ve estetiğe önem vermiş olmaları İstanbul’u diğer kentlerden ayırmaktadır. (Işık, 2013, s. 61).

Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde yalnızlık bunalımının yansımalarını çok defa şahit olduk. *Kapıları Açmak*’ta, Zehra’nın İstanbul’a kaçırılıp ardından İstanbul’da yalnız başına verdiği mücadelesine tanık olduk. Bu sebeple hikâyelerine baktığımızda yoğun olarak yabancılaşmanın yol açtığı bir yalnızlaşmayla karşılaşmaktayız. Özellikle köyden kente göç edenler, toplumsal baskı ve dışlanmalar sonucunda kente gidenler veya kızların zorla kaçırılıp kentte kötü yola düşmesi sonucuyla aidiyet bağları kopan insanın kentlerde bu bağı tekrardan kuramaması, insanları ‘birey’ haline getirerek hem kendilerine hem de içinde yaşadığı topluma yabancı kılmıştır. Yalnızlık her ne kadar yabancılaşmayı oluşturan birinci basamak olsa da “Andersson, yabancılaşmanın yalnızlıktan daha acı verici ve ciddi bir durum olduğunu ve dahası,

kendini yabancı hisseden kişinin toplumdan kopmuş olduğunu ve onun tekrar topluma kazandırılmasının zor olduğunu (Işık, 2013, s. 155) belirtmiştir.

Kutlu'nun bütün hikâyelerinde görülen anlatım özelliği olarak, çerçeve hikâye tekniğini söyleyebiliriz. 'Edebiyat yapmayı' sevmeyen yazar, geleneksel tahkiye tekniğini kullanmasının sebebini: "Şark hikâyeciliğinin en önemli hususiyeti ise çerçeve hikâyeciliğinin temayüz etmiş olmasıdır. Bunların içinde gereken sözler gerektiği kadar söylenir. Çünkü Şark kültüründe söze çok önem verilir, fazla konuşmak muteber değildir. Ben de bu çizginin takipçisi olarak sözü azaltma yoluna gittim." (Dirin'den aktaran Işık, 2013, s. 31) şeklinde açıklamaktadır.

Kutlu'nun bütün hikâyelerinde görülebilecek bir başka üslup özelliği de yerel söyleyişlerdir. Hikâyelerinde kısa pasajlar, argo sözler, atasözleri, deyimler, yöresel ağızlar çok fazla yer almaktadır. Bu hususiyet, dilinin sadeliğini desteklemekle birlikte okurun eseri kabullenmesini sağlamaktadır. Mustafa Kutlu'nun öykü dili, zaman zaman dilbilgisi kurallarına da boş veren serâzad, bıçkın, çağılıtlı, iç konuşmalarla için için hızla akan, sağlam ve canlı diyaloglarla mükâlemeye dönüşen, yer yer argo deyimler ve söyleyişlerle, türkülerden şiirlerden dizelerle, masallardan, destanlardan, geleneksel anlatı metinlerimizden bildik deyişlerle, kahramanların yöresel şiveleri ve hiç bilmediğimiz, okuduğumuz hiçbir metinde rastlamadığımız, ilk kez öykü kahramanlarının dilinden duyduğumuz sözcüklerle okuyucuyu sarıp sarmalayan yeni bir dil (Su'dan aktaran Işık, 2013, s. 31) tercih etmiştir.

Kutlu'nun hikâyeleri Ayvazoğlu'nun da belirttiği gibi toprağa bağlılık, sosyal adalet, seviyeli sanat ve yüksek bir fikir zemini teklif etmekte, üstelik bunları Müslüman kalarak da mümkün olduğunu göstermektedir (Ayvazoğlu'ndan aktaran Yazıcı, 2002, s. 37).

Aytaç da Mustafa Kutlu'nun hikâyelerini değerlendirirken; " Kutlu iman tazeleyici edebiyatın kolaylığına düşmüyor. Kalıplara, hazır ifade ve kurgulara itibar etmiyor. Öykülerini, özenle kurgulamış, anlatım sanatını bütün olanaklarından haberdar olduğunu kanıtlar düzeyde olduğunu belirtip Kutlu'nun sanatını takdir etmiştir (Aytaç'tan aktaran Yazıcı, 2002, s. 37).

Su da Kutlu'nun hikayelerini teknik, tema, dil-üslup, gözlem ve duyarlık açısından değerlendirirken, bu özellikleri hikâyelerde gösterdikleri farklılıkları göz önüne alarak üç gruba ayırmıştır.

1. Üst üste konulduğunda bütünlüklü bir yapı oluşturan bu grupların ilkinde yazarın kendisinin de 'hazırlık dönemi' olarak kabul ettiği Ortadaki Adam ve Gönül İş'i adlı kitaplarındaki öyküler yer alır.

2. İkinci grupta hikmet ve ahenk arayan, çerçeve öykücülüğü anlayışıyla yazılan ve her kitabı oluşturan öykülerin tematik ve yapı bağlarıyla birbirine bağlı olarak "kitaplık bütünlüğü"ne sahip olduğu beş öykü kitabı; Yokuşa Akan Sular, Yoksulluk İçimizde, Ya Tahammül Ya Sefer, Bu Böyledir ve Sır yer alır.

3. Üçüncü grupta ise Arka Kapak Yazıları ve Hüzün ve Tesadüf yer alır (Su'dan aktaran Yazıcı, 2002, s. 39-40).

Kutlu için hikâyecilik çocuk yaşta gelen bir yetenek olduğunu söylersek yeridir. Küçüklükten beri edebiyata olan bağlılığı bunu eserlerinde görmek mümkündür. Asıl hikâyeciliği ise yetmişli yıllarda başladığını ve sonrasında Türk hikâyeciler içerisinde önemli bir noktada olduğunu biliyoruz. Herkesin bildiği ama diğer hikâyecilerin üzerinde durmadığı, önemsemediği belki de çekindikleri konuları Kutlu, eserlerinde korkmadan, çekinmeden ve değerli bularak eserlerinde işlemiştir.

Lekesiz, Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin genel özelliklerini maddeler halinde şöyle belirtmiştir:

- Kentten taşraya bakan Toplumcu Gerçekçilerin aksine Mustafa Kutlu, öncelikle, tüm safiyetiyle taşradan kente bakmıştır; bu bakış Toplumsal Gerçekçilerin taşrayı küçümseyen, ona acıyan ve ona yönelik yapay sevecenlikler taşıyan yaklaşımlarının aksine, tahkike, tespite dayalı eleştirel bir bakıştır. Bu manada Kutlu, yerli öykücülükteki hakim kent merkezli bakış yerine, taşralı olan ama taşralı kalmayan aydın bakışını uygulayan bir öykücüdür. Diğer bir deyişle, taşrada yetişip kente göç etmiş aydın ilk kez o zamana değin kendisini gözlemleyenlerin dünyasını (sanayileşme olgusuyla birlikte) gözlemlemeye ve öyküleştirmeye başlamıştır.

- Şark Hikayeciliğine mahsus (hadisler, vecizeler, güzel sözler vb.) malzemeleri, ilk kullanılış niyet ve biçimine göre değil öyküye mahsus içsel bir

zorunluluğun belirlediği yeni niyet ve biçime göre kullanılmıştır. Böylelikle öyküleri zengin bir içerik kazanmakla kalmamış, orijinal bir biçime ve estetik bütünlüğe de ulaşmıştır.

- Mustafa Kutlu, salt gerçeği değil, onu tamamlayan bir üst gerçek olarak “hakikat”i de işlemeye çalışmıştır. Bu yanıylı Abdülhak Şinasi ve Ahmet Hamdi Tanpınar’dan tevarüs eden zaman, bilinçaltı ve inşirah olgularını da kullanan Mustafa Kutlu, bireyin ruhsal yapısına tekabül eden hakikatı bu olgular aracılığıyla sunmuştur.

- Öykülerinde mesajı öncelememiş, ancak bu öykünün kendi iç dinamiğinden kaynaklanıyorsa onu bulanıklaştırmaya çalışmamıştır. Dolayısıyla tasavvufi bilgiler, hikmete dayalı nasihatlar öykülerinde kendiliğinden dışlaşmıştır.

- Mustafa Kutlu, öykülerinde, imgesel bir söyleyiş, diğler bir deyişle görüntünün kendi dilini esas almıştır; kelime tasarruflarına önem vererek, eylemleri diyaloglara yüklemiş; nesneyi kendi hal diliyle tanımlamış, tanıtmıştır.

- “Tahkiyede Yusuf Sınırı” olarak kavramlaştırılabileceğimiz bu topraklar insanına mahsus insânî / îmanî mahremiyet sınırını hassasiyetle korumuştur.

- Öyküsel hakikat anlayışına denk düşen biçim ve üslup denemeleriyle öyküde yeni imkân arayışlarına da katkıda bulunan Mustafa Kutlu, her iki konuda sağlam ve tutarlı bir imgesel plastik tarzın sahibi olarak kendisinden sonraki öykücülere de örnek olmuştur (Lekesiz’den aktaran Yazıcı, 2002, s. 38).

Lekesiz’in de belirttiği gibi Kutlu, son dönem Türk edebiyatının “hikâyecilik” alanında kendine hâs bir tarz oluşturmuş ve bu tarzda da geniş bir üne kavuşmuştur.

1.1.3. Eserleri

Mustafa Kutlu, hikâyeci kimliği yanında aynı zamanda birçok deneme ve araştırma - inceleme yazılarını kaleme almıştır. Hikâyelerdeki başarısını diğler yazım türlerinde de göstermiştir. Kutlu’nun kırka yakın eserini ele alıp bu eserleri kronolojik olarak aşağıda sıralanmıştır.

Edebiyatımıza özel eserler kazandıran Mustafa Kutlu'nun hikâyelerini aşağıda belirtilmiştir.

Ortakdaki Adam (1970) : 18 hikâye ve 152 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “İbrikçi”, “Dernek”, “Bir Saatlik Telâki”, “Büyük Serserilik”, “İyi Şeyler Yazacağım”, “Ortakdaki Adam”, “Ardından”, “Tapu Müdürü Fahrettin Bey ve Bir Kasa Portakal”, “Bir Mektup”, “Bakıcı”, “Öldürmek”, “Uyumsuz”, “Kendi Kendime”, “O...”, “Kamyoncu”, “Anlayacağınız Tıraş Oluyorum”, “Hüseyin”, “Nakil Meselesi”.

Gönül İşi (1974) : 10 hikâye ve 159 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Kapıları Açmak”, “Kanoluk”, “Gönül İşi”, “Oy Dağlar”, “Duruşma”, “Eşik”, “Sel Gider”, “Kupa Maçı”, “Cabadan”, “Suç”.

Yokuşa Akan Sular (1979) : 10 hikâye ve 87 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Mukaddime”, “Önce”, “Kalıcı Mıyız?”, “Bekâret”, “Yokuşa Akan Sular”, “İkindiyi Kılmak”, “Bayramdan Kaçanlar”, “Gergef”, “Fırak Açmadadır”, “Dayan Seydali”.

Yoksulluk İçimizde (1981) : 13 hikâye ve 96 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Akasyalar Açar Mı?”, “Ahlâk Dersi”, “Yoksulluk İçimizde”, “Siyah Gemiler”, “Mefruşat”, “İhtiras Enginleri”, “Kalbimin Dâsitani”, “Aşk”, “Tenhâlık Basınca”, “Umutsuz Bir Aşkın Münakaşası”, “Telâşın Mânidar”, “Es-Salâtü Hayrun Mine'n Nевm”, “Sözün Nihâyeti ve Sevdanın Bidâyeti”.

Ya Tahammül ya Sefer (1983) : 13 hikâye ve 102 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Fotoğrafta Biri Var”, “Hilâli Gördün Mü?”, “Görülen Geçmiş Zamanın Aşırı Uçları”, “Limandaki Yoğun Sis”, “Kuşlar da Kaderle Uçar”, “Ya Tahammül ya Sefer”, “Dön Geri Bak”, “Sarışın Sorular”, “Elhân-ı Siyaset”, “Kara Kumudur Kalan”, “Gün Işığı Nereye”, “OyunBozan”, “İrmaktan Öteye”.

Bu Böyledir (1983) : 8 hikâye ve 83 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Bu Böyledir”, “Bahtımın Yıldızı”, “Süleyman'ın Seçimi”, “Red Cephesi”, “Manifatura”, “Kahkaha Çiçeği”, “Su Sesi”, “Son”.

Sır (1990) : 8 hikâye ve 70 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Sır”, “Tarihin Çöp Sepeti”, “Politik-Vizyon”, “Her Ne Var Âlemde”, “Aramakla Bulunmaz”, “Mürit”, “Satılık Huzur”, “Cüz Gülü”.

Arkakapak Yazıları (1995): 22 hikâye ve 118 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Güzel Bir Gün Nasıl Olur?”, “Güvercin Avlayan Martı”, “Biz Büyürken Küçülen”, “İçimizden Geçen Irmak”, “Akbank”ın Önünde Armut Ağacı”, “Akıllıyım Diyorsun Niçin Zengin Değilsin?”, “Bana ve Savaşa Dair”, “Cuma”, “Bildiğimiz Şeyler”, “Fukaralık Edebiyatı”, “Oruç”, “Cevat”, “Ufuk!”, “İkinci Cevat”, “Merhamet”, “Ağır Metal”, “Yolcunun Kitabı”, “Bir Alış-Veriş Hikâyesi”, “Delikanlı”, “Gök Mavi Çayır Yeşil”, “Bir Küçücük Adacık”, “5402”.

Hüzün ve Tesadüf (1999): 17 hikâye ve 90 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Seyfettin”i Severdik”, “Mahzun Mücahit”, “Bir Şey Yap”, “Su Sesi”, “Uysallığın Lüzumu Yok İsyanın Sırası Değil”, “Masal ve Rüya”, “Tâciser”in Şiiri”, “Hikâye”, “Bahar Dalı”, “Yürüyen Hüküm”, “Aheste Beste”, “Kambur Hâfiz ve Minare”, “Hüzün ve Tesadüf”, “Karakoncolos”, “Dürbünlü Çiçek”, “Mevzu Derin”, “Uç Selahattin Uç”.

Uzun Hikâye (2000) : Tek hikâye ve 115 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Bölümler: “I. Bölüm”, “II. Bölüm”.

Beyhude Ömrüm (2001) : Tek hikâye ve 212 sayfadan oluşmaktadır.

Mavi Kuş (2002) : Tek hikâye ve 211 sayfadan oluşmaktadır.

Tufandan Önce (2003) : Tek hikâye ve 208 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Bölümler: “Tufandan Sonra”.

Rüzgârlı Pazar (2004) : Tek hikâye ve 183 sayfadan oluşmaktadır.

Yıldız Tozu (2004) : 2 hikâye ve 64 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Yıldız Tozu”, “Uç Selahattin Uç”.

Chef (2005) : 3 hikâye ve 214 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Hüseyin Hüsnü Şen”, “Arzu”, “Özgür”.

Menekşeli Mektup (2006) : 3 hikâye ve 161 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Menekşeli Mektup”, “Hacca Gidebilmek”, “Kar Üstüne Kan Damlar”,

Kapıları Açmak (2007) : Tek hikâye ve 182 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Bölümler: “I. Bölüm”, “II. Bölüm”.

Huzursuz Bacak (2008) : 31 hikâye ve 164 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Siz Bu Hikâyeyi Daha Önce Okumuştunuz”, “İkimizin Resmini Çıkarsınlar Yan Yana”, “Poliste Kaydım Var”, “Su Böreği ve Lavanta”, “Dengi Dengine Diyen Davul”, “Pencereden Kuş Uçtu”, “Sizi Böyle Sine Sine Süren Kim?”, “Kan Damlar Yüreğime”, “Dünya Bir Gündür, O da Bugündür”, “Babam”, “Annem”, “Geceler Gebedir”, “Rektör”, “Tarih Bunu da Yazmalı”, “İkinci El”, “Sen Neymişsin Be Abi”, “Bakan Kime Bakıyor?”, “Sahte Rakı”, “Aş Bunları Aş”, “Ev Danası Öküz Olmaz”, “Korsan Tebliğ”, “İp”, “İstanbul Biter Mi?”, “Ömür Biter Umut Bitmez”, “Direk Ali”, “Palabar Sokağı”, “Hû”, “Bu Manzara Bizi Aşar”, “Didem”, “Ne Filimler Çektik Be!..”, “Madem Öyle, İşte Böyle”.

Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı (2009) : Tek hikâye ve 164 sayfadan oluşmaktadır.

Zafer yahut Hiç (2010) : Tek hikâye ve 197 sayfadan oluşmaktadır.

Hayat Güzeldir (2011) : 21 hikâye ve 175 sayfadan oluşmaktadır.

İçindeki Hikâyeler: “Sevinç”, “Nöbetçi Âşık”, “Çiçek Tefsiri”, “Profesyonel”, “Sırılsıklam”, “Karga”, “Paranın Yüğü”, “Hayat Güzeldir”, “Kötü Bülbül”, “Çiğdem Güzeli”, “Şafak Pembesi”, “Caney”, “Her Kuşun Bir Dalı Var”, “Yara”, “Rüzgârın Oğlu”, “Sebebimsin”, “Döne Döne”, “Karpuz”, “Roman Havası”, “Son İki Yaz”, “Allah Bes!”.

Anadolu Yakası (2012) : Tek hikâye ve 207 sayfadan oluşmaktadır.

Sıradışı Bir Ödül Töreni (2013) : Tek hikâye ve 153 sayfadan oluşmaktadır.

Hikâye Dışındaki Kitaplar

Denemeler:

Şehir Mektupları (1995) : 268 sayfasından oluşmaktadır.

Akasya ve Mandolin (1999) : 176 sayfadan oluşmaktadır.

Yoksulluk Kitabı (2004) : 186 sayfadan oluşmaktadır.

Dem Bu Demdir (2014) : 251 sayfadan oluşmaktadır.

Vatan Yahut İnternet (2014) : 264 sayfadan oluşmaktadır.

Vitrinde Olmak (2015) : 314 sayfadan oluşmaktadır.

Bir Demet İstanbul (2016) : 224 sayfadan oluşmaktadır.

İlmihal Yahut Arzuhal (2018) : 174 sayfadan oluşmaktadır.

Fırtınayı Kucaklamak (2019) : 144 sayfadan oluşmaktadır.

Kalbin Sesi - Bir Hicret Risalesi (2019) : 140 sayfadan oluşmaktadır.

Kalbinin Sesi İle Toprağa Dönüş (2020) : 184 sayfadan oluşmaktadır.

İncelemeler:

Sait Faik'in Hikâye Dünyası (1968) : 102 sayfadan oluşmaktadır.

Sabahattin Ali (1972) : 291 sayfadan oluşmaktadır.

Derleme:

Siyasi Tarih Üzerine Konuşmalar 1. (İsmail Usta) (1976) : 94 sayfadan oluşmaktadır.

Bizim de üzerinde çalıştığımız, tezimize konu olan, köy hayatını bütün çıplaklığıyla, şeffaf olarak yansıtan *Kapıları Açmak (2017)* adlı hikâye kitabında bütün olumsuzluklara rağmen kimliğini koruyan Zehra'nın dramını anlatmaktadır. Sevgilisi Cihan'ın sevgisine sahip çıkamayışına, İpsiz Kemal'in zorbalıklarına, kentte maruz kaldığı olumsuz yaşam koşullarına, ağabeyi Ahmet'in onulmaz para hırsına ve kasaba halkının tüm dedikodularına karşı duran Zehra, onurlu bir yaşam için kapıları zorlamaktadır.

Kitabın başkahramanı Zehra uzak bir kıyı kasabasında kendi halinde yaşayan, güzel bir kızdır. Ağabeyi Ahmet, annesi Melek Hanım ve babası Arif Bey ile yaşayan Zehra, babasının en yakın arkadaşı Mahir Hoca'nın oğlu Cihan ile evlenme hayalleri kurmaktadır. Ağabeyinin para tutkusu Zehra'nın kötü sonunu hazırlar. Ahmet, kasabanın zenginlerinden olan İpsiz Kemal'le ortaklık kurmak ister. Karşılığında Kemal'e Zehra'yı verecektir. Kemal, Zehra'yı kaçırıp İstanbul'a götürür.

Fakat ortaklık hiçbir zaman gerçekleşmedi. Zehra perişan bir haldedir. Kemal onu büyük bir evde Hanife diye bir kadınla baş başa bırakır. Tek kelime etmeden pencerenin başına akşama kadar oturmaktadır. Kemal, zamanla eve gelmemeye başlar. Zehra bir pavyonda çalışan üst kat komşusu Gül ile tanışır. Gül'ün koruyuculuğunu yapan Hurdacı Rasim'le Kemal ortak olduğunu öğrenir. Kemal'in başı belaya girdiğinden yurtdışına kaçmıştır. Gül ile Zehra zamanla arkadaş olurlar. Zehra, Gül'den oyuncak bebek yapmasını öğrenir. Zehra, ekonomik olarak güçlük çekmektedir. Zehra'nın pavyonda bulaşıkçılık yapmasına karar verirler. Fakat garson olarak başladığı pavyonda Zehra, garsonluk dışında başka bir iş de yapar. Zehra bir gece İstanbul'dan kaçır. Köyüne geri döndüğünde annesi ve babası onu sevinçle karşılasa da ağabeyi onu evire çevire döver. Mahir Hoca da alıp onu evine götürür. Orada Cihan'la karşılaşırlar. Cihan hala evlenmemiştir. Zehra'nın caminin müstemilatında kalmasına karar verirler. Zehra, bebek yapıp dükkanlara satmaya başlar. Eline iyi para geçmekte, kendini geçindirmektedir. Fakat bir gün Kemal kasabaya geri döner ve çok iyi bir teklifle Ahmet'in karşısına çıkar. Geçen seferki paranın iki mislini vererek karşılığında da Zehra'yı geri alıp nikahlı karısı yapacaktır. Ahmet başlarda itiraz etse de sonra kabul eder. Kemal bir gece kapıya dayanınca Zehra silahını çıkarıp onu vurur. Zehra bu kez de ağabeyi yüzünden hapse girmiştir.

1.2. Postmodernizm ve Dil

1.2.1. Postmodernizm

Postmodernizm, modernizme bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Modernizmin amaç, hiyerarşi, derinlik, kesinlik, tasarım vb. unsurlarının karşısına oyun, anarşi, çoğulculuk, melezlik, belirsizlik, metinlerarasılık gibi modernist unsurlarından farklı veya bunlara karşıt unsurlara başvuran bir düşünce biçimi (Öz, 2018, s. 204) olarak tanımlanmaktadır. Lacan, Derrida, Foucault, Barthes, Lyotard, Baudrillard gibi önemli düşünürlerin etkisiyle postmodernizm yıllar geçtikçe hemen her alanda etkisi hissedilen bir düşünce akımı olmuş, bu düşünce akımı modernizme ait birçok özelliğe

karşı çıkmıştır (Öz, 2018, s. 205). Bu yönüyle modernizmden farklı, ona aykırı bir tutum sergilemiştir.

Postmodernizm ilk olarak görsel ve sanatsal alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu akım daha çok mimaride, sinemada, resimde, müzikte, felsefede ve edebiyatta göze çarpmaktadır. Bu akımın edebiyata yansması postmodern eserlere bakıldığında rahatlıkla görülmektedir. Postmodern eserlerde sergilenen farklı bir zaman ve mekân algısı, kopuk ve parçalı olay örgüsü, kahraman merkezli olmayan şahıs kadrosu, dil oyunları vb. özellikler bunu göstermektedir. Postmodernizmin bu aykırı tutumu edebi dilde de görülmektedir. Çünkü kimi postmodern düşünürler dili de toplumu denetim mekanizmalarından biri olarak gördüklerinden kuralları ve sınırları belli olan bu dile karşı çıkmaktadırlar. Bu yüzden de postmodern anlayışla yazan birçok yazar farklı, aykırı bir dil kullanımını benimsemektedir. Bu dil, hâliyle de çoğu zaman modernist eserlerde sergilenen dilden farklı bir dildir (Öz, 2018, s. 213). Edebî eserlerindeki dil farklılığı dildeki birçok söz dizimi ve dil bilgisi kuralının alışılanın dışında kullanılmasını da beraberinde getirmektedir.

Postmodernizm hem kavram olarak benimsenme hem de kendini alanlara kabul ettirme açılarından bilim adamlarınca keskin dille eleştirilmiştir. Bu yüzden uzun zaman kendini kabul ettirme ile uğraşmıştır. Postmodernizm, pek araştırmacı tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. İlk olarak Çağdaş Fransız düşünürü olan Lyotard'ın 1979'da yayımlanan "La Condition Postmoderne" kitabı, postmodernizm için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Lyotard, postmodernin ne modernliğin melankolisi ne de postmodern binalarda görülen o sinik eklektizm olduğunu, onun bütünlük ve bir üst-söylemin otoritesi altında senteze varma baskısından kurtularak daha da ileri gitme, sürgüne gitme isteğinden kaynaklandığını ifade etmiştir (Lyotard, 1994, s. 25).

Hint yazar ve şair olan M. Madhusudhana Rao, "genelleyici açıklamalara, asimilasyona, merkezileştirmeye, hiyerarşiye, kategorileştirmeye, kuralların konmasına, herhangi bir ideolojinin bayraklaştırılmasına ve kültürler arasında yüksek ve alt kültür şeklinde ayırım yapılmasına karşıdır. Bu nedenle, doğası itibarıyla açık, eklektik ve kapitalist bir karakterdedir. Aynı zamanda da tüketicilerin tercihlerine saygı duyar. Postmodernizm ironiyi, farklılığı, süreksizliği, kopmayı ve belirsizliği

temsil eder.” (Yılmaz, 2013, s. 200) gibi tanım ve özelliklerle postmodernizmi ele almıştır.

İhab Hassan postmodern için, sanatın belirsizlik, parçalanmışlık, kopukluk, erteleme, ironi, oyun ve kopya gibi özellikleri olduğunu belirterek postmodernin tanımını yapmıştır. Yine aynı yazıda Doltaş, postmodernizmin Batı dünyasında modernizme ve onun savunduğu akılcılığa, evrenselliğe ve hümanist ideolojilere karşı bir tavır olarak ortaya çıktığını belirtmiştir (Doltaş, 2003, s. 9). Postmodernizm, Avrupa merkezci modernitenin tahtını sarsan, modernizmin var ettiği bütün olguları ve değerleri yerinden oynatan bir akım olarak karşımıza çıkmıştır (Aydoğdu, 2017, s.9). Şaylan, postmodernizmi içinde yarışan farklı eğilim ve yaklaşımların yer aldığı, sınırları belli olmayan bir alan olarak düşünmüştür (Şaylan, 2009 s. 34). Sağlık ise postmodernizmi bir anlamda modern olana ait hemen her şeyi bozan ve adeta öldüren bir anlayış olarak görmüştür (Sağlık, 2017, s. 74-75). Eliuz ise postmodernizm kavramını etimolojik bir biçimde değerlendirmiştir. *Post* ifadesini -den sonra değil; -den kaynaklanan, -den devam eden ama ondan ayrılan olarak anlamlandırmıştır (Eliuz, 2016, s. 47). Türkçe Sözlükte ise; iki tanım mevcut olup birinci tanımda modernist arayışın canlılığını kaybetmesinden sonra 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan çeşitli üslup ve yönelişlerin adı olarak tanımlamış; ikinci tanımda ise günümüz mimarisinde işlevsel olmayı bir tarafa bırakıp değişik yapı biçimlerini serbestçe kullanma eğiliminde olan üslup olarak belirtilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1941).

Postmodernizm için daha uzun, daha detaylı, daha açıklayıcı bir tanım gerekirse yine Lyotard’tan faydalanmak mümkündür. Ona göre “Postmodern, modernin içinde gösterilemezi, bizzat gösterimin kendinde öne çıkarandır; uygun formların tesellisi ile imkansızın nostaljisini hep birlikte yaşamaya elveren beğeni konsensüsünü reddedendir; yeni gösterimleri, tadını çıkarmak için değil, ama gösterilemezin var olduğunu daha iyi hissettirmek için araştırandır. Postmodern bir yazar ya da sanatçı, bir filozof konumundadır; yazdığı metin, ürettiği yapıt, prensip olarak, önceden yerleşmiş kurallar tarafından yönetilmez ve belirli bir yargı aracılığıyla, bilinen kategorilerin bu metne, bu yapıta uygulanmasıyla yargılanamaz. Bu kurallar ve kategoriler, yapıtın aramakta olduklarıdır. Dolayısıyla sanatçı ve yazar, kuralsız ve yapılmış olacak olanın kurallarını oluşturmak için çalışır. Bu yüzdendir ki, yapıt ve metin olay niteliğini taşırlar. Ve yine bundan ötürüdür ki, yaratıcıları için

gecikirler ya da seferberlikleri hep çok erken başlar. Postmodernin, ‘gelecek (post) zamanın geçmişi (modo)’ paradoksuyla anlatılması, anlaşılması gerekir.” (1994, s. 25).

Belirtmeye çalıştığımız tanımları toparlarsak genel anlamda postmodernizm; bilim, teknoloji ve ideolojiler ekseninde toplanan modern değerlere şüphe duymakla başlayan, modern bilgiye karşı eleştirel bir tutum geliştiren, özgürlükler noktasında ön açıcı olan bir anlayış olarak karşımıza çıkmıştır. Postmodernizm kavram olarak 1930’larda ortaya çıkmış; bir akım ve anlayış olarak 1950’lerde ve 1960’larla birlikte tüm dünyada etkisini hissettirmiştir (Aydoğdu, 2017, s.9).

Yukardaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere postmodernizm, var olan modernliğe karşı çıkarak, bütün sınırları kaldırarak, kural reddederek, doğal olanı benimseyerek, alt-üst hiyerarşisini yıkarak, geçmişten beslenip geleceğe yönelmeyi savunan bir düşünce akımı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Postmodernizmin ilk olarak felsefe, edebiyat, güzel sanatlar, gibi alanlarda ortaya çıktığını belirtmiştik. Roland Barther, Martin Heidegger, Friedrich Nietzsche, Marcel Duchman, Jacques Lacan, Edmund Husserl ve Ludwig Wittgenstein gibi Batılı isimler bu kavramla yeni yeni tanışmış ve postmodernizmin habercileri sayılmıştır. Aynı şekilde felsefe alanında da Jean François Lyotard, Ferdinandde Saussure, Henri Lefebvre, Jacques Derrida, Guy Debar, Michael Foucault, Julia Kristeva, Jean Baudrillard, Gilles Deleuze ve Richard Rorty gibi filozoflar ise postmodern felsefenin en önemli temsilcileri (Bayram, 2007, s. 38; Canbol, 2015, s. 1) arasında kabul görmüşlerdir.

Postmodernizm kavram olarak Batı edebiyatına 1950’li yıllarda girdiğini ve bu zamanla çeşitli aşamalardan geçtiğini ve nihayetinde Türk edebiyatındaki ilk etkilerini 1970’li yıllarda gösterdiği bilinmektedir. Genel kaniye göre postmodernizmin Türk edebiyatında ilk örneği olan Oğuz Atay’ın “Tutunamayanlar” adlı romanı 1972 yılında yayınlanmasıyla postmodernizm Türk edebiyatında belirginlik kazanmıştır. Yalnız Türk edebiyatının ilk temsilcisi Oğuz Atay olmadığı da söylenmektedir. Tosun, postmodernizm alanında Türk edebiyatının ilk temsilcisi 1970’lerde Feyyaz Karacan ile başladığını iddia ederek ve bu savını da “Postmodern Öykü ve Türk Öyküsünde Postmodernizmin Etkileri” adlı yazısında belirtmiştir (Tosun, 2008, s. 379). Ancak

genel kanı Oğuz Atay etrafında döndüğü için biz de Oğuz Atay'ı ilk postmodern temsilci olarak belirteceğiz. Bu şekilde Türk edebiyatında postmodernizmin asıl yükselişi 1980'lerden sonra görüldüğünü (Qasimova, 2011, s. 61-62) söylemek mümkündür.

Postmodernizmin kavram olarak ne ifade ettiğini, ilk nerede ve hangi alanlarda ortaya çıktığı, ne zaman yayıldığı gibi sorular üzerinde yukarıda yüzeysel olarak ifade etmeye çalıştık. Ancak postmodernizmin özellikleri hakkında bilgi vermedik. Bu durum hakkında Özsevgeç'in makalesinde Kızılçelik'e göre postmodernizmin özellikleri:

1. Parçalanma: "Postmodernlerde bütün sentezlere karşı çıkılır, bunun yerine atom-altı dünyaya kadar inen evrensel bir parçalanmayı kabul etmektedirler. Böylece sentez ve bütünleşmenin yerine parça veya parçalanma ikame edilir. Bu parçalar bütünleştirilmez, ancak birbirine iliştilir; eklektizm benimsenir.

2. Kuralcılığın Yıkılışı: Bütün otoritelere karşı çıkılır, "mutlak olarak" bilinen her şey yok edilebilir. "Tek bir gerçek, tek bir anlam vardır" anlayışına karşı, "çok gerçek ve anlam vardır", anlayışı kabul görür.

3. Ben'in, derinliğin yitimi: İç-dış diye bir şey yoktur, her şey, "ben" de dâhil, yüzeyseldir. Nietzsche'ci söylemle özne, uydurulmuş bir şeydir.

4. İroni: Geleneksel ve kabul görmüş görüşlere farklı bakış açıları sunulur ve "oyun yöntemini" kullanılarak alaycı bir tavır sergilenir.

5. Merkezsizleşme: Orijinal olan ve onun kopyası (simülasyon) aynı gerçeklikte birleştirilir. Zıt kutuplar bir arada kullanılır. Gerçekliğin yerine imge konulur

6. Zaman Kavramı: Geçmiş ve gelecek şimdi de birleştirilir. Ayrıca geçmişin kendi şartlarına uygun bir şekilde yaşatılması istenir. Geçmişle hâl arasındaki bağların koparılmasına çalışılır.

7. Her Şey Gider: Her şey doğrudur ya da her şey yanlıştır. Böylece doğru-yanlış zıtlığı ortadan kaldırılır. Postmodern söylem de "ne... ne de" yerine "hem... hem de" geçirilir.

8. Milli ve evrensel kültür anlayışını reddedilir, çoğulcu kültür görüşü benimsenir.

9. Rasyonalizm, pozitivizm, liberalizm, kapitalizm, marksizm vb. bütün ideoloji ve felsefelere karşı çıkılır. Büyük anlatılar işlevsizleştirilir. Evrensel bütünlük yerine çoğulculuktan yana bir duruş sergilenir

10. Modernizm ve değerlerine karşı sorgulayıcı bir tavır alınır ve aşırı görecelik tavrı benimsenir.

11. Dine karşı olumlu bir tavır aldığını (Kızılcılık'ten aktaran Özsevgeç, 2017, s. 138) belirtir.

Ecevit'e göre postmodernizm;

a) Düşünce kaynağını çoğulculuktan alır; onda tek ve mutlak olana yer yoktur.

b) Postmodern sayı tablosunda bir sayı yer almaz, tablo iki ile başlar.

c) Postmodern sanat da çeşitli tarih kesitlerinden birden fazla sanat akımının, birden fazla biçimin birlikteliğinden oluşur;

d) Geleneksel akımlarda olduğu gibi, şemsiyesi altına aldığı yazarların her birinde yinelenen sanatsal ilkelere sahip bütüncül bir akım olmayıp, farklılıkların yan yana geldiği eklektik/çoğulcu bir yapının adıdır.

e) Yelpazesi öylesine geniş bir çoğulculuktur ki bu, geleneksel anlayışın, bir ürünün sanat düzlemine çıkabilmesi için koyduğu önkoşulları yok sayarak, sanatsal olan ile olmayan arasındaki sınırları bile ortadan kaldırır; kurmaca ya da değil, tüm yazı ürünlerini kanatları altına aldığını (2001, s. 68) ifade eder.

Genel olarak postmodernizm anlayışında olan ve bu anlayışı benimseyenler bireysellikten uzak çoğul bir tavır takınır. Bu yazarlar bir sanat alanında veya akımında özgürleşir. Eserlerde geçmişle geleceği, şimdi zamanında harmanlar. Onlara göre teklik yok, doğada her şey tez-antitez paralelinde gelişir. Tek doğru ve anlam yok; çok doğru ve çok anlamlılık ilkesi vardır.

Postmodernizm akımı her alanda olduğu gibi edebiyatta da etkisini güçlü hissettirdi. Bizi daha çok ilgilendiren, üzerinde durduğumuz postmodernizmin edebiyatla olan bağlantısıdır. Bu noktada tez konumuzun yazarı Mustafa Kutlu, Türk

edebiyatının postmodernizm akımının önemli bir temsilcisi olduğundan postmodernizmin edebiyat kısmında yoğunlaşacağız. Bu akımın etkileri Oğuz Atay ile beraber büyük yankı uyandırdığını ifade etmiş. Türkiye’de yetmişli seksenli yıllar bu yenilikçi akıma pek ayak uyduramadıklarını, karşı çıktıklarını, sert dille eleştirdiklerini belirttik. O dönemde Türkiye’de savaşların, darbelerin, siyasi ayaklanmaların boy verdiği dönemlerdi. Bu sebeple bu kavram ve anlayış çoğu kesimlerce eleştirilerin odağı haline getirildi. Gazeteciler, tıp profesörleri, okurlar, edebiyatçılar, Kemalistler, sosyalistler, ahlakçılar, vb. kesimler bu tartışmaya katılmıştı. Bu tartışma sosyoloji, ekonomi, siyasi dallarında olduğu kadar edebiyatta da gündeme oturur. Özellikle de edebiyata egemen olan toplumcu bakışın sözcüleri, yeni yeni uç vermeye başlayan postmodernizmin anlatım tekniklerinden üstkurmaca metinleri ve içerdikleri özgür sanatsal boyutu sanatçı sorumsuzluğunun, estetik yozlaşmanın örnekleri olarak manşetlettirdiler. Genelde eleştiriler tek yazarın çevresinde dönmektedir. Orhan Pamuk’un “Kara Kitap”, romanıyla büyük bir çıkış yapan söz konusu eseri Türk edebiyat ortamındaki postmodernizm tartışmasının odağına oturur (Ecevit, 2001, s. 61). Ancak akım ne kadar engellenmeye çalışılsa da, son derece şiddetli bir etki yaratmaya devam etti.

Postmodernizmin izleri geçmişten günümüze kadar incelediğimizde; asıl postmodernizm izlemleri Divan edebiyatına kadar indirgenebilir. Bu noktada Sağlık, postmodernizmi evrelere ayırmıştır.

Türk edebiyatında postmodernizme bakıldığında üç evrede var olmuştur:

1- Birinci Kategori: *Postmodernizm Fragmanları Yahut İşaretleri*

2- İkinci Kategori: *“Post”suz Postmodernizm Yahut Erken Postmodernizm*

3- Üçüncü Kategori : *Postmodernizm devresi*

Bu kategorilerden birincisi, postmodern teknik veya unsurlardan herhangi birini ya da bazılarını bilinçli ya da bilinçsiz kullananlardan oluşmaktadır. Kronolojik olarak bu gruba girenler en eski edebiyat metinlerine kadar bizi götürebilir. Modern zamanlarda da bu gruba giren örnekler yazıldığını belirtebiliriz. Bu kategoriye Divan edebiyatından günümüz edebiyatına kadar birçok isim sayabiliriz. Bunlar *Feridüttin Attar*, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, *Recaizade Mahmud Ekrem*, *Halit Ziya Uşaklıgil*, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, *Peyami Safa* ve *Yusuf Atılgan* gibi isimler zikredilebilir.

İkinci gruba giren eserlerde postmodernizm teknik ve unsurlar, yazarı tarafından bilinçsiz bir şekilde kullanılmıştır. Hatta bu gruba giren yazarların çoğunun belki de postmodernizm kavramından habersiz olması bile mümkündür. Bu kategoride ise *Ahmet Mithat Efendi, Falih Rıfkı Atay, Oğuz Atay, Bilge Karasu, Erendiz Atasü, Hasan Ali Toptaş, Mustafa Kutlu... vd.* gibi isimleri sayabiliriz.

Üçüncü gruba giren yazarlar ise postmodernizm bilince sahip olan yazarlardır. Bu kategoridekiler postmodernizmi teknik ve unsurları bilinçli bir şekilde kullanırlar ve eserlerini buna göre üretirler (Sağlık, 2017, 79-80). Bu kategoride *Murat Gülsoy, Hilmi Yavuz, Süreyya Evren* ve özellikle de *Murathan Mungan ve Orhan Pamuk* bu akımın öncülerinden biri olmuştur.

Bu evrelere baktığımızda Sağlık, üç evreye ayırmış iken; Koçakoğlu ise postmodernizmin gelişim evrelerini dört evreye çıkartmıştır. Onları da “Klasik dönem”, “Modern romanlar dönemi”, “Kırılma dönemi metinleri” ve “Postmodern anlatılar dönemi” olarak kategorize etmiştir (Koçakoğlu’ndan aktaran Sağlık, 2017, 80). Görüldüğü kadarıyla Koçakoğlu, Sağlık’inkine ek olarak “kırılma dönemi”ni getirmiştir. Şöyle ki Koçakoğlu, “geçiş dönemi”ni “kırılma dönemi” olarak ele almıştır.

Bizi daha çok ilgilendiren kısım, postmodern edebiyatının roman ve hikâyecilik boyutudur. Bu alanda postmodern roman ve hikâyenin genel özelliklerine bakıldığında, üstkurmaca, oyunculluk, farklılık, çoğulculuk, parçalılık, pastiş ve ironi kullanımı gibi öğeler dikkat çeker. Postmodern roman ve hikâyede anlatılan gerçek, dış dünyayla aynı olan nesnel gerçek değil, yapay ve kurmacadan oluşan gerçeklerdir. Ayrıca postmodernizm romana metinsel çok seslilik, kapsamlı ve demokratik bir açılım getirmiştir. Postmodern romanda ve hikâyede iyiyle kötü, dünya ile ahiret, masum ile zalim yan yana ve iç içedir. Bu da metinsel çok seslilikten kaynaklanmaktadır. Postmodern romanda ve hikâyede bir diğer önemli özellik ise, metinlerarasılıktır. Postmodern roman diğer eserlerden özellikle de tarihten yararlanmayı sever. Mesela Orhan Pamuk’un romanları Evliya Çelebi, Mevlânâ, Seyh Galip, Feridüddin Attar, Dante, Rilke gibi Doğulu ve Batılı yazarların eserlerinden esintiler taşır (Özsevgeç, 2017, s. 140). Bu da eseri daha zengin, değerli ve çokkültürlülük olarak hissettirmiştir. Postmodernizm, edebiyatta hem gerçeğin hem de

hayalin görünen ve tahmin edilenden öte yanıyla, varlık ve olguların görünenden çok görünmeyen taraflarıyla ilgilenir. Diğer yandan sebep-sonuç ilişkisini, edebî bir metnin olmazsa olmaz şartları arasından çıkarmış; buna karşın gerçeğe kurmaca arasındaki ilişkiyi güçlü biçimde vurgulamayı amaç edinmiştir. Postmodern metinlerde birçok alt metin bir arada bulunur ve bu metinler, birbirleriyle iç içe girmişlerdir. Postmodern nitelikler taşıyan bir sanatçıya ait herhangi bir metninde mutlak olan bir tek anlatım tarzını aramak yersizdir (Bayram, 2007, s. 2). Çünkü postmodern bir metinde postmodernizmin özelliklerinden biri olan bireysellikten uzak bir değil birden çok anlatım tarzını benimsenmektedir.

Özellikle de postmodern anlatının roman ve hikâyede pastiş (öykünme), parodi (yansılama / komedi), ironi (alaycı dönüştürüm) kolaj (parçacılık), çoğulculuk (çokkültürlülük) gibi tekniklerin kullanıldığı bölümlerden oluşmaktadır.

Her metin başka bir metne göndermede bulunduğu için metinde tek bir anlamın ve yorumun varlığı kabul edilmemektedir. Birçok postmodern romanda bu görülmektedir. Örneğin Nazan Bekiroğlu'nun "Nar Ağacı" romanı özne-nesne, gerçek-kurmaca, hayali dünya-gerçek dünya gibi karşıtlıklar iç içe, yan yana sergileniyor. Genellikle kopuk ve parçalı bir olay örgüsünün sergilendiği bu romanlarda modern romanlardaki kronolojik, düzenli bir zaman kavramı görülmemektedir. Çünkü yazar daldan dala atlayarak, sürekli geçmişten geleceğe, gelecekte geçmişe sıçramalar yaparak kronolojik zaman anlayışını bilinçli bir şekilde kırmaya çalışıyor (Öz, 2018, s. 207). Bu şekilde yaparak postmodernizm özelliğinin en önemli anlatı kavramından olan 'zaman' olgusunu bilinçli şekilde kırmaktadır.

1980-2010 yılları arasında Türk edebiyatında postmodern roman olarak adlandırabileceğimiz yazarlar ve bu yazarların eserleri şunlardır:

Latife Tekin: *Sevgili Arsız Ölüm* (1982), *Berci Kristin Çöp Masalları* (1984), *Gece Dersleri* (1986), *Buzdan Kılıçlar* (1989), *Aşk İşaretleri* (1995); **Selim İleri:** *Cehennem Kraliçesi* (1980), *Bir Akşam Alacası* (1980), *Yaşarken ve Ölerken* (1981), *Saz Caz Düğün Varyete* (1985), *Hayal ve İstirap* (1986); **Orhan Pamuk:** *Sessiz Ev* (1983), *Beyaz Kale* (1985), *Kara Kitap* (1990), *Yeni Hayat* (1994), *Beni Adım Kırmızı* (1998); **Bilge Karasu:** *Göçmüş Kediler Bahçesi* (1980), *Kismet Büfesi* (1982), *Gece* (1985), *Kılavuz* (1990); **Adalet Ağaoğlu:** *Yaz Sonu* (1980), *Üç Beş Kişi* (1984), *Hayır* (1987),

Ruh Üşümesi (1991), *Romantik Bir Viyana Yazı* (1993), *Gece Hayatım* (1993); **Hilmi Yavuz:** *Taormina* (1990) *Fehmi K. 'nın Acayip Serüvenleri* (1991); **Pınar Kür:** *Akışı Olmayan Sular* (1983), *Bitmeyen Aşk* (1986), *Bir Cinayet Romanı* (1989), *Sonuncu Sonbahar* (1992), *Bir Deli Ağaç* (1992), *Cinayet Fakültesi* (1996); **Ahmet Altan:** *Dört Mevsim Sonbahar* (1982), *Sudaki İz* (1985), *Yalnızlığın Özel Tarihi* (1991), *Tehlikeli Masallar* (1996), *Kılıç Yarısı Gibi* (1998); **Hasan Ali Toptaş:** *Bir Gülüşün Kimliği* (1987), *Yoklar Fısıltısı* (1990), *Ölü Zaman Gezginleri* (1993), *Sonsuzluğa Nokta* (1993), *Gölgesizler* (1995), *Kayıp Hayaller Kitabı* (1996), *Bin Hüzünlü Haz* (1998); **İhsan Oktay Anar:** *Puslu Kıtalar Atlası* (1995), *Kitab-ül Hiyel* (1996), *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri* (1997) *Amat* (2005), *Suskunlar* (2007), *Yedinci Gün* (2012), *Galîz Kahraman* (2014); **Elif Şafak:** *Pinhan* (1997), *Şehrin Aynaları* (1999) *Mahrem* (2000), *Bit Palas* (2002), *Araf* (2004), *Baba ve Piç* (2006), *Aşk* (2009), *İskender* (2011), *Ustam ve Ben* (2013); **Buket Uzuner:** *İki Yeşil Su Samuru* (1991), *Balık İzlerinin Sesi* (1992), *Kumral Ada Mavi Tuna* (1997); **İnci Aral:** *Ölü Erkek Kuşlar* (1992), *Yeni Yalan Zamanlar I* (1994); **Ayşe Kulin:** *Aylin* (1997), *Kuyu* (1994); **Nazan Bekiroğlu:** *İsimle Ateş Arasında* (2002), *Lâ: Sonsuzluk Hecesi* (2008), *Nar Ağacı* (2012) (Aydoğdu, 2017, s. 65-68).

Özellikle de günümüze gelindiğimizde bu anlayış eserlerde bariz bir şekilde varlığını hissettirmektedir. Günümüzün çoğu yazarları, bilhassa Orhan Pamuk, Elif Şafak, Süreyya Evren, Bilge Karasu, Selim İleri, Pınar Kür gibi yazarlar postmodernizm içerisinde Türk edebiyatında isimlerinden söz ettirmeyi başarmışlardır.

Türk edebiyatında postmodernizmin ustalıkta uygulandığı edebî türlerden biri de hikâyedir. Postmodern tarzında Türk hikâyeciliği günümüzde büyük oranda gelişim göstermiş ve kendi yolunu belirlemiştir. Bu açıdan bakıldığında 1980 sonrası hikâye yazarların çağdaş hikâyeciliğin gelişmesine ciddi katkılar verdiğini, postmodern kavramından ve postmodern felsefeden haberdar şekilde eserlerini oluşturmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz (Aydoğdu, 2017, 77). Ancak Seksenli yıllara kadar Türk öykücülüğü tam anlamıyla postmodern bir sanat anlayışı yarattığını söylemek mümkün olmamaktadır. Yalnız bu anlayışın getirdiği birtakım unsurlar yukarıda aktarmaya çalıştığımız yenilikçi yazarların eserlerinde çeşitli yönleriyle kendilerine yer etmiştir. Romanda olduğu gibi hikâyede de postmodern kavramlar yer almaktadır.

Bunlar *üstkurmaca, metinlerarasılık, ironi, iç monolog, bilinç akımı, yabancılaşma, fantastik anlatım, vb.* anlatım konularının sıkça işlenen kavramlarıdır.

Türk edebiyatında postmodernizm kavramı yerleştikten sonra, özellikle bunu eserlerine yansıtan ve “*hikâye*” alanında eserlerinde çağdaş, yenilikçi unsurlar barındıran yazarlar ve eserleri genel hatlarıyla şöyle gösterebiliriz:

Yusuf Atılgan: *Bodur Minareden Öte* (1960); **Oğuz Atay:** *Korkuyu Beklerken* (1975); **Ferit Edgü:** *Kaçkınlar* (1959), *Bozgun* (1962), *Av* (1968), *Bir Gemide* (1978); **Feyyaz Kayacan:** *Şişedeki Adam* (1957), *Sığınak Hikâyeleri* (1962), *Cehennemde Bir Yusuf* (1964), *Gibiciler* (1967), *Hiçoğlunun Serüvenleri* (1969); **Tahsin Yücel:** *Yaşadıktan Sonra* (1969), *Dönüşüm* (1975); **Selim İleri:** *Dostlukların Son Günü* (1975), *Bir Denizin Eteklerinde* (1980); **Bilge Karasu:** *Troya’da Ölüm Vardı* (1963), *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı* (1970), *Göçmüş Kediler Bahçesi* (1980); **Nazlı Eray:** *Ah Bayım Ah* (1976), *Geceyi Tanıdım* (1979), *Kız Öpme Kuyruğu* (1982); **Tomris Uyar:** *Yürekte Bukağı* (1979), *Yaz Düşleri/Düş Kışları* (1981), *Gece gezen Kızlar* (1983), *Rus Ruleti- Dön Geri Bak* (1985), *Yaza Yolculuk* (1986), *Sekizinci Günah* (1990), *Otuzların Kadını* (1993), *Aramızdaki Şey* (1997); **Nezihe Meriç:** *Bir Kara Derin Kuyu* (1989), *Yandırma* (1997), *Çisenti* (2005); **Hasan Ali Toptaş:** *Bir Gülüşün Kimliği* (1987), *Yoklar Fısıltısı* (1990), *Ölü Zaman Gezginleri* (1993); **Murathan Mungan:** *Cenk Hikâyeleri* (1986), *Kırk Oda* (1987), *Lal Masallar* (1989), *Kaf Dağının Önü* (1994), *Dört Kişilik Bahçe* (1997), *Üç Aynalı Kırk Oda* (1997); **Mustafa Kutlu:** *Hüzün ve Tesadüf* (1999); **Nazan Bekiroğlu:** *Nun Masalları* (1999); **Sema Kaygusuz:** *Ortadan Yarısından* (1997), *Sandık Lekesi* (2000), *Doyma Noktası* (2002), *Esir Sözler Kuyusu* (2004), *Karaduygun* (2012).

Seksenlerden sonra, eser veren hikâye yazarların birçoğu, günümüzde artık hikâyelerinde postmodernizmi, postmodern tarzını, postmodern kavramını ve bu kavramın literatürdeki yansımalarını daha açık ve daha bilinçli bir şekilde (Aydoğdu, 2017, 77-82) yerinde kullanmaya başlamışlardır.

Türk edebiyatında geleneğe yönelen, gelenekten beslenerek kendine has hikâyeler oluşturan birçok yazarımız bulunur. Hasan Ali Toptaş, Tahsin Yücel, Sema Kaygusuz, Mustafa Kutlu, Murathan Mungan, Nezihe Meriç... gibi isimleri sayabiliriz. Kutlu’nun eserlerinde, postmodernizm belirtileri daha ilk hikâyelerinde

görülmektedir. Gelenekten ilham alan, kendine özgü tarzı olan Mustafa Kutlu ilk dönemlerde postmodernist edebiyatın temsilcisi olmamakla birlikte, daha sonra gezdiği, gördüğü yerlerden, tanıdığı, konuştuğu kişilerden esinlenip postmodern edebiyatın tekniklerini hikâyelerinde kullanmaya başlamıştır (Qasımova, 2011, s. 64). Mustafa Kutlu'nun da bazı hikâyelerinde sıkça postmodern unsurlardan beslendiğini görmek mümkündür. Kutlu, bir postmodern teknik olan üstkurmacayı, metinlerarasıcılığı, çoğulculuğu, dil kurgusunu, çok sesliliği, zaman ve mekan belirsizliğini hikâyelerinde ustalıkla kullanan yazarlardan olup hikâyelerinde metinlerarasılık tekniğinin çeşitli biçimlerini kullanmakta ve farklı metinlerden yararlanıp bunu eserlerine ustalıkla aktarmaktadır. Kutlu'nun "Hüzün ve Tesadüf" adlı eserinde yer alan bazı hikâyelerinde yazar ile kahramanın karşılıklı konuşması, üstkurmaca anlatımının varlığını net bir şekilde gözler önüne sermektedir (Tosun, 2008, s. 381). Kutlu, eserlerinde metinlerarasılığı yoğun bir şekilde ele almış ve bu şekilde anlatıma derinlik kazandırılmıştır. Bu sayede zamanla metinlerarasılık tekniği Kutlu'nun hikâyelerinde daha da zenginleşip güçlü bir durumu gelmiştir.

1.2.2. Postmodernizmde Dil

Postmodernizm eserlerde görünen en önemli durumlardan biri de onların sahip olduğu dil özellikleridir. Bu dili eserlerinde bilinçli bir şekilde kullanan yazarlarımız mevcuttur. Bu temsilcilerimizden biri olan İhsan Oktay Anar'ın eserlerinde postmodern edebiyatın hemen hemen bütün özellikleri görülmektedir. Bu özelliklerden biri de bilinçli bir tercih olarak yazarın dilde sergilediği aykırı tutumdur. Özellikle ironik anlatımın yoğun olduğu pastij (öykünme) ve parodilerde (yansılama) bu tutum, birçok örnekte görülmektedir. Bunun bilinçli bir tercih olduğu, yazım kurallarına aykırı bir şekilde yazılan sözcüklerin kullanıldığı bağlamdan anlaşılmaktadır. Bütün bunlar postmodernizme uygun bir tavrın göstergeleridir. Yukarıda da değinildiği gibi postmodern eserlerde dil, kimi zaman geleneksel yazım kurallarına, söz dizimine aykırı bir şekilde kullanılmaktadır. İhsan Oktay'ın eserlerinde de Türkçenin yazım kurallarına aykırı epey örneğe rastlanmaktadır. Bütün

bu örnekler İhsan Oktay Anar'ın eserlerinde bilinçli bir tercih sergilemesi (Öz, 2018, s. 209) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Postmodern yazarlar dili öyle bir ustalıkla kullanır ki farkında olmadan okuyucu kendini zamansızlığın içinde bulur. Yazar, roman yazdığı zaman “Roman türüne göre bir dil kullanmalıyım.” demez. Çünkü böyle bir endişesi yoktur. Kendini rahat bırakarak, zorlamadan uçsuz bucaksız dil ülkesinde özgürce dolaşır, istediği alanlara istediği şekilde girebilir. Bundan dolayı postmodern romanlarda yer yer makale, deneme, mektup, sohbet vb. yazılı anlatım türlerine dil özellikleriyle karşılaşılabilir. Postmodern bakış açısı, dil kullanım şekillerini belirli türler içine hapsetmeyi, dili sınırlandırmayı doğru bulmaz. Hatta bu anlayış postmodern romanlarda eski dönemlere ait dillerle karşılaşılmasını da beraberinde getirebilir. Yazar romanında yer yer arkaik dillerle yazılmış bölümler oluşturabilir ya da eski dillere ait sözcükleri romanına serpiştirerek onların yeniden kullanılmasını sağlayabilir. Postmodern romanlar dil unsurlarının hepsini kullanmaya açık yapıtlardır. Postmodern romanlar içinde konuşma dilinden edebî dile, deyimlerden atasözlerine, argodan uydurma kelimelere dilin bütün alanları gözlemlenebilir, çünkü postmodern roman dilin kendisidir. Bununla birlikte yazım ve noktalama işaretlerine pek dikkat edilmemesi postmodern romanlarda sıkça rastlanan bir durumdur. Tüm kurallara karşı olan postmodern roman yazarı kimi zaman imlâ ve noktalama kurallarını sınırlayıcı, sınıflandırıcı bulur ve örneğin özel isimlerin büyük yazılması kuralını, yargının sonuna nokta konması, sıralı cümleler arasında noktalı virgül ya da virgül kullanılması kurallarını çiğner. Kimi zaman da yazarın yaygın dilde kullanılmayan sözcük biçimlerine yer verdiği gözlemlenir. Bu da dilin yapısal özelliklerinin bozulmasıyla, daha açık bir ifadeyle kök ve o kökten yeni sözcükler oluşturma yönteminin değiştirilmesiyle ya da ön ek, son ek sisteminin altüst edilmesi yoluyla yapılır. Postmodern romanlarda, cümlede öğelerin diziliş sisteminin, tamlama kurallarının kısacası dilbilgisi kurallarının ihlâl edildiği saptanabilir (Özot, 2014, s.984). Postmodernizmdeki dil kullanımları göz önünde bulundurulduğunda morfolojik açıdan birçok farklılıkla karşılaşılabilir.

İKİNCİ BÖLÜM:

2. SÖZ DİZİMİ

2.1. TÜRKÇENİN SÖZ DİZİMİ

Sözlüksel anlamlı sözcükler tek başlarına da bir varlığı, bir kavramı, bir hareketi karşılama özelliğine sahiptirler. Ancak, bunlar tek başlarına bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği, bir yargıyı yeterince ifade etme özelliğine sahip değildir. Bu sebeple konuşmayı, anlaşmayı sağlamak için sözcükleri bir araya getirme ihtiyacı ortaya çıkar. Böylelikle bir araya gelen, bir sıra hâlinde dizilen sözcükler belli bir anlam içerir biçimde bildirişim için kullanılır.

Bir cümlede yer alan sözcükler, cümlede konumlandırıldıkları yere göre anlam taşırlar. Bir dildeki söz diziminin esnekliği, dili sıradanlıktan çıkarıp dile hareketlilik, canlılık kazandıran bir özellik olarak kabul görmektedir. Türkçenin söz diziminde görülen esneklik, araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde yorumlanmıştır.

Aksan, söz dizimindeki esnek cümle yapısı hakkında şunları söylemiştir: Aksan'a göre, çok eskilere uzanan dizim bilgisi (söz dizimi) çalışmalarında, öteden beri sözcüklerin tümce içindeki sıralanmaları, dillerin tümce yapılarının belirlenmeleri; özne, tümleç ve yüklem bir dildeki sıralanışı ve adların sıfatlarla bir araya geliş biçimleri gibi nedenlerle söz diziminin yapısında ortak bir görüş altında buluşamadıklarından dolayı cümle yapısındaki esnekliği başlıca sorun (2007, s. 29) olarak görmüşlerdir.

Delice, Türkçe söz dizimine göre dilde kullanılan kelimelerin yerlerinin önemli olduğunu vurgulamış ve bir sözcüğün başka bir sözcükten önce veya sonra kullanılmasının sözcüğün değerini değiştirdiğini belirtmiştir (Delice, 2018, s. 156). Buradan da anlaşıldığı üzere Türkçe söz diziminde sözcüklerin kullanım yerleri söz dizimin sonuçlarını önemli ölçüde etkilemektedir.

Demir, söz diziminin özelliklerini şöyle sıralamıştır: Dili tek tek sözcükler oluşturmaz; bunların birbirleriyle ilişkili olan öğeleri oluşturur. Bu öğelerin dizilişi belli kalıplara, kurallara bağlıdır. Bu sözcüklerin rastgele yan yana getirilmesiyle

hiçbir şey ifade edilmez. Onlar birbirini belli kurallar, belli bağlantılar içinde takip eder (2006, s. 175).

Karahan'a göre söz dizimi kuraları çerçevesinde yan yana sıralanan kelimeler kavram ve hareketleri karşılayarak kelime öbeklerini meydana getirir; cümlede de yan yana sıralanan kelimeler yargı bildirerek cümleyi meydana getirir. Bu diziliş, belirli kurallara dayanarak yapılır. Bu kurallar dilden dile farklılık gösterir (1999, s. 11). Böylece de dillerin kendilerine özgü söz dizimi özelliklerini olduğu görülür.

Bilgegil, sözdizimi (nahiv / syntax) için bir kelimenin veya bir kelime grubunun başka bir kelime veya kelime grubuyla birleşmesi sonucu oluşan yapı (1984, s. 12) demiştir.

Gencan, söz dizimini şöyle açıklamıştır: “Düşünce, duygu, istek ve yargıları eksiksiz anlatabilmek için sözcükleri, dilbilgisi kurallarına göre, dizmek gerekir. İşte bu dizilişin incelenmesini ve kurallarını kapsayan bölüme **söz dizimi** denir (1979, s. 76).

Hengirmen, söz dizimini sözcüklerin cümle içindeki sıralanış biçimlerini, görevlerini ve cümle yapısını inceleyen dilbilgisi alanı (1997, s. 322) olarak tanımlamıştır.

Eker, söz dizimini şöyle açıklamıştır: Sözcüklerin veya eklerin cümle içerisindeki görevlerini, nereden-nasıl yer alabileceklerini ve cümlelerin türlerini inceleyen bir dil bilgisi dalı olarak belirtmiştir. Aynı zamanda söz dizimini felsefi açıdan ele alan Eker, iletişim kurmaya yarayan işaretler, objeler ve onların doğal ya da yapay dillerdeki işleviyle ilgili genel felsefi kuram olan semiyotikin pragmatikle birlikte bir dalı olarak tanımlamıştır (Eker, 2011, s. 405).

Özkan ile Sevinçli de çalışmalarında söz dizimi için kelimelerin bir öbek veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelme kurallarını, bu öbeklerin cümle içindeki görevlerini, kelimelerin birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dilbilgisi bölümü (2012, s. 115) olarak tanımlamışlar.

Ediskun'a göre isteklerimizi anlatmak için, cümlelerimizi, dilbilgisi kurallarına göre kurmak gerekir. Bunun için dil bilimine ihtiyaç duyulur. Bir dilin cümlelerini

inceleyen dilbilgisi bölümüne de **sözdizimi** (cümle bilgisi-syntax) (1999, s. 323) dendiğini belirtmiştir.

Korkmaz, cümle bilgisini bir dilde düşünce ve duyguların tam olarak anlatılabilmesi için gramer kurallarına uygun olarak dizilen kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerini inceleyen bilim dalı (2017, s. 100) olarak tanımlamaktadır.

Dildeki cümlelerin bir araya gelmesiyle ise metin meydana gelir. Bu da bir metnin var olabilmesi için söz dizimine ihtiyacın olduğunu gösterir. Bu konuyla ilgili olarak Üstünova, cümlenin özellikleri için, metni oluşturan cümleler, birbirleriyle gramer ve anlam bakımından sıkı ilişki içinde olmalıdır. Paralel cümle kuruluşları, her şeyden önce metnin canını, temelini oluşturduğunu (Üstünova, 2002, s. 67) belirtmiştir.

Bir cümledeki sözcük sayısı anlatılan şeyin uzun ya da kısa olmasına bağlıdır. Bu karşılık, en kısa cümle tek sözcükten oluşabilir. Bunlar çekimli eylemler (fiiller) veya ek fiil almış isimlerdir. Ünlemler veya bir soruya verilen cevaplar da cümle değerinde sözcüklerdir (Meriç ve Meriç'ten aktaran Mahmood, 2015, s. 4).

Her kelime, kendi içerisinde anlamlı olmakla birlikte tek başına duyguları düşünceleri, dilekleri ve yargıları tam olarak anlatmaya yetmez. Bu sebeple kelimeler tek tek değil; kelime dizileriyle konuşulur, anlaşılır.

Dilbilimde söz dizimi şu bağıntılarda ele alınır:

- a) Dil, tek tek sözcüklerden değil; birbiriyle ilişkili öğelerden kurulmuş bir dizgedir.
- b) Dillerde bir sıralanış bağıntısı vardır. Sözcükler zincirlenir; iki öge bir anda söylenemez.

Gencan, öğelerin birbirini belli bir kurala göre izleme işi için en uygun terimin **dizim** olduğunu ifade etmiştir. Her dizimde yer alan öge, kullanış değerini kendisinden önce ya da sonra gelenlerden, daha doğrusu birbirlerinden ve kullanıldığı yerden (Gencan, 1979, s. 75) alır.

Gencan, söz diziminin temel konusunu *tümceler* oluşturduğunu belirterek tümcelerin özelliklerini şöyle sıralamıştır:

- Tümceler büyük harfle başlar, sonlarına nokta konur.
 - Tümce sonlarına konan soru ve ünlem işaretleri de birer noktadır.
 - Tümce kaç sözcükle kurulursa kurulsun temel ögeleri iki tanedir:
- Özne - Yüklem : Orhan okuyor. Hava güzeldir. Yağmur yağıyor vb.
- Kurallı tümcelerde önce özne, sonra yüklem gelir (1979, s. 76).

Hengirmen de cümlelerin *özne-yüklem-nesne-tümleç* ögelerinden oluştuğunu, bu dört temel ögenin içerisinde de en önemlisinin *özne* ve *yüklem* (1997, s. 323) olduğunu belirtir.

Söz dizimindeki cümlelerin yerini Paçacıoğlu şöyle açıklamıştır: Cümlede hüküm daha geniş, daha ayrıntılı ve çeşitli yönleriyle ifade edilmek istendiğinde birden çok cümle ögesinin kullanılmasına ihtiyaç duyulur. Bu ögeler *özne-yüklem-nesne-tümleç* ve *zarflardır*. Bu ögelerin cümlede kullanımı ise cümlelerin genişliğine bağlıdır. Bu ögelerden biri, birkaçı veya hepsi de kullanılabilir. Cümlede bulunan bu ögelerden *özne* ve *yüklem* esas ögeler ; *nesne*, *tümleç* ve *zarf* ise “yardımcı ögelerdir (1987, s. 97).

Türkçe söz diziminde asıl vurgulanan öge genellikle sonda yer alır. Yardımcı ögeler ise, asıl yargıyı, kararı ya da vurgulanmak istenen şeyi çeşitli açılardan tamamlayıp açıklar. Sözcük öbeklerinin çoğunda aynı özellik vardır. Örneğin, tamlamalarda tamlanan asıl öge iken tamlayan yardımcı ögedir. Tamlayan, önündeki sözcüğü ya niteler ya da belirtir. Doğu Karadeniz bölgesi bir belirtisiz isim tamlamasıdır. Bu tamlamada asıl vurgulanan öge bölge sözcüğüdür. Doğu ve Karadeniz sözcükleri ise, bölgenin doğu ve Karadeniz ile ilgili olduğunu belirtiyor. Bu sebeple Türkçe bu yönüyle doğu ve batı dillerinin çoğundan ayrılır (Eker, 2011, s. 406).

Delice de Türkçe söz diziminde, cümle içerisinde geçen sözcüklerin yerlerinin çok önemli olduğunu vurgulamış ve bu sözcüklerin, başka bir sözcükten önce veya sonra kullanılması, sözcüğün değerini yitirdiğinden söz etmektedir. Bu sebeple, sözcüklerin görev ve değerleri kullanım yerine göre değişmektedir (2018, s. 156). Bir cümlede yer alan sözcükler, cümlede konumlandırıldıkları yere göre anlam taşırlar. Bir dildeki söz diziminin esnekliği, dili sıradanlıktan çıkarıp dile hareketlilik, canlılık

kazandıran bir unsur olarak kabul görülmektedir. Bu durum da Türkçenin yapısına çok uygundur.

Söz dizimi çalışmaları, genel olarak kelime öbeklerini, cümleleri, onların yapılarını, türlerini ve nasıl oluştuklarını çözümlemeye yönelik çalışmalardır. Hedefe farklı yollardan gidilse de varılan nokta bir dilin nasıl işlediğini ve hangi kurallara göre yapılandığını ortaya koymaktır (Akkuş, 2007, s. 1). Türkçede söz dizimi ve cümle bilgisi başlığı altında ele alınan kelime öbekleri ve cümle üzerine yapılmış araştırma ve dilbilgisi kitapları incelendiğinde bu başlıkların farklı değerlendirildiği, farklı sınıflandırdığı ve farklı isimlendirildiği görülmektedir. Bu çalışmada ise söz dizimi konusu temel olarak *kelime öbekleri* ve *cümle* olmak üzere iki başlık hâlinde ele alındı. Delice'nin (2018) de çalışmasında yaptığı gibi kelime öbekleri konusu *yüklemsiz söz dizimi*, cümle konusu ise *yüklemlî söz dizimi* olarak ele alındı.

2.1.1. Yüklemsiz Söz Dizimi (Kelime Öbekleri)

Cümle bilgisi araştırmalarına bakıldığında kelime öbeklerine verilen isimlerde genel bir birlik sağlanamamıştır. Bundan ötürü kelime öbekleri için farklı isimlendirmeler görülmektedir. Kelime öbeklerine Tahsin Banguoğlu belirtme öbekleri; Leyla Karahan kelime grupları; Vecihe Hatipoğlu yargısız anlatımlar; Günay Karaağaç ise söz öbekleri ismini kullanmıştır (Süzer, 2016, s. 19). Biz de çalışmamızda yüklemsiz söz dizimi için *kelime öbeği* terimini kullandık.

Yargısız anlatımlar, yargılı anlatımlara çeşitli yönlerden yardımcı olurlar. Yargısız anlatımlar en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana sıralanmasından doğan birliklerdir. Yargı bildirmeyen bu birlikler, anlatımlar ya kalıplaşmamış sözcüklerden kurulan her türlü tamlamalardır ya da kalıplaşmış sözcüklerden kurulan birleşik sözcükler, deyimler veya ikilemelerdir (Hatiboğlu'ndan aktaran Gürer, 2015, s. 14).

Kükey de birden çok sözcüğü içine alan, anlamında ve yapısında bir bütünlük bulunan, tümcede bir tek sözcük gibi iş gören; tümceden küçük, sözcükten büyük anlamlı, geniş dil birliği olarak tanımladığı birliklere sözcük öbeği adı verir (Kükey'den aktaran Ahmed, 2017, s. 19)

Hatiboğlu, kelime öbeklerini gramer yönünden “yapıbilim (morphologie) ve sözdizimi (syntaxe)” olarak iki bölümde incelemiş, bunları “*aralarında kalıplaşma bulunan kelime grupları*” ve “*aralarında kalıplaşma bulunmayan kelime grupları*” olarak da ele almıştır. Birleşik kelimeleri, deyimleri, bilmeceleri, atasözlerini, vecizeleri ve argo ifadeleri “kalıplaşmış kelime grupları” olarak değerlendiren araştırmacı; sıfat tamlaması, zarf-fiil grubu, isim tamlaması gibi kelime gruplarını da “kalıplaşmamış kelime grupları” (1964, s. 203-244) (Güzel, 2007, s. 16) olarak nitelendirmiştir. Banguoğlu, sözü geliştirmek amacıyla kelimelerin öbeklendiğini, bu öbeklerin kavramlar arasında derece derece bağlantılar kurduğunu, böylece de tek kavram olarak ifade edildiğini, bunlara da **kelime öbekleri** (groupe de mot) dendiğini belirtir (2015, s. 496).

Bazı kelime öbekleri, kavramları daha yakından belirtir. Kelime öbeklerinin gruplandırılmasında dil içindeki işleyişleri ayrı, bazen de aynı işleyişe sahip kelimeler birbirlerini belirtmek amacıyla yan yana gelirler. Banguoğlu, kelime öbeklerinde bir ismin diğerini belirtmesi, isimlere sıfatların getirilmesi, sıfatlara ve fiillere ise zarfların getirilmesi, isimlerin de takılar almasına belirtme öbekleri (groupe déterminatif) (2015, s. 496) demiştir.

Belirtme öbekleri bir yargı ifade edemedikleri için tek başlarına tam bir anlatıma sahip değildirler. Ancak bir diğer öbeklenme türünde ise bir araya gelen kelimeler bir yargı ifade eder ve tam bir duygu, düşünce, dilek-istek anlatırlar. Bu tür öbeklere ise yargı öbekleri (groupe propositionnel) denmektedir (Banguoğlu, 2015, s. 496-497). Herhangi bir yargı öbeği bir duygu, düşünceyi anlatır.

Belirtme öbekleri, bir kelime başka bir kelimenin taşıdığı kavramı daha yakından belli etmek için kullanılmıştır. Bunun için her belirtme öbeğinde en az bir *belirten* (déterminant) ile *belirtilen* (déterminé) olmak üzere iki unsur bulunur. Aynı zamanda bir belirtme öbeğinde belirten unsura *belirtici tamlayan* da denmektedir (Banguoğlu, 2015, s. 496 - 497).

Ergin kelime öbeği için, birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliği olarak (2007, s. 343) ele almış ve kelime öbeği hakkında bilgi vermiştir.

Topaloğlu, kelime öbeği terimi için *söz öbeği*ni tercih etmiştir ve kelime öbeğiyle ilgili birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle içinde tek öge olarak işlem gören söz dizisi (Topaloğlu'ndan aktaran Ahmed, 2017, s. 18) tanımını yapmıştır.

Kelime öbeklerinde birden fazla kelimenin birtakım kurallarla belirli bir düzen içinde yan yana getirildiği görülmektedir. Dolayısıyla, bir kelime öbeğinden birden fazla kelimenin olması ve bunların da belli bir düzen içerisinde bir araya getirilmesi temel kuraldır. Bir öbek içindeki kelimeler, bir kavram, nesne, durum veya hareketi karşılamak için birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu konuda Ergin, kelime öbeklerinin bir nesneyi veya hareketi belirtmek için yan yana geldiğini ve birbirine bağlanan kelimelerin iş birliği yaptığını, birbirlerine yardım edip tamamladığını belirtir (2007, s. 344). Belirtme öbekleri bir belirtme, bir yardım, bir tamamlama esası üzerine kuruldukları için kelime öbeklerinde genellikle belirten-belirtilen, tamamlayan-tamamlanan, tabi olan-tabii olunan, asıl-yardımcı (Ergin, 2007, s. 343-344) gibi iki unsur, iki kavram üzerinde durulur.

Karahan, kelime öbeğini bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya hareketi karşılamak için, belirli kurallar içinde yan yana gelen kelime topluluğu olarak tanımlamış ve kelime öbeğini iki grupta ele almıştır:

1. Tek kelime ile karşılanamayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketler öbeği,

2. Varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri, anlamlarını genişleterek, belirterek, pekiştirerek ve niteleyerek oluşan öbekler (1999, s. 11).

Ayrıca Karahan, kelime öbeklerinin genel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- a. Kelime grupları yargısız dil birimleridir.
- b. Kelime grupları, cümle ve diğer kelime grupları içinde, tek kelime gibi; isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.
- c. Kelimelerin grup içinde sıralanışı kurallıdır.
- d. Kelime gruplarında unsurların sırası özellikle konuşma ve şiir dilinde değişebilir.
- e. Kelime gruplarının diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilişkisi grubun sonundaki hâl ekleri ile sağlanır. Hâl eki bağlandığı kelimeye değil, o kelime grubuna aittir.

f. Fiile dayalı sıfat-fiil, isim-fiil ve zarf-fiil gruplarında fiilin anlamı, cümlede olduğu gibi özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. Ancak bu gruplar yargı bildirmediikleri için cümle değildir.

g. İki den fazla kelimeli kelime gruplarında iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan başka kelime grupları da bulunur (Karahana, 2010, s. 39-41).

Karaağaç da kelime öbeklerinin özelliklerini maddeler hâlinde şöyle açıklamıştır:

1. Belirtme grupları tek söz ile karşılanamayan veya daha belirgin hâle gelmesi istenen varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılarlar. Örnek: *ipek böceği, fotoğraf makinesi, kör olmak...*
2. Belirtme grupları, en az iki asıl biçim birimin, anlamlı sözün, asıl-bağlı, niteleyen-nitelenen, tamlayan-tamlanan ilişkisiyle oluşturdıkları birliktir.
3. Belirtme grupları öğeleri, ihtiyaca göre değişebilirler veya yer değiştirebilirler. Belirtme gruplarının bu dil bilgilik yapısı bu değişiklikten etkilenmez.
4. Sözler, varlıkları, durumları, belirtileri, hareketleri vb. tek başlarına adlandırırken, belirtme grupları bunları birbirleriyle ilişki içinde adlandırırılar.
5. Belirtme grupları, hazır söz birliği olmayıp, dilin söz dizimi kurallarının kılavuzluğunda konuşma sırasında oluşturulan serbest, değişken ve bireysel yapılardır.
6. Belirtme grupları anlamı, kendisini oluşturan öğelerin birlikteliğinden doğar; birleşik söz, deyim ve atasözleri bir bütün olarak, tek bir söz gibi algılanırlar; ancak bir bütün olarak anlam taşırlar.
8. Belirtme gruplarından bağlama grupları ayrı bir yere sahiptirler. Bağlama grupları bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim grubunun meydana getirdiği belirtme gruplarıdır.
10. Belirtme gruplarından özel ad grupları ayrı bir yere sahiptir. Dil birimlerinin anlamsız kullanımları olan özel ad öbeklerinde, herhangi bir tamlayan- tamlanan, asıl-bağlı öge ilişkisi yer almaz (2012, s. 160).

Kelime öbekleri, hüküm bildiremedikleri gibi duygu, düşünce ve istek ifade eden bir yapıda olmadığından tek başlarına kullanılmaz. Bu durumda diğer kelime veya kelime öbeklerine ihtiyaç duyarlar.

Özkan ve Sevinçli, söz öbeğini nesnelerin ve hareketlerin niteliklerini, özelliklerini ve değişik yönlerini daha geniş olarak ifade etmek için geniş dil birliklerine ihtiyaç duyulduğunu, bu sebeple benzer durumları karşılamak, anlatıma güç katmak için kelime birliklerine başvurulduğunu belirtmiştir. Böylece tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilemeyen benzer durumları karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birliklerini kelime grubu olarak tanımlamışlardır (2012, s.14). Korkmaz da çalışmasında sözcük öbeğini bu şekilde ele almıştır: Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu (2017, s. 174) olarak tarif etmiştir.

Paçacıoğlu'na göre söz öbeği, birden çok kelimeyi içine alan, yapı ve anlamında bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören dil birlikleri kelime grubudur (1987, s. 120). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere, kelime grupları cümlede bir tek kelimeymiş gibi değerlendirilir. Kelime gruplarına getirilecek ek, grubun en son kelimesine getirilir ve gruptaki her kelime bu ekin fonksiyonuna uyar.

Örnek: *uzaktan koşarak gelenler- i*

uzaktan koşarak gelenler- den gibi.

Türkçedeki bu söz öbeklerinin sıralanışı gelişigüzel değildir. Cümlede olduğu gibi söz öbeklerinde de genellikle asıl ögeler önce; yardımcı ögeler de sonra gelir. Bu yapıda kullanılan söz öbekleri için *çekim edatı öbeği*, *pekiştirme edatı öbeği*, *ünlem edatı öbeği*, *unvan öbeği* ve *fil öbeği* örnekleri verilebilir.

Örnek: **akşam** / a kadar, **kömür** / gibi, **Ahmet** / için, **sabah** / tan beri vb. çekim edatı öbeğine örnek verilir.

Örnek: **Ahmet** / de [geldi.], **Mehmet** / bile, **sen**/ dahi vb. pekiştirme edatı öbeğine örnektir.

Örnek: **ey** / *Türk gençliği*, **ya** / *Ali*, **be** / *kardeş vb.* ünlem edatı öbeğine örnektir.

Örnek: **Sultan** / *teyze*, **Osman** / *emmi*, **Ömer** / *Bey vb.* unvan öbeğine örnektir.

Örnek: **arz** / *et-*, **bak** / *ıp dur-*, **rica** / *et-*, **düş** / *e yaz-*, **sabr** / *eylemiş bulun-*, **koş** / *up dur-*, **yaz** / *abil- vb.* fiil öbeğine örnekler verilir (Delice, 2018, s. 18-19).

Yapılan tanım ve açıklamalardan yola çıkılarak kelime öbeği için şu tanımları yapmak mümkündür: “Kelime öbeği, birden fazla kelimenin bir araya gelmesinden gelmesiyle belirli kurallar dahilinde oluşan geçici veya kalıcı bütünlüklerdir. Bu bütünlükler yargı bildirmeyip görev olarak anlamı belirtme, pekiştirme, genişletme ve niteleme işlevinde bulunur.

Kelime öbeklerinin ne olduğunun yanında kelime öbeklerinin neler olduğu da araştırmacılar tarafından farklı başlıklarda ele alınmıştır. Kükey, kelime gruplarını şu başlıklar altında incelemiştir:

1. İkilemeler
2. Bağlam Öbeği
3. İyelik Öbeği
4. Ad Tamlaması
5. Sıfat Tamlaması
6. İlgeç Öbeği
7. Ünlem Öbeği
8. Unvan Öbeği
9. Sayı Öbeği
10. Yükleme Öbeği, -i’li Sözcük Öbeği (Yükleme Grubu), -e’li Sözcük Öbeği (Yaklaşma Grubu), -de’li Sözcük Öbeği (Bulunma Grubu), -den’li Sözcük Öbeği (Uzaklaşma Grubu)
11. Belirteç Öbeği (Kükey’den aktaran Ahmed, 2017, 23).

Banguoğlu ise belirtme öbeğini yapılarına göre 8 gruba ayırtmıştır:

1. ad-takımı,

2. sıfat-takımı,
3. zarf öbeği,
4. takı öbeği,
5. çekim öbeği,
6. bağlam öbeği,
7. yanaşma takımı,
8. katma öbekler. (2015, s. 497 - 498).

Bilgegil de kelime öbeklerini 8 başlık altında incelemiştir.

1. İsim Tamlaması
2. Sıfat Tamlaması
3. Bağlaç Grupları
4. Zarf Grupları
5. İsim Grupları
6. İkizlemeler
7. Edat Grupları
8. Unvan Grupları (1984, s. 115-116).

Şimşek, “Örneklerle Türkçe Sözdizimi” adlı çalışmasında kelime gruplarını “belirtme öbekleri” olarak isimlendirmiş ve bunları “*iyelik öbekleri, niteleme öbekleri, çekim öbekleri, ikileme, bağlaç öbekleri ve ünlem öbekleri*” olmak üzere altı ana grupta incelemiştir. Bu grupları da kendi içinde bölümlere ayırmıştır. Birinci grupta “ad takımı, adıl takımı”, ikinci grupta “ön ad takımı, sayı öbeği, san öbeği, belirteç öbeği”, üçüncü grupta “ad öbekleri, eylem öbekleri, ilgeç öbekleri” (Şimşek’ten aktaran Güzel, 2007, s. 18) yer almaktadır.

Deny, çalışmasında kelime grupları için, 1. Belirtici Öbekler (İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, Yaklaşma, Bulunma, Uzaklaşma Öbekleri), 2. Yanaşmalık Öbekler (Unvan ve Birleşik İsim Öbekleri), 3. Yığılma Öbekleri (Edat ve Fiil Öbekleri), 4.

Cümle Öbekleri (Yarı Cümleler, Cümleler, Sıfat-fiil ve Zarf-fiil Öbekleri) şeklinde (Deny'den aktaran Ahmed, 2017, s. 21-22) bir sınıflandırma yapmıştır.

Delice kelime öbeklerini üç ana başlık altında toplamıştır:

1. Kelimeyle Kurulan Öbekler
2. Ekle Kurulan Öbekler
3. Diğer Kelime Öbekleri

Ergin de kelime öbeklerini 18 başlık altında toplamıştır:

1. Tekrarlar
2. Bağlama grubu
3. Sıfat tamlaması
4. İyelik grubu ve isim tamlaması
5. Âitlik grubu
6. Birleşik isim
7. Birleşik fiil
8. Unvan grubu
9. Ünlem grubu
10. Sayı grubu
11. Edat grubu
12. İsnat grubu
13. Genitif, datif, lokatif, ablatif grupları
14. Fiil grubu
15. Partisip grubu
16. Gerundium grubu
17. Kısaltma grupları
18. Akkuzatif grubu (2007, s. 345-372).

Söz konusu *kelime öbekleri* için kullanılan farklı kavramların, kimin tarafından nasıl kullanıldığını şöyle sıralayabiliriz:

Kelime Grupları: Muharrem Ergin, Zeynep Korkmaz; Leyla Karahan, Mustafa Özkan ile Veysi Sevinçli, M.Kaya Bilgegil.

Kelime Öbekleri: İbrahim Delice, Günay Karaağaç, Jean Deny, Rasim Şimşek.

Belirtme Öbekleri: Tahsin Banguoğlu, Rasim Şimşek.

Belirtme Grupları: M. Kaya Bilgegil.

Sözcük Öbekleri: Mazhar Kükey, Hikmet Dizdaroğlu.

Söz Öbekleri: Günay Karaağaç.

Yargısız Anlatımlar: Vecihe Hatiboğlu.

Çalışmanın geneline bakıldığında kelime öbeği kavramının tanımı için benzer tanımlar yapıldığı görülmektedir. Ancak söz konusu öbeklerin sınıflandırılmasında farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıklar kelime öbeklerin isimlendirilmesinde ve sayısında kendini göstermektedir. Yukarıda sınıflandırdığımız kelime öbeklerini araştırmacılar, farklı sayıda tespit etmişlerdir. Aynı şekilde yukarıda değindiğimiz “*kelime öbeği*” isimlendirmesinde farklı isimlendirmeler yapıldığını da görmekteyiz. Bu farklı isimlendirmeler dil bilgisi için hem avantaj hem dezavantaj durumunda olabilir.

2.2. İNCELEME

Bu başlık altında Mustafa Kutlu'nun Kapıları Açmak adlı hikâye kitabı söz dizimi alanının yüklemsiz dizimi (kelime öbekleri) başlığına göre incelenmiştir.

2.2.1. Kelimeyle Kurulan Öbekler

Bu tür kelime öbekleri, iki veya daha fazla kelimenin içerdiği anlamdan dolayı yan yana gelmesiyle oluşmaktadır. Bu tasnifte yer alan öbekleri adlandırmak için kullanılan *kelimeyle kurulan öbekler* terimi, bu öbeklerin hiçbir şekilde ek içermeyeceği anlamında değil; bu öbeklerin oluşumunda öbek kuran -kurucu- bir ekin bulunmayacağı anlamını aktarmak için kullanılmıştır (Delice, 2018, s. 23).

2.2.1.1. Bağlama Edatı Öbeği

Bağlama edatı öbeği, en az iki eş ve eş görevdeki ögenin tek veya tekrarlanarak kullanılabilen bağlaçlar sayesinde bir cümle oluşturacak şekilde birbirine bağlanması sonucu oluşturulan kelime öbeğidir (Delice, 2018, s. 20).

Bağlama edatı *ve, veya, ile, fakat, zira, hem ... hem..., ne... ne..., ...de ...de vb.* bağlaçlarla kullanılır.

Adam o sert, **sert / ve / acımasız** hayatın içinde bir kadın eli, bir şefkat eli, yumuşak bir şeyler aramış. (s. 8)

Kubbeler / ve / minareler... (s. 8)

Bir tek abisi, **o karaktersiz yaratık / ve / tabi komşuları, bilumum kasaba halkı.** (s. 9)

Ne / Gül / ne de / başkası. (s. 10)

Bu yer **ister / yaya kaldırımı / ister / uygunsuz bir mekan** olsun, gam değil; yeter ki araba gözünün önünde bulunsun. (s. 23)

Artık *ne / büyük / ne / küçük, / ne / akraba / ne / hısım / ne / komşu, / ne / hürmet / ne / hizmet, / ne / merhamet / ne / şefkat, / ne / haysiyet / ne mürüvvet, / ne / feragat / ne / sevgi / ne de / saygı* kaldı. (s. 31)

Garip Ahmet Baba Tekke / ve / haziresinin ayakta kalması böylece karara bağlanmış olur. (s. 119)

Melek Hanım / ile / Songül koşturup duruyordu. (s. 141)

Öyle ki *örs / ile / çekicin* arasında dövüle dövüle çelik gibi olmuş. (s. 167)

Ayak ucunda *Zehra'ya getirdiği / ama / vermeyi unuttuğu naylon poşet.* (s. 182)

2.2.1.2. Çekim Edatı Öbeği

Bir isim unsuru ile bir çekim edatından kurulan kelime öbeğidir. '*için, ile, gibi, kadar, göre, doğru, karşı, üzere, başka, dair, dolayı, beri, rağmen, öte, önce, evvel, ötürü, diye, sonra*' gibi son çekim edatları kelime öbeğini meydana getirirler.

Ateş / gibi yanan alnını camın serinliğine bırakmış. (s. 7)

"Ama kimse inanmıyor, çünkü *inanılır / gibi* değil." (s. 8)

Yorgun bedeni, çökmüş yüzü, dağılmış ama temizlenmemiş *makyajı / ile* yatakta öylece, nasıl uzanmışsa öylece sızıp kalmıştı. (s. 9)

Gözlerinden *yağmur / gibi* yaşlar boşanıyordu. (s. 10)

Benim / için yaptıklarını unutmayacağım. (s. 10)

Sırf bu lakap yüzünden ailenin diğer fertleri arasında eşkıya çıkmamasına, cümlesinin ziraat ve ticaret ile meşgul olmasına, beyden efendiden insanlar olarak görünmelerine, hükûmette dahi adamları *olmaların / a rağmen* halk arasında "haramzade" olarak anılmaları son bulmamış. (s. 14)

Aileden kalan son malları satıp-savıp *yemek / ten başka* bir şey yapmayan serseri. (s. 15)

Ama nerde o **sabahlar / a kadar** tezgâh başında duran Arif, yarım adam olmuştu. (s. 17)

Kasabanın kurulduğu bölgeye ilk gelenler burayı vatan tutmaya karar verdiklerinde, tepelerde durup şöyle **aşağıy / a doğru** bir bakıvermişler. (s. 23)

Ustalar, kalfalar bulup aslına uygun olarak restore ettiler, bahçeleri kendi **zevklerin / e göre** yeniden yeşerttiler. (s. 30)

Bu sırada iki ihtiyar **camiy / e doğru** geliyor. (s. 40)

Ben **kaderim / e doğru** gidiyorum, Allah seni mesut etsin. (s. 70)

Ahmet **hışım / ile** geldiği İstanbul'dan az da olsa rahatlamış olarak geri dönecekti. (s. 72)

Zaten Başkan onlara veda bile etmeden ardına dönmüş **arabası / a doğru** yürümeye başlamıştır. (s. 100)

Zehra ile Cihan Tekke'nin **ortası / a kadar** ağır ağır yürüyor. (s. 110)

Buraya **ayakta kalmak / için** geldi. (s. 139)

Kasabaların kıpırtısız göl yüzeyi gibi duru, berrak, sakın, hatta **bazılarının / a göre** can sıkıcı günleri. (s. 150)

Kemal duyduklarından biraz tırsmış **olmak / la beraber** yiğitliğe toz kondurmaz. (s. 167)

İstanbul' a **vardıktan / sonra** yumuşadıydı. (s. 168)

Cihan ağır ağır çıkış **kapısı / a doğru** gidiyor. (s. 182)

2.2.1.3. Ünlem Edatı Öbeği

Bir ünlem edatı ile bir isim unsurundan kurulan kelime öbeğidir: *Ey, a, be, vay, bre, yâ, hey...* gibi ünlem edatlarıyla kurulur. Bu öbekte ünlem edatı başta, isim unsuru sonda bulunur. Birleşme eksizdir.

Eee / su testisi su yolunda... (s. 14)

"Yahu /Baba, bırak. (s. 17)

- **Aaa / Zehra** bu .. Ze .. Zehra, kızım. (s. 41)

Ah / Cihan, ah! .. (s. 87)

- **Hah / ha!** Hoca'nın elinden uçanla kaçan kurtulmaz. (s. 100)

- **Yaşa / be** Mümtaz yaman adamsın valla... (s. 100)

- **Turist işi / ha!** Turist işi! .. (s. 114)

- **Ne kalbi kararmış adamlarsınız / yahu.** (s. 130)

2.2.1.4. Pekiştirme Edatı Öbeği

Pekiştirme edatlarıyla kurulan bir kelime öbeğidir. Eğer cümle ögesi veya ondan küçük biçimbirimleri pekiştirmek için kullanılırsa pekiştirme edatı bir kelime öbeği oluşturur. Bunlar sonucunda, edatların bu tür kullanımlarıyla ortaya pekiştirme edatı öbeği çıkar. Pekiştirme edatı öbeği, yapı itibariyle çekim edatı öbeğine benzer ama görev açısından ondan farklıdır (Delice, 2018, s. 26).

Bu kelime öbeğinde birleşim eksizdir. Temel öge baştadır; yardımcı öge ise sonda bulunur.

Aralarına **Cihan'ın sesi / de** katılmıştı. (s. 10)

Sessizlik. Sessizlik **sofrada / da** sürüyor. O kadar sürüyor **ki**, yerini gerginliğe bırakıyor. (s. 43)

Zehra **zor / da** olsa bir açıklama yapıyor. (s. 44)

Müşfik / hatta / yalvaran bir sesle... (s. 47)

Gelenler arasında Mahir Hoca ile **Cihan / da** vardı. (s. 49)

Bir ara iki küskün bakış bu **hengâme içinde / dahi** birbirini bulur. (s. 49)

Masaların, dolapların, mutfak raflarının, sehpa­ların, çekyatların, hatta **sandalyelerin üzerinde / bile** irili ufaklı bebekler sıralanıyor. (s. 78)

Zaten Başkan onlara **veda / bile** etmeden ardına dönmüş arabasına doğru yürümeye başlamıştır. (s. 100)

Bak burası ufak yer, duyulur, **ben / de** duyarım. (s. 143)

Hazire / dahi bir cennet köşesi oldu. (s. 152)

2.2.1.5. Eksiz İsim Tamlaması

Bu konuyla ilgili eserde örnek bulunamamıştır.

2.2.1.6. Fiil Öbeği

Bir yardımcı fiil veya yardımcı fiil gibi kullanılan kendi anlamlarından boşanmış bir fiilin isim, isim öbeği veya bir fiil şekline eklenmesi sonucu oluşan kelime öbeği yapılarına denir. Osmanlıca bu tür yapılara *fi 'l-i mürekkebe* (Delice, 2018, s. 27) diye adlandırılmıştır.

2.2.1.6.1. Bir Yardımcı Fiil ile Kurulan Fiil Öbekleri

2.2.1.6.1.1. İsim / Yardımcı Fiil Yapısında

Bu tür fiil öbeklerinde isim unsuru başta, yardımcı fiil sonda bulunur. Yardımcı fiil, anlamı üzerinde bulunduran isim unsurunu fiilleştirir. Bu tip fiil öbeklerinin kuruluşunda *et-*, *eyle-*, *ol-*, *yap-*, *kıl-*, *bulun-*, *başla-* fiilleri yardımcı fiil (Delice, 2018, s. 28-29) olarak kullanılır.

"İstanbul... Güzel şehir, mübarek şehir. Bir tek bana **yar** / **ol**madın ne çare." (s. 8)

- Seni ne ailen **kabul** / **eder**, ne kasaba. (s. 9)

- Bırakmazlar, yaşatmazlar, **nefes** / **aldırmazlar**. (s. 9)

Yüce Allah'a bütün kalbi ile inanıyor, **dualar** / **ediyor**, (s. 9)

Birbirini **takip** / **ede**de semaya yükseldiler. (s. 10)

Tövbe / **ede**de kesin kararını verdi. (s. 10)

Bu hayatı **terk** / **edecekti**. (s. 10)

Kararlı / **olduğumu** biliyorsun. (s. 10)

Sanki az önce **kaybettiği** fotoğrafa dönmek, onun içine gömülmek, ebedi orada kalmak istiyordu. (s. 36)

- Onu **zaptedemeyiz**. Yaşatmaz bunu. (s. 44)

- Biraz para biriktirdim, çalışırım, kimseye **muhtaç** / **ol**mayız. (s. 45)
- **Defol** hurdan ... (s. 47)
- Hocam profesör Mübeccel Hanım'ı buraya **davet** / **ede**ceğim. (s. 100)
- Ahmet artık **tahammül** / **ed**emiyor... (s. 101)
- Alnındaki kara leke yeniden **peyda** / **oldu**. (s. 103)
- Kadınlar böyledir, mekanı benimser, onu sular süpürür, **yuva** / **kı**lar. (s. 127)
- Gün ola harman ola Efe. Kemal **toz** / **ol**up gitti, bu da buralara düştü. (s. 132)
- Tamam tamam sen **dert** / **et**me. (s. 143)

2.2.1.6.1.2. Zarf-Fiil / Kip Eki + Yardımcı Fiil Yapısında

Bu tür fiil öbeklerinde iki fiil bulunur. Biri -A, -I, -U; -Ip, -Up gibi kiplik eklerinden birini veya bu eklerle aynı işlevde ve bu eklerin yerine kullanılan kip eklerinden birini almış bulunan asıl fiil, ikinci ise yeterlik bildiren *bil-*; tezlik ve kolaylık bildiren *ver-*; devamlılık ve süreklilik bildiren *dur-*, *git-*, *gel-*, *koy-*, *kal-*; yaklaşma bildiren *yaz-* gibi kiplik işlevindeki öncül eklerle birlikte yardımcı fiile dönüşmüş fiillerdir.

Osmanlı dilbilimcileri bu yapıdaki kelime öbekleri için *ef'âl-i tasviriyye* terimi kullanılmıştır. Daha sonra bu kelime öbeği için *tasvir fiilleri*, *betimlemeli fiil*, *ulaçlı birleşik eylem*, *ulaçlı birleşik fiil*, *tasvirî fiil* ve *özel bileşik eylemler* (Delice, 2018, s. 29) terimleri kullanılmıştır.

Kaçıp / **gide**cekti buralardan. (s. 9)

Yorgun bedeni, çökmüş yüzü, dağılmış ama temizlenmemiş makyajı ile yatakta öylece, nasıl uzanmışsa öylece **sızıp** / **kalmış**tı. (s. 9)

Pencere önündeki koltuğa çökmeseydi, belki **oracığa yıkılıp** / **kal**acaktı. (s. 10)

Dokumacılılık mesleği bu kasabada yüzyıllardır **süregelen** bir meslek. (s. 16)

Babası "Oğlum iş dediğin sermaye ister, varlık ister, nerde bizde o para; gel etme eyleme, benim bir ayağım çukurda, şu tezgahın başına **geçiver**, biz bundan ekmek **yiye**geldik, Cenâb-ı Hak bundan böyle senin de rızkını verir. (s. 17)

Orada dediler ki, Zehra gitme, **yapamazsın**. (s. 44)

Ortada ne Kemal lafı vardı ne Zehra. Ama kız durup dururken **çıkageldi** işte. (s. 103)

Eller ...

Derken nedense **susuverir**. (s. 114)

Mahir Hoca "Kızım sen **gidiver** artık, ben kahveye uğrayıp bir çay içeyim" dedi. (s. 129)

- Gün ola harman ola Efe. Kemal toz **olup / gitti**, bu da buralara düştü. (s. 132)

Zehra, Ayşe Nine'yi yediriyor, içiriyor; ona gül gibi bakıyor. Daha geçende banyoya sokup bir güzel **yıkayıverdi**. (s. 133)

Ayşe Nine'ye bakıyor bir ara. **Uyuyup / kalmış** ihtiyar. (s. 134)

Oradan oraya **sekip / duruyor**. (s. 138)

2.2.1.6.2. Asıl Fiil ile Kurulan Fiil Öbekleri

Bu kelime öbeğinde, birleşenlerin anlamca kalıplaşması (deyimleşmesi) gerekir. Birleşenler kendi anlamlarında kullanılmayacak derecede mecazi bir anlamla birlikte kalıplaşmışsa *deyim*; birleşenler kendi anlamlarını aktarabilecek şekilde de kullanılabilirse *yarı deyim* olarak adlandırır (Delice, 2018, s. 30).

Ama adam gariptir Gül'e çok iyi davranıyor, **bir dediğini iki / etmiyor**. (s. 8)

- **Yoldan / çıkmışsın** bir kere, poliste kaydın var. (s. 9)

Vursalar, kırsalar, taşlasalar, döve döve öldürseler bir daha geri dönmeyecek; bir daha asla o pavyona **ayak / basmayacaktı**. (s. 9)

Yüce Allah'a bütün kalbi ile inanıyor, dualar ediyor, **gözyaşı / döküyordu**. (s. 9)

Sanki onu **kolundan / tutup** beraber götürüyorlardı. (s. 10)

Damarlarında tembel tembel akan kan **harekete / geçti**. (s. 10)

Gül'ü, Hurdacı Rasim'i, kırmızı Mercedes'i, Kızkulesi'ni, kubbeler ve minareleri, küçük köpüklü denizi, inip-kalkan martıları, iyot kokusunu, kalabalığı **geride / bıraktı**. (s. 11)

-O nasıl söz kızım, **ağzından yel / alsın**. (s. 44)

Zehra anasını bir yana iterek Abisine **meydan / okudu**. (s. 48)

Geçici çözüm geçer. **Yaraya merhem / olmaz**. (s. 83)

- Para da **gözü kör / olsun**, ha deyince bulunmuyor. (s. 115)

Zehra büsbütün köpürür, **zıvanadan / çıkar**: (s. 171)

2.2.1.7. Özel İsim Öbeği

Birden fazla yalın veya kalıplaşmış kelimenin bir kişi veya varlık ismi oluşturmasıyla ortaya çıkan kelime öbeğidir. [*Mehmet / Kaplan*], [*Halide Edip / Adivar*], [*Mustafa / Kutlu*], [*Ömer / Kızıltoprak*], [*Faruk Nafiz / Çamlıbel*], [*Zeynep / Korkmaz*]... gibi kelime öbeklerini özel isim öbeğinde örnek verilebilir.

Birden fazla kelimedenden oluşan her özel isim, özel isim öbeğini meydana getirmez. Örneğin, '*Cumhuriyet Üniversitesi*' bir özel isimdir; ama, yapılışı itibarıyla *belirtisiz isim tamlamasıdır*. Yani, değişik kelime öbekleri özel isim olarak kullanılabilir; ama özel isim öbeği diyebilmemiz için iki ismin yalın olarak bir varlığı karşılamak üzere yan yana gelmesi gerekir (Delice, 2018, s. 31).

Aynı pavyonda çalıştıkları Gül'ün dostu **Hurdacı / Rasim**'in arabasına. (s. 8)

İpsiz Kemal. (s. 15)

Bazı muhterem kardeşlerimiz bize dönerek: "Yahu **Mustafa / Kutlu** sen bir bilimsel makale yazmıyorsun. (s. 27)

Sen insanları ve olayları anlat, gerisini bize bırak, **Ahmet / Midhat / Efendi** misin mübarek" diyebilir. (s. 27)

En yakın arkadaşı **Demirci / Ziya** idi. (s. 56)

Ta ki vaktin birinde **Hurdacı / Rasim** kapıya dayanıp onu bu yapay dünyadan çekip alıncaya kadar. (s. 78)

2.2.1.8. Unvan Öbeği

Bir şahıs, unvan veya akrabalık isminden kurulan kelime öbeğidir. Bu öbekte, şahıs ismi başta unvan ismi ise sonda bulunur ve birleşim eksizdir. Unvan öbeğinde, şahıs ismi *özel isim öbeği* olabilir: [*Reşat Nuri / Bey*], [*Adile / Hanım*] gibi

Aile geniş. Ve doğrudur; bu ailenin fertleri hep bey diye anılır. *Asım / Bey*, *Bekir / Bey* vesaire. (s. 12)

Derken *Arif / Efendi*'ye felç geldi. (s. 16)

Arif / Efendi ile *Melek / Hanım*'dan böyle bir evlat nasıl türemiştii? (s. 17)

Cihan, *Mahir / Hoca*'nın oğlu marangoz Cihan. (s. 36)

-*Ziya / abime* teşekkür et. (s. 57)

Bir gün nasıl oldu ise *Hanife / Kadın*'dan kendisine bir... (s. 74)

Ahmet / Baba'nın muhtemelen sonradan dikilmiş mezar taşında... (s. 96)

- İşimiz bu *Cihan / abi*. (s. 98)

- Na'ber *Cihan / Usta*, yine çalışıyorsun galiba. (s. 99)

- Ama *Reis / Bey* kasabamızın en eski tarihi mekanı burası. (s. 99)

Sen ne çabuk büyüdün böyle *Mümtaz / Efendi*. (s. 99)

Şükran / ablaya takılmıştır. (s. 102)

Araba bir köşeyi dönünce yanında köpeği, yordakçısı *Topal / Ali*, omuzunda çiftesi ile ava giden Kemal'e raslıyorlar. (s. 109)

Mübeccel / Hanımefendi gibi öğretim üyelerine derim. (s. 118)

Nüfus Müdürü *Zekai / Bey* ile eşi Gülseren'in ortanca kızı Zeynep. (s. 153)

En çok da *Çolak / Rıza* tanır. (s. 169)

Hani bizim *Dayı / Kemal*. (s. 177)

- Size zahmet bunu *Zehra / Hanım*'a verin. (s. 182)

2.2.1.9. Sayı Öbeği

Birleşimi eksiz olan ve basamak sistemine göre sıralanan sayı isimleri topluluğudur.

Sayı öbeği ile sayı isimlerinden yapılan sıfat tamlaması birbirinden ayırmanın yolu, isimler arasındaki matematiksel ilişkiye dikkat etmektir. Sayı öbeğinde iki sayı ismi arasında bir toplama $+/$ ilgisi mevcuttur: $10+6=$ [*on / altı*] gibi. Sayı isimlerinden

yapılan sıfat tamlamasında ise iki sayı ismi arasında bir çarpma /x/ ilgisi bulunmaktadır: $100 \times 100 =$ [yüz / bin] gibi (Delice, 2018, s. 32-33) örnekler verilebilir.

Kasabalı baktı ki harap evler, boza yatmış değersiz tarlalar, bakımsız bağlar para ediyor, gözünü dört yerine **on dört** açtı. (s. 30)

Bu yıl beşe sattığı arsaya, eve; gelen yıl **on beş**, olmadı **yirmi beş** istemeye durdu. (s. 30)

Atsan atılmaz, satsan satılmaz; ızdırabı dörde, **on dörde** katlayan bir yük. (s. 80)

On üç, on dördüncü yüzyıllardan kalma bir mekân. (s. 116)

2.2.1.10. Sıfat Tamlaması

Bir ismin kendinden sonra gelen başka bir ismi nitelemesi veya belirtmesi yoluyla oluşan yüklemsiz söz dizisidir.

Bu kelime öbeği için *sıfat terkibi, terkib-i vasfî, sıfat takımı, sıfat tamlaması, takısız isim tamlaması, eksiz isim tamlaması, takısız tümleme, takısız tamlama, önad tamlaması, san takımı* gibi terimler (Delice, 2018, s. 33). kullanılmıştır.

Bir **şehirlerarası / otobüs** gecenin **ıslak / karanlığını** yara yara gidiyor. (s. 7)

Arada **hafif / horultular** (s. 7)

Sürücü, **kasetçalardaki / arabesk parçanın** sesini iyicene kısmış; belki de sadece kendisi işitiyor. (s. 7)

Arabalardan biri **bir kırmızı / Mercedes**. (s. 7)

Adam o **sert, sert ve acımasız / hayatın** içinde bir kadın eli, bir şefkat eli, **yumuşak / bir şeyler** aramış. (s. 8)

Denizde **küçük, köpüklü / dalgalar**. (s. 8)

"İstanbul... **Güzel / şehir, mübarek / şehir**. Bir tek bana yar olmadın ne çare." (s. 8)

Alnına **kara / lekeyi** sürmüştün. (s. 9)

Bir tek abisi, **o karaktersiz / yaratık** ve tabi komşuları, bilumum kasaba halkı. (s. 9)

Yorgun / bedeni, çökmüş yüzü, dağılmış ama temizlenmemiş / makyajı ile yatakta öylece, nasıl uzanmışsa öylece sızıp kalmıştı. (s. 9)

Müşfik / bayan öğretmen hemen yanıbaşında. (s. 37)

Bu beklenmedik ziyaretçi evde *sevinç, acı, tedirginlik ve gerginlik gibi / duyguların* aynı anda yaşanması demekti. (s. 42)

Zehra'nın elinde *bir çift / kırmızı / pabuç*. (s. 42)

Baltanın sürekli *durduğu* yere baktı, yok. (s. 46)

Ne yapalım, böyle işte. Sonra *anlamsız, acı, delimsirek / bir kahkaha* attı. (s. 82)

Kızı kendi gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya. Bizimkisi *çulsuz / bir marangozu* seçti. (s. 104)

- *Büyük / insan* diye, *büyük / hoca* diye işte ben *böyle Mübeccel Hanımefendi gibi / öğretim üyelerine* derim. (s. 118)

İki / arkadaş bir süre *şaşkın / güvercini* izliyor. (s. 138)

Zehra aynı *çılgin / cesaret* ve *geri adım atmayan / bir sesle*. (s. 175)

2.2.1.11. Tekrar Öbeği

Ya [yavaş / yavaş], [aşağı / yukarı] gibi yakın veya zıt anlamlı aynı cins iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ya [ağaç / mağaç] gibi bir kelimenin ilk sesinin öncesine *m* ilave edilerek ya da [kalem / malem] gibi ilk sesinin *m* sesiyle değiştirilerek elde edilen kurallı uydurulmuş kelimenin temel alınan söylenmesi ya da [mos / mor] gibi bir kelimenin ilk hece- sinin üzerine *m, p, r, s* seslerinden birinin ilave edilerek elde edilen kurallı uydurma kelimenin temel alınan kelimedenden önce söylenmesi yoluyla oluşturulan kelime öbekleridir (Delice, 2018, s. 34-35).

2.2.1.11.1. Aynen Tekrar Öbeği

Bir kelimenin ikinci defa tekrarı yoluyla yapılan öbeklerdir.

Yağmur *ince ince* yağıyor. (s. 7)

Bir şehirlerarası otobüs gecenin ıslak karanlığını *yara yara* gidiyor. (s. 7)

Arada sırada uzaklarda *pır pır* eden bir iki ışığa. (s. 7)

Böyle düşünüp sessizce dikilirken, Gül onlarca kez tekrar ettiği cümleleri yine öyle **hızlı hızlı**, birbiri peşi sıra tekrarlıyor... (s. 8)

Vursalar, kırsalar, taşlasalar, **döve döve** öldürseler bir daha geri dönmeyecek... (s. 9)

Birbirini takip **ede ede** semaya yükseldiler. (s. 10)

Damarlarında **tembel tembel** akan kan harekete geçti. (s. 10)

Yerli ve yabancı turistler bu küçük ama şirin kasabayı **yeni yeni** keşfetmeye başlamış... (s. 21)

Aniden Zehra'ya saldırdı, kolundan tutup kaldırdı, sille tokat girişti, bir yandan **bas bas** bağıırıyordu.. (s. 47)

Taş yarı yarıya yeşile boyanmış, boyalar **yer yer** dökülmüş. (s. 96)

Mümtaz **kıs kıs** güler... (s. 100)

Cihan Usta **sakin sakin** tavan tahtalarını onarıyor. (s. 104)

Kemal, lacivert bir takım elbise giymiş, beyaz gömleğin yakalarını ceketin üstüne atmış, bir de beyaz mendil takmış, ayakkaplar **pırıl kırıl** cilalı. (s. 111)

Biri **saf saf** sorar:

- Ne yaparsın? (s. 115)

- Hele Festival zamanı **dolar dolar** boşalır. (s. 115)

Ahmet adama **sert sert** bakar... (s. 116)

İki kadının **fısır fısır** konuşması Arif Efendi'yi işkillendirdi. (s. 127)

Öyle ki örs ile çekicinin arasında **dövüle dövüle** çelik gibi olmuş. (s. 167)

Sen bırak bunları, git oralara **güzel güzel** çalış. (s. 181)

Cihan **ağır ağır** çıkış kapısına doğru gidiyor. (s. 182)

2.2.1.11.2. Yakın Anlamlı Tekrar Öbeği

Yakın anlamlı iki kelimenin meydana getirdiği tekrarlardır.

Sanki **hemen herkes** uyuyor. (s. 7)

Gül onlarca kez tekrar ettiği cümleleri yine öyle hızlı hızlı, birbiri **peşi sıra** tekrarlıyor: (s. 8)

Vardı diyorum, hatta yine var, ama hazıra dağ dayanmaz, **mal-mülk** neredeyse tükenmek üzere. (s. 12)

Aniden Zehra'ya saldırdı, kolundan tutup kaldırdı, **sille tokat** girişti, bir yandan bas bas bağıırıyordu.. (s. 47)

Zehra'nın diklenmesi üzerine Ahmet ona yeniden **tekme tokat** girişti. (s. 49)

Arif Efendi dayanamayıp **güç-bela** kapı eşiğine kadar gelmiş, oracığa çömelmiştir. (s. 49)

Zeynel **yalvar-yakar** bu operasyonda rolü olmadığını anlatmış. (s. 81)

Cihan'la babası, **ara sıra** Mümtaz, üç gün çalışıp evin içini dışını elden geçirdiler. (s. 120)

Biz tarlada, tapanda, yaz-kış demeyip, **yağmur-yağış** demeyip alından ter akıtarak, günlerce hizmetini görerek bir at arabası zerzevat yetiştirsek bu kadar para kazanamayız ha! (s. 141)

2.2.1.11.3. Zıt Anamlı Tekrar Öbeği

Ztt anlamlı kelimelerin tekrarına dayalı öbeklerdir.

Aniden bir temmuz güneşi altında **yer-gök** yıkanıyor. (s. 35)

Emniyet, asayiş, **alış-veriş**, **doğum-ölüm**, mevlid-sünnet ondan soruluyordu. (s. 54)

Zehra **sağa sola** bakınır... (s. 111)

Biz tarlada, tapanda, **yaz-kış** demeyip, yağmur-yağış demeyip... (s. 141)

2.2.1.11.4. Sayılı Tekrar Öbeği

Sayı ifade eden kelimelerin küçükten büyüğe doğru sıralanmasıyla sayılı tekrar öbeği oluşturulur: [**üç / beş**] kuruş, [**sekiz / on**] kişi, [**kırk / elli**] kişi vb. sayılı tekrar öbeğine örnek verilebilir.

Arada sırada uzaklarda pır pır eden **bir iki** ışığa. (s. 7)

Ara sıra pazara iner, anasının devşirdiği mahsulü satar, cebi para gördüğünde kendi gibi kopuk takımı ile kafayı çeker, geride kalan **üç-beş** kuruşu "Aha hepsi budur" diye getirip anasının avucuna bırakırdı. (s. 18)

Ardından kasabanın içinde, sahipleri çoktan terketmiş, epeyce harap olmuş, **bir iki** ev ile bahçe gitti. (s. 30)

- **Bir iki** pencere aç Mümtaz. Çıkıp gitsin şu hayvan, baktıkça içim eziliyor. (s. 138)

2.2.1.11.5. Bir Kelimesi Anlamlı Tekrar Öbeği

Ya birinci ya da ikinci kelimenin anlamlı olduğu tekrar öbeğidir.

İki yanı ağaçlarla kaplı yol bitti; kasabanın **tek-tük** sönük ışıklarıyla uyuyan evleri gözüktü. (s. 35)

Yatağa **zar zor** girip çıkıyor; tuvalete bin güçlkle oturuyordu. (s. 113)

2.2.1.11.5.1. Kurallı Uydurma Kelime ile Tekrar Öbeği

Bunlar kelime başına ilâve bir unsur getirmek suretiyle yapılan tekrarlardır. Bu tip tekrar öbekleri kendi içinde iki ayrı grupta değerlendirilir:

2.2.1.11.5.1.1. ‘M-’ İlaveli Tekrar (Kelime / M+kelime)

Bu konuyla ilgili eserde örnek bulunamamıştır.

2.2.1.11.5.1.2. İlk Hece Üzerine m, p, r ve s İlavesi ile Yapılan Tekrar

Birinci kelimesi dilbilgisi kuralıyla elde edilmiş ‘*kurallı uydurma kelime*’ ile yapılan tekrar öbekleridir. Bu tür kurallı uydurma kelimeyi elde etmek için *X* kelimesinin ilk iki sesi alınarak üzerine ya *M*, *P*, *R* veya *S* seslerinden biri ya da bu seslerin yerine *IL*, *İL* gibi bir hece eklenerek elde edilir. Bu şekilde elde edilen kurallı uydurma kelimedenden sonra da *X* kelimesi tekrar öbeğinin ikinci birleşeni olarak (Delice, 2018, s. 38) kullanılır.

Aslında **basbayağı** hırsız, kaçakçı, tefeci, adamda ne ararsan var. (s. 8)

Aslında evli değiller, gibi de değiller, **basbayağı** arkadaşlar. (s. 8)

- Bu senin yaptığın **düpedüz** delilik. (s. 9)

Kendisi **yapayalnız**dı. (s. 10)

Kemal "cinstir çeker, boktur kokar" misali dip dedesine çekmiş **besbelli**. (s. 15)

Zehra özenle taranmış, iki omuzundan aşağı sarkan iki örük saçları, sarı saçların ucundaki **bembeyaz** kurdellaları ile kürsüde. (s. 37)

Birden gözüne kapı önündeki **yepyeni** kadın ayakkabısı takıldı. (s. 46)

Yerine **yemyeşil** bir alan açıyoruz... (s. 99)

Zehra **büsbütün** sinirlendi. (s. 112)

Ziyaretçiler gitmiş, gardiyan gitmiş, oda **bomboş**. (s. 182)

2.2.1.12. Zarf Öbeği

Zarf, sıfat veya isim görevindeki kelimeleri derecelendirme, istisna ve azlık-çokluk gibi zarflık ilgilerle genişleten kelimelerle kurulan öbeğdir.

Çok seyrek geçen arabalara. (s. 7)

Ama adam gariptir Gül' e **çok iyi** davranıyor, bir dediğini iki etmiyor. (s. 8)

- Bak **son defa** söylüyorum. (s. 9)

bir daha asla o pavyona ayak basmayacaktı. (s. 9)

En iyi becerdiği şey... (s. 15)

Rasim'le **en çok** el ele Emirgan'a, Yıldız Parkı'na, Kavaklar'a gidiyorlar. (s. 78)

2.2.1.13. Yineleme Öbeği

Yapıca bağımsız bir kelimenin aynı anlam, tür ve işlev ile pekiştirme amacıyla birbirini takip eder bir şekilde ya da aralıklı olarak yinelenmesi yoluyla ortaya çıkan kelime dizim şeklidir.

Tekrar öbeği oluşturan birimler arasına başka unsur giremezken bu tür pekiştirme amaçlı yinelemelerde birleşenler arasına başka unsurlar da girmektedir; ki, bunlar aralıklı yineleme adıyla tanımlanabilir: [*sana derim sana*], [*ah babacığım ah!*] örneklerindeki *sana* ve *ah* kelimelerinin kullanımı yineleme öbeğine (Delice, 2018, s. 39) örnek verilebilmektedir.

Zorla kaçırdı beni, **zorla**. (s. 48)

Kızın **suratına suratına** vurmaya başladı. (s. 48)

-**Sabır** Arif Efendi **sabır** ... (s. 51)

Ülser galiba ama ilerlemiş. **Tedavi tedavi; ilaç ilaç**; şunu yemeyeceksin, bunu yemeyeceksin falan. (s. 58)

- **Dert** olacak bu kız, **dert**. (s. 95)

Ulan Kemal, ulan Kemal. Dur sen. (s. 105)

Ahmet'in ortalarda olmayışından istifade ile hasret giderip **konuştular, konuştular**. (s. 141)

Gel gel, git git. (s. 168)

- **Vay, vay, vay**. Ne kadar güzel hayaller bunlar. (s. 171)

Beni pavyon köşelerine, sarhoş masalarına terk ettin. **Senelerce, senelerce**. (s. 171)

Tabancayı sedire bıraktı. "**Soğukkanlı olmalıyım, soğukkanlı olmalıyım**, her şeyi gözden geçirmeliyim... (s. 177)

2.2.2. Ekle Kurulan Öbekler

Türkçede kelimeleri bir anlam etrafında birleştirmek amacıyla bazen ekler kullanılır. Bir anlam etrafında ek yardımıyla birleşen kelimelerden bu ekleri kaldırdığımızda kelimeler öz anlamlarıyla birbirinden ayrık kalır. Bu tür yapı bağı sağlayan ekler *-I*, *-A*, *-DA*, *-DAn* durum ekleri ile *-nIn* ilgi ve *-m*, *-n*, *-I*, *-mlz*, *-nIz* ve *-lArI* iyelik olmak üzere isim işletme ekleri; bağımsız cümle yüklemlerinin kip ve şahıs

ekleri yerine gelerek onları cümlemsi hâlinde *isim*, *sıfat* veya *zarfa* dönüştüren fiilimsi ekleri ile isimleri sıfata dönüştüren *-II* ekleridir (Delice, 2018, s. 39).

2.2.2.1. İsim Tamlaması

Eskilerin *terkib-i izâfî* diye tanımladıkları *iyelik*, *tahsis*, *tür*, *cins* bildirmek amacıyla iki veya daha çok isimden kurulan yüklemsiz sözdizimidir. İsim tamlaması yerine *bağlam takımı*, *izâfet*, *isim takımı*, *ad takımı*, *âidlik ilgisi*, *ad tamlaması*, *ad tümlemesi* gibi terimler (Delice, 2018, s. 40) de kullanılmıştır.

2.2.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Tamlayanı ilgi hâli eki ile kurulan isim tamlamalarıdır. Belirtili isim tamlamasında ilgi hâli eki yerine uzaklaşma (*-DAn*) eki de kullanılabilir.

Bir şehirlerarası otobüs **gecenin** ıslak **karanlığın** yara yara gidiyor. (s. 7)

Arada hafif horultular, alçak sesle **konuşanların mırıltıları**. (s. 7)

Sürücü, kasetçalardaki **arabesk parçanın sesini** iyicene kısmış; belki de sadece kendisi işitiyor. (s. 7)

Sürücü **sigaranın birini** söndürüp, ötekini yakıyor. (s. 7)

Ateş gibi yanan alnını **camın serinliğine** bırakmış. (s. 7)

Arabalardan biri bir kırmızı Mercedes. (s. 7)

Aynı pavyonda çalıştıkları **Gül'ün dostu / Hurdacı Rasim'in arabasına**. (s. 8)

Gül, o kaşarlanmış konsomatris utanarak başını öte çevirmiş ve: "Hayır, o **benim dostum**. Hayattaki tek dayanağım. Biz onunla baba-kız gibiyiz veya ana-oğul." (s. 8)

Martuların inip kalkışları. (s. 8)

- Bu **senin yaptığın** düpedüz delilik. (s. 9)

Zorla sürüklendiği bu çirkefin içine düşüyse bunda hiç suçu yoktu, (s. 9)

Gül'ün gözleri yaşlıdır. (s. 11)

Kemal'in ailesi / kasabanın ileri gelen zengin ailelerinden idi. (s. 12)

Üç mahallenin atadan kalan üç çeşmesi akmaya devam etti. (s. 38)

Teneke semaverin çıra kokan dumanı burnunda tüttü. (s. 40)

Baltanın sürekli *durduğu* yere baktı, yok. (s. 46)

Bütün bu şamatanın içinde Ahmet'in yükselen *feryadı...* (s. 49)

Sardunyaların kahkahaları, ebruli *ortancaların söylediği* oynak türküler. (s. 122)

- *Esmâ Hala'nın oğlu*. Okudu. Edebiyat Fakültesi'ni bitiriyor. (s. 125)

Nüfus Müdürü Zekai Bey ile eşi Gülseren'in ortanca kızı Zeynep. (s. 153)

2.2.2.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Tamlayan eki olmaksızın kurulan isim tamlamasıdır.

Gelip geçen *telgraf direklerine*. (s. 7)

Bu Mercedes onu İstanbul'a, İstanbul'da *Harem İskeleyi*'ne götürüyor. (s. 7)

Hurdacı Rasim güya *araba hurdacısı*. (s. 8)

Yani *kağıt üstünde* böyle. (s. 8)

Adam o sert, sert ve acımasız hayatın içinde bir *kadın eli*, bir *şefkat eli*, yumuşak bir şeyler aramış. (s. 8)

Sarhoş / masalarının mezesi. (s. 9)

Bir tek abisi, o karaktersiz yaratık ve tabi komşuları, bilumum *kasaba halkı*. (s. 9)

Yapayalnız kaldığı koca İstanbul'da ona *yardım elini* bir tek bu *pavyon kızı* uzatmıştı. (s. 10)

İki dönem *Belediye Başkanlığı* yapmıştı. (s. 12)

Tan yeri ağardı ağaracak. (s. 37)

Elbette ki kasaba büyüyüp geliştikçe *şebeke suyu* ihtiyacı doğmuş, dereden alınan su *arıtma tesisinden* geçirilerek bütün kasabaya dağıtılmıştı. Ancak dağdaki pınardan gelen *çeşme suyuna* dokunmadılar. (s. 38)

O daha birkaç adım atmadan *sabah ezanı* okunmaya başlıyor. (s. 40)

Porselen beyazı, çay kokusu, semaverin söylediği şarkılar. (s. 45)

Dükkanı genellikle Cihan açar, *kürek sapı, balta sapı*, tahta sini, *hamur teknesi*, oklava, merdane gibi mutfak aletleri yapardı. (s. 53)

Mahir Hoca ile Cihan'ın *sandalye işi* de bıçak gibi kesildi. (s. 54)

Cihan günlerce uğraşıp *ceviz ağacından* minik bir çekmece oydu. (s. 110)

Biri onlara *kızılçık şurubu* ezdi, öteki kolonya döktü Ahmet'in ortalarda olmayışından istifade ile hasret giderip konuştular, konuştular. (s. 141)

Sadece gurur değil tabi, olup-bitenlerin gerisinde yatan kendi yaptıklarıydı. Asıl çektiği *vicdan azabı*. (s. 150)

2.2.2.1.3. Zincirleme İsim Tamlaması

İsim tamlamasında tamlayan veya tamlanan unsur birden fazla olabilir. Başka bir ifadeyle, sıralı tamlanan veya sıralı tamlayan şeklinde bağlama edatı öbeğinden oluşabilir: [*evin / kapısı, pençeresi*], [*göğün, ovanın / rengi*] gibi. Bu durumlarda sıralanan iki unsur arasına [*ve*] bağlama edatı; ikiden fazla unsur durumunda sondaki iki isim arasında [*ve*] bağlama edatı ve diğer unsurlar arasında [*virgül*] kullanılır. Bu tür isim tamlamalarını *zincirleme isim tamlaması* (Delice, 2018, s. 42) olarak değerlendirilir.

Kendi *tarlalarının, çayırlarının, meyvelerin, ağaçların, tüm tanıdık kuşların* arasından geçti. (s. 73)

Masaların, dolapların, mutfak raflarının, sehpa­ların, çekyatların, hatta sandalyelerin üzerinde bile irili ufaklı bebekler sıralanıyor. (s. 78)

Cihan'la babası, ara sıra Mümtaz, üç gün çalışıp *evin içini dışını* elden geçirdiler. (s. 120)

2.2.2.1.4. Farsça İsim Tamlaması

Türkçenin tersine tamlanan önce tamlayan sonra gelir.

Gelin görün ki cemaatten pek çok kişi merhumu *hâl-i hayatında* yakından tanıdıkları için lafzen "iyi bilirdik" dese bile, kalben "nah iyi bilirdik" diye geçirmeden duramaz. (s. 12)

Akıbet gün gelmiş yakayı ele vermiş, yağlı kement hükümet meydanında boynuna geçmiş, cesedi *ibret-i âlem* için üç gün darağacında sallanmış. (s. 14)

Cenâb-ı Hâk bundan böyle senin de rızkını verir. (s. 17)

Cenâb-ı Hâk **eşref-i mahlukat** olan insanın şeytanın iğvası, nefsin galebe çalması ile yeri geldiğinde **esfel-i safiline** yuvarlanabileceğini haber veriyor. (s. 69)

Bir gün nasıl oldu ise Hanife Kadın'dan kendisine bir **Kur'ân-ı Kerim** getirmesini rica etti. (s. 74)

Namı diğer İpsiz Kemal. (s. 170)

2.2.2.1.5. Arapça İsim Tamlaması

Bu konuyla ilgili eserde örnek bulunamamıştır.

2.2.2.2. Ayrılma Öbeği

Daha çok ayrılma işleviyle kullanılan **-DAn** kurucu ekini almış bir isim unsurunun yalın hâldeki başka bir isim unsuru ile kurduğu kelime öbeğidir.

Sesi **türkülerden bir demet**. (s. 35)

Bayraklarla, **krapon kağıtlarından süslemelerle**, çiçeklerle kaplı sınıf. (s. 37)

Kara **deriden bir mont** giymiş, kara gözlükler takmış. (s. 39)

Dededen kalma evi söküp yeni baştan inşa ettiler. (s. 53)

Kemal ile Ahmet kararlaştırılan gün ve saatte kasabanın dışında **gözlerden irak** bir yerde buluşurlar. (s. 166)

2.2.2.3. Belirtme Öbeği

Bu konuyla ilgili eserde örnek bulunamamıştır.

2.2.2.4. İlgi Öbeği

Bu konuyla ilgili eserde örnek bulunamamıştır.

2.2.2.5. İyelik Öbeği

Daha çok tamlanan üzerine gelerek tamlayan ile üzerinde geldiği tamlanan arasında aitlik, sahiplik gibi anlam ilgileri kurma işleviyle kullanılan *-(I)m*; *-(I)n*; *-(y)I*, *-sI*; *-(I)mIz*; *-(I)nIz*; *-lARI* kurucu ekini almış bir isim unsurunun yalın hâldeki başka bir isim unsuru ile kurduğu kelime öbeğidir.

Bir de yanındaki koltuğa yığılmış, **başı** önüne düşmüş **genç irisi muavin**. (s. 7)

Halkın da diyeceği bir şey yok; adamı seviyor, takdir ediyorlar ama yeri geldiğinde "**Gölgesi ağır** efendim, ne yapalım" diye geçmişe atıf yapmaktan geri durmuyorlarmış. (s. 15)

Arif Efendi'nin eşi Melek, adı gibi bir hanım. (s. 17)

Bu sebeple **küçük kardeşi Songül**'ün okumasını çok istiyor... (s. 21)

Hala **üç yanı denizle** çevrili cennet vatanımızın dişe dokunur bir denizcilik yaptığı söylenemez. (s. 23)

Büyük şehirlerin gürültülü, kalabalık, stresli hayatından bıkan, bazı **tuzu kuru** vatandaşlar, sahillerde böyle el değmemiş köşeler arıyor; buldukları köy ve kasabalara yerleşiyordu. (s. 29)

Gül'ün anlattığına göre Kemal ile **ortağı Zeynel** pavyon işletiyor. (s. 76)

İki başı boklu değnek. (s. 87)

Cihan gidiyor. **Omuzları kalkık başı önünde**. (s. 127)

O hep böyle **başı dik** biriydi. (s. 139)

2.2.2.6. Kalma Öbeği

Daha çok kalma (bulunma) işleviyle kullanılan *-DA* kurucu ekini almış bir isim unsurunun yalın hâldeki başka bir isim unsuru ile kurduğu kelime öbeğidir.

Baba alçak iskemleden kalkmış, **elinde havlu** öylece dikiliyor. (s. 41)

Zehra, **elinde süpürge** gülümseyerek bakar. (s. 124)

2.2.2.7. Yönelme Öbeği

Daha çok yönelme işleviyle kullanılan -(y)A kurucu ekini almış bir isim unsurunun yalın hâldeki başka bir isim unsuru ile kurduğu kelime öbeğidir.

Ustalar, kalfalar bulup **aslına uygun** olarak restore ettiler, bahçeleri kendi zevklerine göre yeniden yeşerttiler. (s. 30)

Arif Efendi kızını bağrına basıp **ihtiyarlara mahsus** ince inlemelerle hıçkırır. (s. 41)

Çöp toplayanlar, sokak ortasında çekişe çekişe yapılan kadın pazarlıkları, sürekli hadise çıkaran travestiler, alkolikler, psikopatlar, köşelere çekilip dilenen kimsesiz ihtiyarlar, deliler, gecelerin **kadınlarına mahsus** gece çocukları; renksiz, kansız, gülmeyi unutmuş, göz altları morarmış, beslenme ve uyku yetersizliğinden bir deri bir kemik kalmış, sürekli azar işiten, itilip kakılan, elinden tutulup çekiştirilen çocuklar, kendini jiletleyenler, her köşebaşında bıçaklarla, falçatılarla birbirine girenler, ambulans sirenleri, kan revan yüzler vücutlar, uyuşturucu satanlar, joplular, silah sesleri, kapı önlerine yığılan çöpler, pislikler, karanlık adamlar. (s. 85)

Meşruta cami bahçesinin en uzak köşesinde yüzü bahçeye, sırtı **sokağa dönük**, küçük, ahşap, harap bir bina. (s. 120)

2.2.2.8. İki Durumlu Öbek

Birleşenleri oluşturan her iki ismin hâl işlevi ile kullanılan bir ek alması ile oluşan ekli bir kelime öbeğidir (Delice, 2018, s. 46). Birinci isim -DAn eklerini; ikinci isim de -(y)A eklerini üzerine almaktadır.

Seçimden seçime politikacılar söz üstüne söz verir ama sözlerini tutmaz idi. (s. 25)

Gül orada olamadı, o halini göremedi ama kasabalı olup bitenleri **uzaktan uzağa** izleyip durdu. (s. 123)

Oradan oraya sekip duruyor. (s. 138)

2.2.2.9. Denkleştirme Öbeği

Türkçede kullanımı yaygın olmasına rağmen sözdizimi çalışmalarında ya hiç değinilmeyen ya da dilbilgisel oluşum kuralına göre adlandırılmamış birinci ismi yalın ikinci ismi -(y/n)A ekini almış ve [omuz / omuza], [yan / yana], [el/ ele], [iç/ içe], [üst / üste], [alt / alta], [kendi / kendine], [kucak / kucağa], [sirt / sırta], [biz / bize], [boşu / boşuna], [kıran / kırana] gibi (Delice, 2018, s. 46-47) örneklerle karşımıza çıkan kelime öbeği yapısıdır.

Az önce arkadaşlarıyla su serpmeye oynadılar ve **nefes nefese** kaldılar. (s. 35)

Rasim'le en çok **el ele** Emirgan'a, Yıldız Parkı'na, Kavaklar'a gidiyorlar. (s. 78)

Taş **yarı yarıya** yeşile boyanmış, boyalar yer yer dökülmüş. (s. 96)

Sonra **kendi kendine** konuşuyor: (s. 98)

Kızlar **çığlık çığlığa**. (s. 109)

Zehra sağa sola bakınır, öyle dükkân önünde gündüz gözü **baş başa** olmaları, gören ne der. (s. 111)

Göz göze gelmekten çekiniyorlar galiba. (s. 125)

Kemal ile **karşı karşıya** geldiler. (s. 170)

2.2.2.10. -II, -IU Ekli Öbek

Birleşenleri oluşturan birinci yalın ismin ikinci isme getirilen -II, -IU kurucu eki ile öbekleştirilmesi sonucunda oluşan ekli bir kelime öbeğidir. Bu ek, yan yana durduğunda kelime öbeği diyemeyeceğimiz ve anlamsal bütünlük oluşturmaktan uzak iki ismi sıfat göreviyle birleştirerek kelime öbeği kurmak için kullanıldığında '-II, -IU ekli öbek' ortaya çıkmaktadır. Buna '-II ekli öbek' denir: "[İsmail / adlı] biri seni sordu.", "Bu sıralar [aşk / konulu] filmler gösterimde." cümlelerindeki İsmail - ad ve aşk - konu isimlerini birlikte başka bir ismin sıfatına dönüştüren -II kurucu ekidir (Delice, 2018, s. 47).

Gül'ü, Hurdacı Rasim'i, kırmızı Mercedes'i, Kızkulesi'ni, kubbeler ve minareleri, **küçük köpüklü denizi**, inip-kalkan martıları, iyot kokusunu, kalabalığı geride bıraktı. (s. 11)

Bayraklarla, krapon kağıtlarından süslemelerle, **çiçeklerle kaplı sınıf**. (s. 37)

Evin **ahşap kanatlı avlu kapısına** vardıığında ezan bitmiş oluyor. (s. 40)

Süt, odun, turşu, kekik, **sabun kokulu bir yer**. (s. 42)

Sabahın köründeki bu patırtı, bu şamata komşuları yerinden sıçratmış, dakikasına kalmadan avlu **kadınli erkekli bir kalabalık** ile dolmuştu. (s. 49)

İki başı boklu değnek. (s. 87)

2.2.2.11. Yüklemsi Öbekleri

Bu öbekler, fiil tabanlı öbeklerdir. Bu tür öbekler, bir cümlemin yüklemi olmayıp da başka bir yükleme *isim*, *sıfat* veya *zarf* olarak bağlanan ve adına yüklemsi yahut fiilimsi denilen fiillerin bünyesine yan cümlemin ögesi konumunda olan isim veya isim görevinde kullanılan kelime öbekleri yahut zarf veya zarf görevinde kullanılan kelime öbekleri olarak kurduğu öbehtir.

Bu öbeği kuran dil birliklerinin oluşturulmasında fiilimsi ekleri ve şart eki kurucu ek olarak bulunur. Bu fiiller, fiilliklerini aldıkları eklerden dolayı yitirmedikleri için bağımsız cümle kurgusunu da muhafaza eder; yani, yan cümle oluşturur (Delice, 2018, s. 47-48). Bu bakımdan bu söz dizimi tekrar bir cümle gibi incelenebilmektedir.

2.2.2.9.1. İsim-Fiil Öbeği [Biçimbirim / Fiil + İsim-Fiil Eki]

-mAk; -mA ve -ş isim-fiil eklerinden birini almış bir fiil ile ona bağlı yan cümle ögelerinden oluşan kelime öbeğidir.

Zaten bu eve **dönme** kararını da bir sabah ezanlar okunurken almıştı. (s. 9)

Bütün vücudu, bütün varlığı ile **sarsılmaya** başladı. (s. 10)

-Ara sıra, ayık olduğun zaman sabah ezanını **dinlemeyi** unutma. (s. 11)

Kilimin sudan çıkıp her **savruluşunda** havaya binlerce damlacık yayılıyor. (s. 35)

Sanki az önce kaybettiği fotoğrafa **dönmek**, onun içine **gömülmek**, ebedi orada **kalmak** istiyordu. (s. 36)

Yürüdükçe kasaba onu bir sıcak yorgan gibi **sarmaya** başlıyor. (s. 37)

Ablasının yanağına bir öpücük kondurup hemen **giymeye** girişiyor. (s. 43)

Dededen **kalma** evi söküp yeni baştan inşa ettiler. (s. 53)

Düğünde, nikahta, nişanda, cenazede, hastalıkta, sağlıkta, kavgalıların **barıştırılmasında**, bayramda, seyranda bütün gözler Mahir Hoca'yı arar... (s. 54)

Sanki ağladığını belli **etmek** istemiyordu. (s. 65)

"Bu İpsiz'e **güvenmekle** hata ettik galiba. (s.72)

Sonradan kasabada duyulup "Zehra pavyona düşmüş, haberinin yüz türlü **anlatılmasına** aldırmayın. (s. 85)

Sen diplomanı **almaya** bak canım. (s 99)

- Babama söylerim, hemen, bu akşam. Benim buraya sık **gelmem** yakışık almaz. (s. 127)

Olup biteni bütün teferruatı ile öğrenince derhal harekete **geçmek** lüzumunu hissetti. (s. 160)

Akşam her zamanki gibi **içmeye** oturdu. (s. 174)

İşte bitti. Son **görüşme** sona erdi. (s. 182)

2.2.2.9.2. Sıfat-Fiil Öbeği [Biçimbirim / Fiil + Sıfat-Fiil Eki]

Sıfat-fiil eklerinden birini almış bir fiil ile ona bağlı yan cümle öğelerinden oluşan kelime öbeğidir.

Bir de yanındaki koltuğa **yığılmış**, / başı önüne **düşmüş** / genç irisi muavin. (s. 7)

Ateş gibi **yanan** al(1)nını camın serinliğine bırakmış. (s. 7)

Arada sırada uzaklarda **pır pır eden** bir iki ışı(k)ğa. (s. 7)

Başını dizine koyup yüzüne bakacağı, gözlerine **dalacağı** bir dost aramış. (s. 8)

Zehra yan gözle halıda **oynaşan** güneşe bakıyor. (s. 42)

Nerde bu balta, kör **olası** balta nerede? (s. 48)

Alnına **sürülen** kara leke ne olacak?" (s. 103)

Sağa sola **koşuşan** insanlar, saçak altlarına sığınan kuşlar. (s. 109)

Bakmaya **dayulmaz** bir iş oldu yani. (s. 110)

Taraçanın altı sedir. Yaz günleri oturulup **el işi yapılacak, sohbet edilecek** bir yer. (s. 121)

Sardunyalının kahkahaları, ebruli ortancaların **söylediği** oynak türküler. (s. 122)

- Ne kalbi **kararmış** adamlarsınız yahu. (s. 130)

Zehra hemen kalkıyor, bu büyüğü anı yanında götürmek için arkasına bakmadan **kaçar** gibi uzaklaşıyor. (s. 182)

2.2.2.9.3. Zarf-Fiil Öbeği [Biçimbirim / Fiil + Zarf-Fiil Eki]

Bir zarf-fiil eki almış fiil ile ona bağlı yan cümle öğeleri ile kurulan kelime öbeğidir. Öbeğin temel unsuru zarf-fiilli bir fiil unsurudur. Bu öbeği oluşturan fiiller - *IncA*, -*ArAk*, -*dlkçA*, -*Ip*, -*mAdAn*, -*All*, -*ken*, -*A*, -*I* gibi zarf-fiil eklerinden birini alır.

Zaten bu eve dönme kararını da bir sabah ezanlar **okunurken** almıştı. (s. 9)

Sanki onu kolundan **tutup** beraber götürüyorlardı. (s. 10)

Evler **görününce** Zehra yeniden durdu. (s. 36)

Melek Hanım atılıp araya girmeye çalıştı, Arif Efendi ellerini yüzüne kapadı, Songül şaşkınlık ve korku ile odadan **fırlayıp** avluya çıktı. (s. 47)

Songül buzlan çözülen bir alet gibi ağır ağır baltayı yeniden duvara **dayayarak** annesine doğru gidiyor. (s. 51)

Zehra hemen her gün yanlarında soyunup dökünen adamların bellerinden, ceplerinden çıkan silahlara, bıçaklara **baka baka** bir silah edinmek istedi. (s. 87)

Zaten Başkan onlara veda bile **etmeden** ardına dönmüş arabasına doğru yürümeye başlamıştır. (s. 100)

Yağmur az ara **verince** karşı tepelerin üzerinde rengarenk bir ebemkuşağı beliriyor. (s. 110)

Mahir Hoca'nın eli üzerinde **kaldıkça** yaşayıp gidiyordu işte. (s. 113)

"Ne oldu, bana da söyleyin" **diye** üsteledi. (s. 127)

Biz tarlada, tapanda, yaz-kış **demeyip**, yağmur-yağış **demeyip** alından ter **akıtarak**, günlerce hizmetini **görerek** bir at arabası zerzevat yetiştirsek bu kadar para kazanamayız ha! (s. 141)

- Anahtarını getirmişsin ortak. Anahtar **olunca** kapıyı açmak kolaylaşıyor. (s. 167)

Kemal, Zehra ile **buluşup konuşmadan** bunları düşünüyordu. (s. 168)

Bir gün Zehra'yı avluda çamaşır **asarken** gördü. (s. 174)

Kurşunlar yeni kireç badanası yapılmış kerpiç duvarda oyuklar **açarak** saplandılar. (s. 178)

Cihan artık dayanamıyor. Ne yaptığını **bilemeden uzanıp** Zehra'nın ellerini tutuyor. Doğrudan gözlerine **bakarak**: (s. 181)

Gardiyan gelip omzuna **dokununca** uyanıyor. (s. 182)

Sonra **dayanamayıp** geri **dönerek** Zehra'nın **kaçıp** kaybolduğu kapıya bakıyor. (s. 182)

2.2.2.9.4. Şart-Fiil Öbeği [Biçimbirim / Fiil + Şart (-sA) Eki]

Türkçede bir cümle, -sA şart eki vasıtasıyla yan cümleye dönüştürülerek bir temel cümle zarf tümleci olarak kullanılabilir. Bu kullanımıyla “[*Derslerine günü gününe / çalışırsa*] başarılı olur.” örneğinde olduğu gibi (Delice, 2018, s. 50) ortaya şart-fiil eki çıkar.

Bir ara çekinerek de **olsa** sormuştu. (s. 8)

Vursalar, kırsalar, taşlasalar, döve döve **öldürseler** bir daha geri dönmeyecek; (s. 9)

Zorla sürüklendiği bu çirkefin içine **düşüyse** bunda hiç suçu yoktu, (s. 9)

Ahmet beter **ise**, Seher betterin beteri. (s. 19)

"Mal benim değil mi ulan, **istersem** dinamit koyup patlatırım." (s. 32)

Mahir Hoca başımıza bela etti bunca yıl. **Bıraksa** idi kendiliğinden çökecekti zaten. (s. 98)

-Ne yapalım, döndü **ise**. Kendi etti kendi buldu. (s. 100)

Kız burda **kalsa** her günü işkence, her günü dedikodu. (s. 103)

Artık çocuk değilim, bu hayat bana çok şey öğretti. Sığınacak bir dam altı **bulsam** yeter bana. (s. 106)

-Annem Tatar Böreği dönecekmiş, işi **yoksa** yardıma gelsin dedi. (s. 112)

O arsa o kadar güzel bir yerde ki, ne **yapsan** gider. (s. 115)
Burada bizden yana bir ihtiyacınız **olursa** ona söyleyebilirsiniz. (s. 118)
- Baban bayağı kötüledi, ne **yapsak** bilmem ki? (s. 121)
İnsan ile mekân, eğer anlaşır sevişir **ise** ne güzel bir manzara doğuyor. (s. 122)
Zehra bir an tereddüt etti. Adam sarhoş. Kendini kaybetmiş. Onu oyalamalı.
Mümkün **ise** karşılık vermeli dedi. (s. 176)

2.2.2.9.5. Bağ-Fiil Öbeği [Fiil + Bağ-Fiil [(-I)p] Eki / Fiil + Fiilimsi Ekleri]

-(I)p bağ-fiil ekini almış fiil ile ona bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime öbeğidir.

-(I)p bağ-fiil olarak kullanıldığında iki işlevi bir arada yüklenir. Birincisi eklendiği fiilden sonra gelen ve eklendiği fiille eş yapı ve görevle kullanılan fiilin aldığı ekin işlevidir. İkincisi ise 've' bağlacının işlevidir. Bu açıdan bakıldığında, birinci işlev ya fiilimsi ya da kip işlevidir. Bu ekin birinci işlevi fiilimsi oluşu zaman ortaya *bağ-fiil öbeği* çıkar: [*en çok doğup / en çok boğanı*] örneğinde olduğu gibi. Bu ifade için asıl yapı, [*en çok doğan ve en çok boğanı*]dır. Dolayısıyla bağlama edatı öbeğine yaklaşan bir dil birliği meydana getirir; ki bu, bağ-fiil öbeğidir: [*okuyup / yazmak*], [*gelip / giden*], [*ağlayıp / sızlama*] gibi (Delice, 2018, s. 50-51) örneklerle açıklanabilir.

Gül'ü, Hurdacı Rasim'i, kırmızı Mercedes'i, Kızıkses'i'ni, kubbeler ve minareleri, küçük köpüklü denizi, **inip-kalkan** martıları, iyot kokusunu, kalabalığı geride bıraktı. (s. 11)

Yer yer **ekip-biçmeye** müsait düzlükleri var. (s. 24)

Mücadele birlikleri bu sahillere de uğramış, bataklıkları kurutmuş, hatta o günlerden sonra bataklık araziler **ekilip-biçilmeye** bile başlanmıştır. (s. 26)

Kemal'in eve **gidip-gelişleri** azaldı. (s. 80)

Sonuçları izah için sebepleri **sayıp-dökmeye** ne lüzum var. (s. 117)

Zehra zaten onu görmek istemiyor. "Aman benden uzak olsun, eve **gidip-gelmeme** karışmasın yeter" diyor. (s. 150)

2.2.3. Diğer Kelime Öbekleri

2.2.3.1. Saplama Öbeği

Bu konuyla ilgili eserde örnek bulunamamıştır.

2.2.3.2. İktibas Öbeği

Bu konuyla ilgili eserde örnek bulunamamıştır.

KELİME ÖBEĞİ ÇÖZÜMLEMELERİ

-1-

***Gül'ü, Hurdacı Rasim'i, kırmızı Mercedes'i, Kızkulesi'ni, kubbeler ve minareleri, küçük köpüklü denizi, inip-kalkan martıları, iyot kokusunu, kalabalığı *geride *bıraktı.**

* Gül'ü, Hurdacı Rasim'i, kırmızı Mercedes'i, Kızkulesi'ni, kubbeler ve minareleri, küçük köpüklü denizi, inip-kalkan martıları, iyot kokusunu / [ve] / kalabalığı: BEÖ, isim, N

* Hurdacı / Rasim(i): ÖİÖ, isim, N

* kırmızı / Mercedes(i): ST, isim, N

* kubbeler / ve / minareler(i): BEÖ, isim, N

* küçük / köpüklü deniz(i): ST, isim, N

~ köpüklü / deniz: ST, isim

* inip-kalkan / martılar(i): ST, isim, N

~ inip / kalkan: BFÖ, sıfat

* iyot / kokusu(nu): B'sizİT, isim, N

-2-

[Ahmet] *Ara sıra *pazara *iner, *anasının devşirdiği mahsulü *satar, *cebi para gördüğünde *kendi gibi kopuk takımı ile *kafayı çeker, *geride kalan üç-beş kuruşu *"Aha hepsi budur" diye *getirip *anasının avucuna *bırakırdı.

* Ara / sıra: TÖ, isim ZT

* anasının devşirdiği / mahsul(ü): ST, isim, N

~ anasının / devşirdiği: B'liİT, isim

* [Ahmet'in] cebi / para gördüğünde: SFÖ, sıfat, ZT

~[Ahmet'in] / cebi: B'liİT, isim

~ para / gör-: FÖ

* kendi gibi kopuk takımı / ile: ÇEÖ, zarf, ZT

~ kendi gibi / kopuk takımı: ST

~ kendi / gibi: ÇEÖ

~ kopuk / takımı: B'sizİT

* kafayı / çeker: FÖ, fiil, Y

* geride kalan / üç-beş kuruş: ST, isim, N

~ geride / kalan: SFÖ, sıfat

~ üç-beş / kuruş: ST, isim

~ üç / beş: TÖ

* anasının / avucu(na): BİT, isim, DT

* "Aha hepsi budur" / diye: ZFÖ, zarf, ZT

~ aha / hepsi / budur: Cümle

-3-

***Ahmet *ocağın arkasında bir küçük oda ayarlayıp orada kumar oynatmayı
*kafaya koymuştu. *Yakayı ele vermeden iki yıl çalıştırabilse, *gıcır bir araba
*altına çekecekti.**

* ocağın arkasında bir küçük oda ayarlayıp / orada kumar oynatma(yı): BFÖ, isim,
N

~ ocağın / arkası: B'li İT, isim

~ bir küçük oda / ayarlayıp: İFÖ, isim

~ bir / küçük oda: ST, isim

~ küçük / oda: ST

~ kumar / oynatma: İFÖ

* kafaya / koy-: FÖ, fiil, Y

*Yakayı ele vermeden iki yıl çalıştırabilse: ŞFÖ, fiil, ZT

~ Yakayı / ele vermeden: ZFÖ, zarf

~ ele / ver-: FÖ, fiil

~ iki / yıl: ST, isim

> * gıcır / bir araba: ST, sıfat, N

~ bir / araba: ST, isim

* altına / çekecekti: FÖ, fiil, Y

-4-

***Geleneksel hayatın, üretimin, inanç ve ahlakın, esnaf yaşantısının, zenaat kaidelerinin biçim verdiği hayat tarzı *dini hüviyetini, kanaata dayalı ölçüsünü* *yavaş yavaş *kaybetmeye *başladı.**

* Geleneksel hayatın, üretimin, inanç ve ahlakın, esnaf yaşantısının, zenaat kaidelerinin / biçim verdiği hayat tarzı: ZİT, isim, Ö

~ Geleneksel hayatın, üretimin, inanç ve ahlakın, esnaf yaşantısının / [ve] / zenaat kaidelerinin: BEÖ, isim

~ geleneksel / hayat(ın): ST, isim

~ inanç / ve / ahlak(ın): BEÖ, isim

~ esnaf / yaşantısı(nın): B'siz İT, isim

~ zenaat / kaideleri(nin): B'siz İT, isim

~ biçim verdiği / hayat tarzı: ST, isim

~ biçim / verdiği: SFÖ, sıfat

~ biçim / ver(diği): FÖ, fiil

~ hayat / tarzı: B'siz İT, isim

* dini hüviyetini / [ve] / kanaata dayalı ölçüsünü: BEÖ, isim, N

~ [kendi] / dini hüviyeti(ni): B'li İT, isim

~ dini / hüviyet(ini): ST, isim

~ kanaata dayalı / ölçü(sünü): ST, isim

~ kanaata / dayalı: IIEÖ, sıfat

* yavaş / yavaş: TÖ, isim, ZT

-5-

***Üç güçlü kadın *kilimin bir ucundan yapışarak *suya ve bembeyaz çakıllara vura vura *cırpıyorlar. *Kilimin sudan çıkıp her savruluşunda *havaya *binlerce damlacık *yayılıyor.**

* Üç / güçlü kadın: ST, isim, Ö

~ güçlü / kadın: ST, isim

* kilimin bir ucundan / yapışarak: ZFÖ, zarf, ZT

~ kilimin / bir ucu: B'liİT, isim

~ bir / uç(u): ST, isim

* suya ve bembeyaz çakıllara / vura vura: ZFÖ, zarf, ZT

~ su / ve / bembeyaz çakıllar(a): BEÖ, isim

~ bembeyaz / çakıllar: ST, isim

~ vura / vura: TÖ, zarf

* Kilimin / sudan çıkıp her savruluşu: BİT, isim, N

~ sudan çıkıp / her / savruluş(u): İFÖ, isim

~ sudan / çıkıp: ZFÖ, zarf

* binlerce / damlacık: ST, isim, Ö

-6-

***Gül *feleğin sillesini yemiş, genç yaşta kaşarlanmış bir pavyon kızıydı. *Zehra'nın hikâyesini dinleyince *bir yandan Kemal'e küfürler yağdırıp, bir yandan ağladı.**

* feleğin sillesini yemiş, genç yaşta kaşarlanmış / bir pavyon kızı(ydı): ST, isim, Y

~ feleğin sillesini yemiş / [ve] / genç yaşta kaşarlanmış: BEÖ, sıfat

~ feleğin sillesini / yemiş: SFÖ, sıfat

~ feleğin / sillesi(ni): B'liİT, isim

~ genç yaşta / kaşarlanmış: SFÖ, sıfat

~ genç / yaş(ta): ST, isim

~ bir / pavyon kızı: ST, isim

~ pavyon / kızı: B'sizİT, isim

* Zehra'nın hikâyesini / dinleyince: ZFÖ, zarf, ZT

~ Zehra'nın / hikâyesi: B'liİT, isim

>* Kemal'e / bir yandan / küfürler yağdırıp / bir yandan / ağladı: BEÖ, fiil, Y

~ bir / yan(dan): ST, isim

~ küfürler / yağdırıp: ZFÖ, zarf

~ küfürler / yağdır(ıp): FÖ, fiil

-7-

***Zehra *aylardır çektiği yalnızlığı kendisi ile paylaşan, acılarını bir parça hafifleten bu makyajsız yüzü ile zeytin devşirmeye gelmiş bir muhacir kızını andıran Gül'e *minnetle *baktı.**

* aylardır çektiği yalnızlığı kendisi ile paylaşan, acılarını bir parça hafifleten bu makyajsız yüzü ile zeytin devşirmeye gelmiş bir muhacir kızını andıran / Gül'(e) : ST, isim, DT

~ aylardır çektiği yalnızlığı kendisi ile paylaşan / [ve] / acılarını bir parça hafifleten bu makyajsız yüzü ile zeytin devşirmeye gelmiş bir muhacir kızını andıran: BEÖ, sıfat

~ aylardır çektiği yalnızlığı kendisi ile / paylaşan: SFÖ, sıfat

~ kendisi / ile: ÇEÖ, zarf

~ aylardır çektiği / yalnızlık: ST, isim

~ aylardır / çektiği: SFÖ, sıfat

~ acılarını bir parça hafifleten bu makyajsız yüzü ile zeytin devşirmeye gelmiş bir muhacir kızını / andıran: SFÖ, sıfat

~ acılarını bir parça hafifleten bu makyajsız yüzü ile zeytin devşirmeye gelmiş / bir muhacir kızı: ST, isim

~ bir / muhacir kızı: ST, isim

~ muhacir / kızı: B'sizİT, isim

~ acılarını bir parça hafifleten bu makyajsız yüzü ile zeytin devşirmeye / gelmiş:
SFÖ, sıfat

~ acılarını bir parça hafifleten bu makyajsız yüzü ile zeytin / devşirme(ye): İFÖ,
isim

~ acılarını bir parça hafifleten bu makyajsız yüzü / ile: ÇEÖ, isim

~ acılarını bir parça hafifleten / bu makyajsız yüz(ü): ST, isim

~ acılarını bir parça / hafifleten: SFÖ, sıfat

~ bir / parça: ST, isim

~ bu / makyajsız yüz(ü): ST, isim

~ makyajsız / yüz(ü): Sıfat Tamlaması, isim

-8-

*** Cihan *elindeki keski ile çekici *bir yana *bırakıyor, *iskele tahtalarından
birine oturup *ayaklarını *sallandırıyor.**

* elindeki / keski ile çekici: ST, isim, N

~ keski / ile / çekiç: BEÖ, isim

~ bir / yan(a): ST, isim

* iskele tahtalarından birine / oturup: ZFÖ, zarf, ZT

~ iskele tahtalarından / biri: B'liİT, isim

~ iskele / tahtaları: B'sizİT, isim

-9-

***Cami meşrutasındaki Ayşe Teyze'nin kaldığı, kendisinin de herhalde bundan
böyle mekânı olacak o küçümen, harap eve *odaklandı.**

* Cami meşrutasındaki Ayşe Teyze'nin kaldığı, kendisinin de herhalde bundan
böyle mekânı olacak / o küçümen, harap ev(e): ST, sıfat, DT

~ Cami meşrutasındaki Ayşe Teyze'nin kaldığı / [ve] / kendisinin de herhalde bundan böyle mekânı olacak: BEÖ, sıfat

~ Cami meşrutasındaki Ayşe Teyze'nin / kaldığı: B'liİT, sıfat

~ Cami meşrutasındaki / Ayşe Teyze: ST, isim

~ Cami / meşrutası: B'sizİT, isim

~ Ayşe / Teyze: UÖ, isim

~ kendisinin de herhalde bundan böyle mekânı / olacak: SFÖ, sıfat

~ kendisinin de / herhalde bundan böyle mekânı: B'liİT, isim

~ bundan / böyle: ÇEÖ, isim

~ o / küçümen, harap ev(e): ST, isim

~ küçümen, harap / ev(e): ST, isim

~ küçümen / [ve] / harap: BEÖ, isim

-10-

***Annemin, Habibe Teyze'nin, komşulardan birkaçının getirdiği yemekleri, erzakları *yerine *yerleştirelim.**

* Annemin, Habibe Teyze'nin, komşulardan birkaçının getirdiği / yemekler(i), erzaklar(ı): ST, isim, N

~ yemekler(i) / [ve] / erzaklar(ı): BEÖ, isim

~ Annemin / Habibe Teyze'nin / komşulardan birkaçının / getirdiği: ZİT, sıfat

~ Habibe / Teyze: UÖ, isim

~ komşulardan / birkaçı: B'liİT, zamir

~ bir / kaç(ı): ST, zarf

2.1.2. Yüklemlı Söz Dizimi (Cümle)

Türkçede bir kelime veya kelime öbeğinin cümle olabilmesi için ilk önce yargı bildirmesi gerekir. Türkçede yargı ise çekimli bir fiil veya ek fiil almış bir ismin yüklem olmasıyla sağlanır. Cümle dediğimiz yargı bildiren yapı, birden fazla kelimeden oluştuğu gibi tek bir kelimeden de oluşabilir.

Öncelikle cümleyle ilgili tanımlara bakmakta fayda vardır:

Ergin’e göre bir cümleden söz etmenin temel şartı, içerisinde çekimli bir fiilin olmasıdır (2007, s. 373). Çekimli fiil, cümlemin varlığı için yeterdir. Onun için tek kelime bile eğer çekimli fiil ise cümle olabilmektedir.

Bilgegil de cümleyi iki unsur arasındaki olumlu veya olumsuz ilgiyi sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak haber veya dilek yoluyla ifade eden kelimeler dizisi (1984, s. 12) olarak tanımlamaktadır.

Delice, cümleyi “Bir yargıyı dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde haber, dilek, oluş veya bildirme yoluyla ifade eden; çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisine cümle denir.” (2018, 156) şeklinde tarif etmektedir.

Guzev ve Yılmaz, çalışmalarında Rus dilbilimci Katsnelson’un cümle tanımına yer vermişlerdir: Katsnelson’a göre cümle, dilin fikir tarafından yansıtılan gerçekte canlı ilişkisini muhafaza eden en küçük söylev birimidir (2010, s. 127).

Üstünova da cümleyi bir metni oluşturan en yüksek düzeyli sentaktik birim (2002, s. 67) olarak görmüştür.

Karaörs, cümle için “Cümle bir hüküm bildirmek için kullanılan en geniş ve en büyük kelime grubudur.” (Karaörs’ten aktaran Ahmed, 2017, s. 678) tanımını yapmıştır.

Karaağaç, bir yapma veya olmanın nitelendirildiği dil yapılarına cümle adını vermektedir. Onun için cümle, varlığın adı olan söz ve söz öbekleri yanında, varlıkta gerçekleşen değişimin adıdır (2012, s. 220).

Demir, cümleyi “bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir isteği, bir dileği, bir olayı anlatan sözcük dizisine **cümle** denir.” şeklinde tanımlamıştır (Demir, 2006, s. 175).

Hatiboğlu, bir yargıyı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisini **tümce** olarak nitelendirmiştir (1972, s. 99).

Karahan da cümleyi “Bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine **cümle** adı verilir.” (1999, s. 44) diye tanımlamıştır.

Aksoy, çalışmasında cümle terimi için Zülfikar’ın, Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri (2003, s. 153) adlı kitabında yer alan “Türkçede Cümle” adlı makalesinde geçen tanımı kullanmıştır. Ona göre cümle, çeşitli duyguların, düşüncelerin dönüştürüldüğü anlamlı söz birimlerinin bir yargı bildirecek biçimde birtakım kurallara bağlı olarak bir araya getirildiği dizidir (2006, s. 138).

Kelimelerin kurallar sistemi içinde sıralanıp yargı bildiren bir ifadeyle tamamlanmasıyla oluşan söz öbeklerine **cümle** denir (Kızılgöl, 2015, s. 161). Bir ifadenin cümle sayılması için yargı bildirmesi gerekmektedir. Kelimeler tek başlarına birtakım nesnelerin, hareketlerin ve kavramların karşılığı olurlar; fakat tam bir dilek, duygu ve düşünce bildirmezler. Kelimeler söz içinde ilişkileri belirlenmiş şekilde kullanıldıkları zaman anlam değeri kazanırlar.

Hengirmen, cümleyi duygu ve düşünceleri anlatan, içinde yargı bildiren sözcük dizisidir şeklinde tanımlamıştır (1997, s. 323).

Paçacıoğlu cümleyi bir fikri, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir duyguyu, bir olayı tam olarak anlatan kelime veya kelime grubu olarak tanımlamıştır (1987, s. 97). Aktan da cümle için, bir düşüncüyü, bir duyguyu, durumu ve olayı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisi (Paçacıoğlu’ndan aktaran Ahmed, 2017, s. 679) olarak yorumlamaktadır.

Gencan, bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir isteği, bir yargıyı, bir olayı anlatmak için kurulan sözcük dizisini **tümce** olarak tarif etmiştir (1979, s. 76). Gencan’a göre söz diziminin ana konusu ‘tümce’dir.

Tümceler, söz öbeğinden daha geniştir. Söz öbeğine göre bağımsız bir yapıya sahiptirler. Türkçedeki tümcenin sıralanışı *Özne-Tümleç-Yüklem* iken; bu sıralama bazı dünya dillerinde *Eylem-Nesne-Özne* ve *Özne-Yüklem-Nesne* (Eker, 2011, s. 405) biçiminde gerçekleşmektedir.

Cümle, söz söylenirken ya da söz dinlenirken soruya mahal bırakmayacak biçimde yargı bildiren kelime dizisidir (Özkan ve Sevinçli, 2012, s.116). Bu yargı biçimleri haber ya da dilek yoluyla aktarılır.

Ediskun da cümleyi içinde ya bir tek bağımsız yargı bulunmasını ya da yeteri kadar yan yargıyla bir tek temel yargı bulunması (1999, s. 323) gerektiğini söylemiştir.

Korkmaz, Terimler Sözlüğü'nde cümleyi, bir fikri, bir düşünceyi, bir duyguyu, bir oluşu ve bir kılışı tam olarak yargı halinde ifade eden kelime grubu (2017, s. 100) olarak tanımlamıştır.

Zülfikar, *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri* adlı kitabın cümle konusunu ele alırken, cümleyi bir yargı bildiren kelime veya kelime grubudur, şeklinde tarif ederek onu şu şekilde tasnif etmiştir:

a) Yapılarına göre (Basit, Birleşik, Sıra Cümleler)

b) Anlamlarına göre (Olumlu, Olumsuz, Soru Ünlem, Şart Cümleleri)

c) Dizilişlerine göre (Kurallı, Devrik Cümleler)

d) Yüklemelerine göre (İsim ve Fiil Cümleleri) (Zülfikar'dan aktaran Karaörs, 2011, s. 27).

Dizdaroğlu, cümlelerin tanımını yaparken aynı zamanda cümlelerin özelliklerine de değinmektedir. Dizdaroğlu'na göre *cümle* en tam, en geniş kelime grubudur. Bir kelime grubunun cümle olması için içinde en az bir çekimli fiil olması lâzımdır. Bu çekimli fiil olumlu veya olumsuz olabilir. Cümle, yapısı bakımından bağımsız olduğu halde anlam bakımından başka cümlelere bağlanabilir (Dizdaroğlu'ndan aktaran Ahmed, 2017, s. 679).

Güneş, cümleyi aralarında bir kavram ilişkisi kurulan kelime veya kelime gruplarından meydana gelen söz yapıları olarak ifade etmektedir. Bu söz yapılarında yükleyen ve yüklenen diye adlandırılan iki öge bulunur. Yükleyen, sözdeki kavramı

taşıyan öge olup temel görevi, taşıdığı bu kavramı bir varlığa isnat etmektir. Yüklenen ise, yükleyenin taşıdığı kavram yükünden etkilenerek durumunda değişim gösteren ögedir (1999 s. 337).

Görüldüğü üzere **cümle** terimi için; bazı araştırmacılar *tümce*, bazı araştırmacılar da *cümle* demiştir. Zülfikar, bu adlandırmaları şöyle sıralamıştır:

Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*: cümle

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*: cümle

Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*: cümle

Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*: cümle

T. Nejat Gencan: *Dilbilgisi*: tümce

Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*: tümce

Rasim Şimşek, *Örneklerle Sözdizimi*: tümce

Nurettin Koç, *Yeni Dilbilgisi*: tümce

Mazhar Kükey, *Türkçenin Sözdizimi*: tümce terimini kullanmaktadırlar.

Bununla beraber Zülfikar, *cümle* terimini tercih ettiğini ve *cümle*'nin *tümce*'ye göre daha yaygın (Zülfikar, 2015, s. 400) olduğunu belirtmiştir.

Yukarıda da anlatmaya çalıştığımız cümle için farklı terimlerin kullanıldığına tanık olduk. Kimileri *cümle* kimileri *tümce* kimileri de *yargılı anlatım* terimini kullanmaktadırlar. Genele baktığımızda ise *cümle* terimi daha fazla kullanılmıştır.

Görüldüğü üzere çeşitli gramer kitaplarında ve araştırma yazılarında cümlelerin tanımı benzerlik göstermektedir. Bütün dilcilerin üzerinde durduğu nokta; cümlelerin yargı bildirmesidir. Bizim de yapacağımız cümlelerin tanımı belirttiğimiz tanımlardan pek farklı olmayacaktır. Cümle için şu tanım yapılabilir: “Bir duyguyu, bir fikri, bir isteği, bir dileği, bir arzuyu yargı hâlinde bildiren en az bir kelimedenden oluşan, yapısında çekimli fiil veya ek fiil almış isim bulunduran kelime veya kelime dizisine **cümle** denir.”

2.1.2.1. Cümlelerin Ögeleri

2.1.2.1.1. Kurucu Öge: Yüklem (Y)

Genel bir yüklem tanımı yapılırsa Banguoğlu'na göre yüklem, yargının düğümlendiği kelime olarak nitelendirmiştir (2015, s. 524). Ergin de yüklemi cümlelerin temel unsuru, esas unsuru, cümlelerin direği olarak kabul etmiştir. Ona göre cümlelerin bütün yapısı onun üzerinde kurulur. Diğer bütün unsurlar da yüklem etrafında toplanan, onu destekleyen, tamamlayan unsurlardır. Ergin, yüklem için isim cümlelerinde *yüklem*; fiil cümlelerinde ise *fiil* terimini kullanmayı tercih etmiştir (2007, s. 374).

Yüklem, fiil cümlelerinde yapılan, kılınan; isim cümlelerinde oluş bildiren ögedir. Cümlelerin temel görevinde olduğu için diğer ögeler yüklem sayesinde değer kazanır. Yüklem, fiil cümlelerinde bildirme ya da tasarlama kipinde çekimli bir fiil; isim cümlelerinde ek fiilin bağlandığı bir isim (Özkan ve Sevinçli, 2012, s. 119) olarak tanımlanmaktadır.

Karahan'a göre de yüklem, yargıyı üzerinde taşıyan ögedir. Kılış, oluş ve durum yüklem tarafından karşılandığından cümlelerin temeli görevindedir. Diğer ögeler ise yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlamak üzere cümlede yer alır (2010, s. 14). Ediskun'a göre de yüklem, cümleyi bir yargıyla sonuca hazırlayan ya da cümleyi sonuca bağlayan kelime öbeğidir; kelime niteliğinde bir hece ya da harften (1999, s. 328) oluştuğunu belirtmiştir.

Cümlede ögelerin işlevlerini yüklem belirler. Söz dizimi açısından cümlelerin temelini oluşturur. Yüklem hiçbir ögeye bağlı değildir. Ortadan kalktığında cümle de ortadan kalkar. Bozkurt, yüklemi bağımsız, temel nitelikli ve zorunlu kelimeleriyle nitelendirmektedir (2000, s. 164).

Gencan, söz dizimi bakımından yüklemi şöyle açıklamıştır: “İçinde iş, oluş, kılış, düşünce, imge, yargı anlamı bulunan her sözcüğe, fiile, fiilimsiye, fiil görevli sözcüklere *yüklem* denir.” (2001, s. 103). Hengirmen ise iş, oluş, yargı bildiren ve çekimli fiilden oluşan sözcüğe yüklem demiştir. Bütün yalın, türemiş ve bileşik

eylemler, isimler ve isim soylu sözcükler, her türlü sözcük öbekleri yüklem olabileceğini savunmuştur (1997, s. 325).

Eskilerin *müşned* diye tanımladığı fiil cümlelerinde yüklem için *sav*, *predikat*, *yükletik*, *söylem*, *bildirici*, *fiil* terimleri kullanılırken; isim cümlelerinde yüklem için de *yüklem ismi*, *haber*, *predikat ismi*, *bildirici ismi*, *isim yüklemi*, *yüklem ismi* terimleri kullanılmıştır. Banguoğlu yüklem terimi için *yükalan* terimini kullanmıştır (2015, s. 520). Cümlelerin kurucu ögesi olan yüklem, genel itibarıyla diğer öğelerin de belirleyicisidir. Cümlelerin yöneticisi olan yüklemün özelliklerine göre mutlaka bulunması gereken öğeler zorunlu öğeleri oluşturur. Söz sahibinin kendi tercihlerini içeren öğeler ise seçimlik öğeleri oluşturur (Delice, 2018, s. 156-157).

Bir cümlede temel öge yüklemidir. Bu nedenle cümlelerin öğelerinin bulunmasında yüklemden başlanılmalıdır.

Bir cümlede yapı itibarıyla iki çeşit yüklem bulunmaktadır: 1) Çekimli fiil. 2) Ek fiil almış isim. Yükleme çekimli fiilden oluşan bir cümlede fiil kılış fiili ise fiilin çatı durumuna göre zorunlu öğeler değişmektedir. *Okumak* fiili, *geçişli çatıya* sahip bir kılış fiilidir. Bu fiilin yüklem olacağı cümle, zorunlu olarak üç ögeyi bulunmalıdır: *özne + nesne + yüklem* = “*Mehmet gazete okuyor.*” gibi. *Gitmek* fiili de bir kılış fiilidir ve cümlede yüklem olarak kullanıldığında dolaylı tümleci zorunlu olarak istemektedir. Çünkü “*Mehmet gitti.*” dendiğinde direk akla *nereye* sorusu gelmektedir. *Yerseme çatı* olarak adlandırılan bu tür fiillerin yüklem olması durumunda yapı şöyle olmalıdır: *özne + dolaylı tümleç + yüklem* = “*Mehmet Diyarbakır’a gitti.*” gibi. *Yola çıkmak* fiili de taban anlamından dolayı *ne zaman* sorusu akla gelmektedir. Bu nedenle zorunlu olarak bünyesinde *zarf tümleci* istemektedir. *Zarfsama çatı* olarak adlandırılan bu kılış fiillerinin de yapıları şöyle olmalıdır: *özne + zarf tümleci + yüklem* = “*Mehmet saat 20.00’de yola çıkacak.*” gibi (Delice, 2018, s. 157) tanımlar ve örnekler yapmak mümkündür.

Delice, yüklemün genel özelliklerini maddeler hâlinde şöyle sıralamaktadır:

- Yüklem, çekimli bir fiil veya kendisine ek fiilin bağlandığı isim soyundan bir kelime olur.
- Cümlelerin bütün öğeleri, yüklem sayesinde varlık kazanır.

- Özneye yüklenen kavram ondan yayılır. Dolayısıyla, cümlelerin kurucu / yöneten unsurudur.

- Bir cümlelerin kurucusu olan her türlü yüklem bir kip ve kişi kavramı vermesi ve bir eylem çekimine girmesi şarttır.

- Yüklem cümle içinde olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru biçimlerinden birinde bulunabilir.

- Yüklem cümle içinde genellikle sonda bulunur; yalnız bu Türkçenin bir özelliğidir. Kurallı bir cümle diziliminde Türkçede yardımcı öge, temel ögeden önce gelir. Bu kural, cümle diziliminde kural bozulduğunda cümle devrik olarak isimlendirilir. Devrik yapılar şu durumlarda sıklıkla kullanılır:

a. Manzumelerde: “*Yürüyorum, kimsesiz bir sokak orasında.*”.

b. Deyimlerde: “*Al birini, vur ötekine.*”.

c. Atasözlerinde: “*Gülme komşuna; gelir başına.*”.

d. Konuşma dilinde: “*Mehmet yok, evde.*”.

- Ard arda sıralanan yüklem birbirene bağlanmaları noktalı virgül ve en sonunda “ve” edatı ile yapılmalıdır: *Duvarlar, bakıldıkça uzuyorlar; yükseliyorlar ve sertleşiyorlar.*” örneğindeki gibi.

- Yineleme öbeği yapısında kullanılan ve aynı eylemin pekiştirmeli ifadesi olarak iki defa kullanılan yüklem ise sadece “virgül” ile ayrılmalıdır: “*-Hah! Aferin, ağla, ağla!*” gibi.

- Kelime ve kelime öbeği haricinde bir sestem “*Dudak ünsüzlerinden biri de b’dir.*” bir iç cümleye “*Her türlü soruya karşı cevabı, ben bilmiyordum.*” kadar bütün biçimbirimler cümle içinde “yüklem” olarak kullanılabilir.

- Fiil dışındaki diğer kelimeler (isim, sıfat, zamir, mastar, edat ve zarflar) ek-fiilin başına getirilmek ve kavramları bir “nesne”ye nisbet edilmek suretiyle yüklemi oluşturabilir; bu yapıdaki kelimeler dilbilgisel açıdan isim sayılır: “*Okulun kapısı açıldı.*”, “*Ali, çalışkandır.*” gibi (2018, s. 160-161).

Genel olarak yüklem konusunu değerlendirdiğimizde kavram olarak uzman dilcilerden farklı bir şey söylemek mümkün değildir. Yüklem, cümlede iş, oluş, kılış, hareket, kip, yargı bildiren; cümlelerin en önemli ögesi olup cümleden çıkarıldığında cümle özelliği kayborduğu, tek başına bütün görevi üstlenen bir yapı olarak tanımlayabiliriz.

2.1.2.1.1.2. Kurucu Ögeyi Tamamlayan Ögeler

2.1.2.1.1.2.1. Özne (Ö)

Özne, cümlede *eylemi oluşturan* ya da *bir şey olan* kelime veya kelime öbeğidir. Aynı zamanda kelime niteliğinde morfemlerden ya da fonemlerden de oluşabilmektedir (Ediskun, 1999, s. 332).

Özne, yüklem gösterdiği işi, kılışı ve oluşu üzerine alarak cümlede yapanı veya olanı karşılayan öge (Karahana, 2010, s. 18) olarak tanımlanmaktadır.

Ergin, öznenin yüklemden sonra gelen ikinci önemli öge olduğunu belirtip “fâil fiili yapan veya olan unsur” (2007, s. 374) olarak özneyi tanımlamıştır.

Banguoğlu özne için “*kimse*” terimini tercih edip özne, cümlede kılanı ve olanı temsil eder. Aynı zamanda özne, bir kişi veya şey olabileceği gibi yalın bir kavram (2015, s. 525) olabileceğini belirtir.

Özkan ve Sevinçli, özneyi şu şekilde açıklamaktadırlar: “Cümlede önem bakımından yüklemden sonra gelen en önemli ögedir. Fiile öteki ögelerden daha yakın olan özne, aynı zamanda cümlemin yükleminden ayrılmayan bir parçasıdır. Bu bakımından bazen ayrı bir kelime hâlinde olmayıp, yüklem içinde şahıs eki hâlinde ifade olunur. Özne, yüklem bildirdiği anlamı tamamlayan, başka bir ifadeyle cümlede bildirilen hükmün meydana gelmesini sağlayan ögedir. Özne, bir kişi veya nesne olabileceği gibi, soyut bir kavram da olabilir. Cümlede yapanı ve olanı temsil eden özne, doğrudan doğruya bir kelime ya da kelime grubu olabilir. Öznenin en önemli özelliği, genellikle yalın hâlde bulunmasıdır; yükleme de bu şekilde bağlanır. İsim hâl eklerini almaz sadece iyelik ve çokluk eklerini alabilir.” (2012, s. 126).

Özne, yüklem gösterdiği bildirmeyi veya olma-yapmayı gerçekleştiren varlıktır. Bu yüzden bir var oluşun bildirilebilmesi, bir yapma ve olmanın ortaya çıkabilmesi için, ilk önce bir varlığa gerek vardır. Bu varlık da öznedir. Özne yapma ve olmanın en büyük özelliğidir; çünkü o, yapan veya olandır. Onsuz olay olmayacağı için, onsuz cümle de olmaz. Etken ve edilgen eylemlerin yapan ve olanları bilinirken,

meçhul çatılı eylemlerin yapan veya olanları bilinmemektedir (Karaağaç, 2012, s. 189) gibi özellikler özne için kullanılmaktadır.

Hatiboğlu özne için “çekimli eylemin veya bazı eylemsilerin meydana gelmesini sağlayan, kişidir” (1972, s. 110) tanımını yapmıştır.

Hengirmen’e göre de cümlede işi yapan, eylemi oluşturan kişi, hayvan, bitki ya da diğer canlı cansız tüm varlıklara özne demıştır. Özne bir ya da birden çok sözcükten oluşur. Birden sözcükten oluşan özneler özne öbeği (1999, s. 273) diyerek özneyi tanımlamaktadır.

Bozkurt, özneyi şöyle ifade eder: “Özne, geleneksel dilbilgisinde eylemin belirttiği oluşu gerçekleştiren ya da bu oluşa konu olan öge olarak tanımlanır. Çağdaş dilbiliminde ise, yüklemi gerçekleştiren ve onunla birlikte en küçük sözceyi oluşturan ögenin sözsel işlevidir.” (2000, s. 164) açıklamasında bulunmuştur.

Delice, özneyi yüklemi kılış fiilinden oluşan kılış cümlelerinde eylemi gerçekleştiren isim unsurudur. Bu unsur, eylem gerçekleştirme erki olan bir varlık ismi ya da mecazi olarak bu erke sahip olan varlıkları karşılayan isim (Delice, 2018, s. 162) olarak nitelendirmiştir. Delice, “[Ahmet] okumayı seviyor.”, “[Şiddetli rüzgar] ağaçları devirdi.” gibi örnekleri özne için kullanmıştır.

Zülfikar, Türkçede özne çeşitleri hakkında bugüne kadar tam bir birlik sağlanamadığını belirtmiş ve bugüne kadar anlam ve görevleri göz önünde bulundurularak “açıklayıcı özne, örtülü özne, ortak özne, pekiştirmeli özne, belirsiz özne vb.” gibi değişik özne türlerinden söz edildiğinden bahsetmiştir. Hatta özne türlerini ikiye, beşe, yediye hatta on bire kadar ayıran dilciler olduğunu iddia etmiştir (Zülfikar’dan aktaran Ahmed, 2017, s. 698).

Türkçedeki özne türleri beş başlık altında ele alınabilir:

2.1.2.1.1.2.1.1. Dolaylı Özne (DÖ)

Yüklemi *edilgen çatılı kılış fiilinde* oluşan cümlelerde, çatının özelliğinden dolayı özne bulunmaması gerekiyorken özne tanımına uyan isim unsurunun sonuna - **CA** eki almış bir isim veya iyelik eklerinden biri ve -**DAn** ekleri almış olan **taraf** kelimesi vasıtasıyla *çekim edatı öbeği* şeklinde söylenmesi yoluyla cümleye girmiş öznelerdir: “Bu kararlar, [Türkiye Büyük Millet Meclisi **tarafından**] alındı.”, “Bu

kardeşimiz [hainlerce] şehit edildi.” (Delice, 2018, s. 162) gibi tanım ve örneklemelelerde bulunmuştur.

Ediskun, dolaylı özne için sözde özne terimini kullanmış olup sözde özneyi şöyle açıklamaktadır: Edilgen çatılı fiil ya da fiilimsilerle kurulan cümlelerde özne gibi görünen ama gerçekte özne olmayan kelime ya da kelime öbeklerine sözde özne denir.” (1999, s. 333) tanımında bulunmuştur. Ayrıca: “*Meşin havuzlara boza ve kırmızı dolduruldu.*” **Dolduruldu** fiili cümlede edilgen çatılıdır. Bu yüzden *boza* ve *kırmızı* kelimeleri cümlede **gerçek özne** gibi görünseler de **doldurma** işini yapanlar değil, **doldurulma** işine konu olanlardır. Bu sebeple *boza* ve *kırmızı* kelimeleri, bu cümlede (*dolaylı özne*) **sözde öznedirler**.

2.1.2.1.1.2.1.2. Pekiştirmeli Özne (PÖ)

Yüklemi çekimli kılış fiillerinden oluşan fiil cümlelerinde fiildeki şahıs kavramı, cümledeki özneyi temsil etmektedir. Ayrıca bu tür şahıs eklerinden oluşan özneler, cümle başında kullanılan bir zamirle pekiştirilebilir. “[*Ben*] *bugün okula gitmeyeceğim.*” gibi. Aynı zamanda özne, bir pekiştirme edatı da olabilir: “*Toplantıya [Ahmet / de] geldi.*” Sonuç olarak, kılış fiillerinin yüklem olduğu cümlelerde, şahıs ekini pekiştiren zamirler ile pekiştirme edatı öbeğinden oluşan özneler, *pekiştirme özne* olarak değerlendirilebilir (Delice, 2018, s. 162).

2.1.2.1.1.2.1.3. Gizli Özne (GÖ)

Kılış ve oluşun gerçek sahibini cümlede kurucu öge olarak açıkça yer almayıp yükleme bağlanan kişi ekinden çıkarılan öznedir (Aktan, 2009, s. 99).

Gereklilik kipi 3.teklik çekimiyle oluşturulmuş cümlelerdeki yüklem aslında 3.teklik kişiyi karşılar. Bu tür çekimlerin 1. ve 2. kişileri karşılaması durumunda özne belirsiz kalmaktadır. “*Çarşıya gitmeli.*” gibi bir cümlede gitme eylemini gerçekleştiren *özne* kavramı o zaminin dışında *ben* veya *biz* olabilir. Bu durumda, metin bağlamında anlaşılabilen özneyi belirgin kılarak incelemek gerekir. Eğer

“Çarşıya giymeliyim.” kastediliyorsa cümlenin başına *ben* yazıp gizli özne diye gösterilmelidir (Delice, 2018, s. 163).

2.1.2.1.1.2.1.4. Yaptıran Özne (YrÖ)

Yüklemi *ettirgen çatılı* kılış fiillerinden oluşan cümlelerde dilbilgisine göre özne gibi duran ancak öznenin tanımına uymayan yalın isimlerdir: “[Ahmet] odunu yılların oduncusu Seyfi’ye kırdırdı.” örneğinde Ahmet, kırma eylemini yapan kişi değil; sadece eylemin gerçekleşmesine vesilen olan kişidir (Delice, 2018, s. 163).

2.1.2.1.1.2.1.5. Yapan Özne (YnÖ)

Yüklemi *ettirgen çatılı* kılış fiillerinden oluşan cümlelerde dilbilgisine göre yalın olması gereken fakat öznenin tanımına uymayan *yaptıran öznenin* dışında yönelme hâli ekiyle çekimlenebilen ancak öznenin tanımına uyan özneler bulunmaktadır. Bu tip öznelere *yapan özne* denmelidir: “Ahmet odunu yılların oduncusu [Seyfi’ye] kırdırdı.” örneğinde olduğu gibi odunları kırma eylemini Seyfi yapmıştır; ancak yaptıran öznenin yanında bulunduğu için çekimlenmiştir (Delice, 2018, s. 163).

2.1.2.1.1.2.2. Nesne (N)

Fiilin tasfir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur. Fiillerin bir kısmı geçişli, bir kısmı geçişsizdir. Bunların bir kısmı yapma, bir kısmı olma ifade eder (Ergin, 2007, s. 375).

Ediskun’a göre nesne, fiil cümle ya da cümleciklerinden öznenin eyleminden, yani bağımsız, temel ya da yargıların sonuçlarından etkilenen kelime (1999, s. 349) olarak nitelendirmiştir.

Karahan ise cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen unsurun nesne olduğunu belirtmiştir. Geçişli fiiller, nesneye yönelerek onu etkiler.

Geçişsiz fiillerde ise hareket öznenin üstündedir. Böyle fiiller nesne almaz. Nesne, sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde olduğunu belirtmiştir (2010, s. 25)

Banguoğlu da nesneyi cümlede kimsenin, dolayısıyla yüklemın etkilediği kişiyi veya şeyi teslim eden kelime (2015, s. 527) olarak ifade etmiştir.

“Cümlede yüklemın doğrudan etki ettiği ögeye nesne denir. Öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen kelime veya kelime grubudur. Daima geçişli fiillerin bir ögesi olarak kullanılır. Yüklemi geçişsiz fiil olan cümlelerde “etkilenme” özne unsurunun üzerine kaydığı için nesne bulunmaz. Geçişsiz fiiller, bazı çatı eklerini alarak geçişli hâle getirilebilirler. İsim cümlelerinde de yalnızca nitelik, oluş ve durum bildirildiği, herhangi bir etki söz konusu olmadığı için genellikle nesne yer almaz (Özkan ve Sevinçli, 2012, s. 137).” diye belirtmişler.

Gencan, nesne için şu tanımı yapmıştır: Öznenin ediminden doğrudan doğruya etkilenen sözcüklere **nesne** denir.” Ona göre tümleçlerin en önemlisi nesnelerdir. Çünkü geçişli, ettirgen ve oldurgan eylemlerin tümcelerinde; eylemsilerin önremelerinde nesne de özne gibi, yüklem gibi bir temel ögedir. Onsuz tümce, çok kez eksik kalır, anlaşılması güçleşir. Tümcede nesneyi bulmak için, özne ile yüklem **neyi?** ya da **kimi?** sorularından biri katılarak sorulur; çoğullar için de **neleri?** ya da **kimleri?** soruları sorulur (2001, s. 97).

Delice’ye göre iki tip nesne vardır: Birinci tip nesne durum ve oluş cümlelerinde görülür; ikinci tip nesne ise geçişli kılış fiilinin yüklem olduğu kılış cümlelerinde ortaya çıkar. Buna göre, durum ve oluş cümlelerinde yüklemın konusu olan öge ismi iken geçişli yüklemın oluşturduğu kılış cümlelerinde ise öznenin eylemini üzerinde gerçekleştirdiği öge ismi olarak cümleye katılır. Birinci tip nesne, oluş fiillerinin yüklem olduğu oluş cümleleri ile ek- fiil maarifetiyle yüklem olan isimlerin kurduğu durum cümlelerinde kurucu öge olan yüklemın yanında cümlemin olmazsa olmaz ikinci dereceden ögesidir. İkinci tip nesne ise geçişli kılış fiillerinin yüklem olduğu kılış cümlelerinde yüklem ve öznenin yanında geçişliliğin karşılığı olarak üçüncü dereceden zorunlu olarak bulunması gereken bir ögedir. Buna göre ya geçişli fiilin tesir ettiği şahıs ile şeyi gösteren veya karşılayan “*Hasan [bir takım elbise] satın aldı.*” ya oluş fiilinin üzerinde gerçekleştiği şahıs ile şeyi gösteren veya karşılayan “*Bugünlerde buralara sürekli [yağmur] yağıyor.*” ya da isimlerin aktardığı

durumun kaynağı olan şahıs ile şeyi gösteren “[Elma] yeşildir.” cümle ögesidir (2018, s. 163).

Delice, nesne için görüşlerini devam edip nesneyi iki grupta ele almıştır. Ona göre geçişli kılış fiilinin yüklem olmasından dolayı cümlede üçüncü dereceden zorunlu olarak bulunması gereken nesne -daha çok- [-t, -i, -u, -ü] belirtme durumu ekini almış olarak bulunur ve cümle içinde *belirtili nesne* diye adlandırmıştır. Eksiz isim unsurunun nesne olması durumunda ise *belirtisiz nesne* adını vermiştir. Belirtme durumu ekini almış olan nesnelerde vurgu doğrudan doğruya nesne olan isme dönüktür ve bu isim, sözün muhatabınca bilinmektedir. “Ahmet [ödevlerini] zamanında yapıyor.” cümlesinde *ödev* kelimesi, belirtme durumundan dolayı ön plâna geçmiştir. Belirtme durumu ekini almamış, yani belirtisiz nesnede ise vurgu yüklem üzerinde. “Ahmet [ödev] yapıyor.” cümlesinde *yapmak* fiili (2018, s. 163-164) ön plâna geçip vurgu yükleme geçmiştir.

2.1.2.1.1.2.3. Dolaylı Tümleç (DT)

Karahan, dolaylı tümleç yerine yer tamlayıcısı terimini kullanmış olup dolaylı tümleç için cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge (2010, s. 29) tanımını yapmıştır.

Ergin de yer tamlayıcısı terimini kullanmış dolaylı tümleci şu şekilde ifade etmiştir: Fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsurudur. Her hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve bir istikameti vardır. İşte yer tamlayıcısı hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikameti ifade eder. Bu unsur da isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olur. Fiile yer ve istikamet ekleri olan datif, lokatif ve ablatif ekleri ile bağlanır (2007, s. 375).

Banguoğlu ise çoğu dilciden farklı olarak dolaylı tümleç yerine *isimleme* terimini kullanmıştır. Ona göre dolaylı tümleç (isimleme), cümlede yüklem gerçekleşmesiyle ilgili kişileri ve şeyleri gösteren adlara ve zamirlere **isimleme** denir (2015, s. 529). Bu adlar ve zamirler en çok yer-yön hallerinde (kime, kimde, kimden) bulunurlar.

Bir başka tanımda ise yer tamlayıcısı, cümlede yüklem bildirdiği hareket, iş veya oluşun yerini ve yönünü bildiren ögedir. Başka bir deyişle hareketin, oluş ve

kılışın yöneldiği, geçtiği veya ayrıldığı yeri gösteren cümlelerin ögesidir. Yer tamlayıcıları ismin yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma hâli eklerinden biri alarak yükleme bağlanan ögeler (Özkan ve Sevinçli, 2012, s. 149) olarak tanımlanmıştır.

Ediskun ise dolaylı tümleç için kısa bir tanım yapmış olup dolaylı tümleçler, cümlelerde ismin -e, -de, -den durumlarda bulunmasıdır (1999, s. 353) görüşünde bulunmuştur.

Gencan'a göre de dolaylı tümleçler, -e, -de, -den durum takılarıyla çekimlenen tümleçlerin, yüklemeleri hangi yönlerden tümlediğini belirten ögeler (2001, s. 100) olduğunu belirtmiştir.

Aktan ise dolaylı tümleci şöyle açıklamıştır: Cümlede yüklem bildirdiği iş, oluş veya hareketin yerini ve yönünü bildiren ögeye yer tamlayıcısı denir. Yer tamlayıcısı, cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildiren isim veya isim görevindeki kelime gruplarıdır (2009, s. 104) diyerek dolaylı tümleç hakkında fikrini söylemiştir.

Dizdaroğlu da eylem cümlelerinde adların -e, -de, -den durum takılarını alarak yüklem anlamını yönelme (yön), çıkma (başlangıç) ilgileriyle tümleyen ögelerdir (Dizdaroğlu'ndan aktaran Mahmood, 2015, s. 105) diyerek dolaylı tümleci tanımlamıştır.

Delice, dolaylı tümleç için şu şekilde açıklama yapmıştır: Yerseme kılış fiilinin kurucu olduğu cümlelerde öznenin eylemini gerçekleştirdiği yeri "*Ahmet [kütüphanede] çalışıyor.*"; oluş fiilinin kurucu olduğu cümlelerde eylemin gerçekleştiği yeri "*[Buralarda] dünyanın en güzel çiçekleri yetişiyor.*" ve isimlerin kurucu olduğu cümlelerde ismin belirttiği durumun yerini gösteren "*[Ağaçların dallarında] binbir renkte çiçek var.*" cümle ögesidir (2018, s. 164).

Dolaylı tümleç için her hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve yönü vardır. Bu yüzden yer-yön gösteren bu cümle ögesi, isim cinsinden olup bir kelime veya kelime öbeği de olabilir. Dolaylı tümleç, fiile yer ve yön ekleri olan *yönelme* (-A), *kalma*(-DA), *ayırılma* (-Dan) ekleriyle bağlanılır. Yönelmeli dolaylı tümleç, hareketin kendisine yöneldiğini, kendisine doğru yaklaştığını; kalmalı dolaylı tümleç, hareketin kendi içinde cereyan ettiğini; ayrılmalı dolaylı tümleç ise, yüklemden cümleye yayılan anlamın bir yerden ayrılma yoluyla gerçekleştiğini (Delice, 2018, s. 164) belirtir.

Bazen yer-yön ekleri dolaylı tümleç görevinde kullanılmayıp zarf tümleci görevinde kullanılır. Delice de bu farklılığı şöyle izah etmektedir: **-A**, **-DA**, ve **-DAn** durum ekleri, temel işlevleri dışında dönüştürme, temsil ve bütünleşik işlevli olarak kullanıldığında *dolaylı tümleç* görevinde değil de *zarf tümleci* görevinde kullanılmış olur. “*Bu kitabı [sana] aldım.*” cümlesindeki **-A** eki, temel işlevi olan bir yere yönelme ifadesiyle değil de; *için* çekim edatını temsil amacıyla kullanılmış olduğu için cümle içinde zarf tümleci görevindedir. Bunun için isimlerin cümle içinde *dolaylı tümleç* olduğunu gösteren durum eklerinin anlamsal işlevlerinin iyi tespit edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (2018, s. 164-165).

Sonuç olarak toparlayacak olursak genel kanıdan yola çıkarak dolaylı tümleç için şöyle bir tanım yapılabilir: Cümlede **-A**, **DA** ve **-DAn** eklerinden birini alarak yer bildirir bir biçimde yükleme bağlanan ögedir. Dolaylı tümleç için farklı adlandırmalar da bulunmaktadır. Kimi araştırmacılar “*yer tamlayıcısı*” terimini tercih eder, kimi araştırmacılar “*isimleme*” ve kimi araştırmacılar da “*dolaylı tümleç*” adlandırmalarını kullanmıştır.

2.1.2.1.1.2.4. Zarf Tümleci (ZT)

Zarf tümleci, zarf görevi yapan kelime ve kelime öbekleri yüklemi zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi (Karahan, 2010, s. 32) olduğunu belirtmiştir.

Ergin’e göre zarf tümleci, fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsurudur. Hareketi nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla, hangi sebeple, hülâsa, hangi şartlarla yapıldığını veya olduğunu ve hangi zamanda cereyan ettiğini göstermek için zarf unsuru kullanılır. Bu unsur zarf olarak kullanılan isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu, bir gerindium veya gerindium grubu veya bir edat grubu (2007, s. 375-376) olabileceğini savunmuştur.

Zarfin ana fonksiyonu fiilin şartlarını ve zamanını göstermektedir. Ancak bu an fonksiyon birlikte kullanıldığı fiilin mânâsına göre şekil, tarz, vasıta, yön, eşitlik, benzerlik, sebep, miktar, derece, hâl, durum, bağlılık, hedef, bedel, âlet, karşılaştırma, zaman, müddet vs. gibi zarfların; instrumental, eşitlik ve yön eklerinin; gerundiumların son çekim edatlarının hâsılı zarf olarak kullanılan her türlü kelimelerin ve kelime

gruplarının taşıdığı çeşitli ifadeler şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Ergin, 2007, s. 376).

Ediskun zarf tümleci için, yüklemi zaman, yer ve yön, durum ya da tarz, nicelik ilgileriyle tamamlayan kelimelerden (1999, s. 360) ibaret olduğunu düşünmüştür.

Zarf, bir isim veya zarf işleviyle kullanılan bir kelime öbeği olabilir. İkilemeler, edat grupları, isnat grubu, yönelme, yaklaşma, uzaklaşma grupları, bağlama grubu, sayı grupları zarf işleviyle kullanılan kelime öbekleridir. Aynı zamanda zarflar, cümlede genellikle çekim eki almazlar. Fiillere doğrudan bağlanırlar. İsimler, yön (-rA, -ArI), vasıta (IA, -n) ve eşitlik (-cA, -çA) eklerini alarak cümlede zarf olurlar (Özkan ve Sevinçli, 2012, s. 143).

Banguoğlu'na göre zarf tümleci, cümlede yüklem içinde geçtiği hâl ve şartları belirten zarflara ve zarf niteliğindeki belirtme öbeklerine *zarflama* demiştir (2015, s. 530). Banguoğlu, zarf tümleci yerine zarflama terimini tercih etmiştir.

Bir cümlede aynı veya ayrı türden birden fazla zarf bulunabilir. Aynı cinsten zarfların bir arada bulunduğu bir cümlede, genellikle zaman zarfı diğer zarfların önünde yer alır. Miktar bildiren zarflar ise yüklem hemen yanındadır (Karahan, 2010, s. 33). Karahan, zarf tümlecin cümledeki işleyişinden ve zarf çeşitlerinin yerinin öneminden söz etmektedir.

“Yargılı anlatımlarda, yüklemle dile getirilen kılış ya da oluşun anlamını zaman, yön, nitelik, nicelik bakımlarından tümleyen öğelere belirteç tümleci denir.” (Şimşek, 1987, s. 137 ; Ahmed, 2017, s. 742) tanımında bulunan Şimşek, zarf için de “*belirteç tümleci*” terimini kullanmıştır.

Belirteç tümleci terimini kullanan bir diğer dil uzmanı Bozkurt'tur. Bozkurt zarf tümleci için yüklemi zaman, durum, nicelik (miktar), yön ve soru ilgileriyle tamamlayan öge olarak nitelendirir. Zarf tümleci, tümcede yüklem ortamını, konumunu belirgin biçime sokar, aydınlatır. Yükleme değişik anlam özellikleri kazandırır (2000, s. 167). Bu betimlemelerle yüklem oluşumuna canlılık, hareketlilik kazandırmaktadır.

“Sıfatların, eylemlerin ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan sözcüklere *belirteç* denir.” (Gencan, 1979, s. 409) söyleminde bulunarak zarf tümlecini açıklamıştır.

Delice ise cümlelerin yapısını, olanı, bildirileni, üzerinde gerçekleştiği nesnesi ve mekânı dışında zaman, vasıta, sebep ve yön gibi her türlü yüklem durumlarını göstermeye yarayan (2018, s. 165) bir öge olduğunu belirterek zarf tümlecini tanımlamıştır.

Delice'ye göre bir cümlede zarf tümleci, doğrudan zarf olan kelimelerden “[Akşam] sinemaya gidelim.”, şart-fiil öbeğinden “[Ayşe babasından izin alabilirse] sinemaya gidebileceğiz.” ve çekim edatı öbeklerinden “[Boş saatleri düzenlenmediği, gidecek kütüphane veya spor kulüpleri olmadığı için] sokaklara dökülmüşlerdir.” oluşturulur. Aynı zamanda zarf tümleci, kelime türü olarak zarflardan da oluşur. Zarflar çekimsiz kelime türü olduğundan zarf tümleci de buna bağlı olarak çekimsizdirler. “[Yarın] Ahmet bize gelecek.”, “Borcumu [bu ay] mutlaka ödeyeceğim.” örneklerindeki gibi ek almamaktadırlar. Ancak isimlere gelerek onları zarfa dönüştüren ekler bunların dışındadır. Çünkü bu ekler, zaten isim unsurunu zarf tümleci yapmaktadırlar. “Bu kitabı [Ahmet’e] getirdim.”, “Dikkat ve enerjisi, [mahdut sayıda öğrenciyi eğitmeye] yeter.” cümlelerinde geçen Ahmet ve mahdut sayıda öğrenciyi eğitmek isim-fiil öbeğine bağlanmış olan yönelme eki -A, için edatını temsilen kullanılarak bağlandığı yüklemeleri sebep yönüyle tamamladığı için zarf tümleci yapmıştır (2018, s. 165). Bu yüzden bu eklere bakarak dolaylı tümlecini varlığından söz etmek doğru değildir.

2.1.2.1.1.3. Yüklemleri Tamamlayan Ögeleri ve İsim Cümlesinin Yüklemini Tamamlayan Öge

2.1.2.1.1.3.1. Açıklama Tümleci (AT)

Zihinde oluşturulan yargı, dilbilgisel dizi içinde tam verilmediği zaman cümle bütünlüğüne müdahil davranıp özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf ve isim cümlelerinin yüklemine açıklayıcısı herhangi bir biçimbirim kullanıldığında doğrudan yapısal olarak yükleme bağlanamayacak bir öge ortaya çıkar. İşte bu ögeye açıklama tümleci denir. Örnek olarak “Bütün fasıllar [-ray, asfalt, şose, makadam; benim sarp yolum, patikam, Toros, Anti-toros ve âsî Fırat, tütün, pamuk, buğday ovaları, çeltikler (ve)

vatanım-] boylu boyunca kar altındadır.” cümlesinde kullanılan *iki kısa çizgi* arasındaki dizge *bütün fasıllar* nesnenin açıklayıcısıdır (Delice, 2018, s. 165-166). Yani nesnenin yanında bir de nesnenin açıklayıcısı olarak *açıklama tümleci* kullanılmıştır.

2.1.2.1.1.4. Cümleyi Tamamlayan Ögeler

2.1.2.1.1.4.1. Pekiştirme Tümleci (PT)

Pekiştirme tümleçlerinin cümleye kattığı anlam sözcük türü olarak *pekiştireçler*le verilir. Pekiştirme edatları sözcük türü olarak hem asıl hem de uydu sözcük olarak söz dizimine katılan iki yönlü bir sözcüktür. Pekiştireçler, cümleden küçük biçimbirimleri pekiştirmek ve onlara değişik anlam ilgileri katmak için kullanıldığında anlamı pekiştirmek için kullanılan biçimbirimlere bağlı ve onların sonunda yer alarak pekiştirme edatı öbeği oluşturur. Pekiştireçler, pekiştirme edatı öbeği içinde bağımsız değildir. “*Toplantıya [Ahmet / de] geldi.*” cümlesinde **de** pekiştirecin kullanımı gibi anlamı pekiştirdikleri biçimbirimlerin uydusu olarak kullanılmaktadır (Delice, 2018, s. 166).

2.1.2.1.1.4.2. Ünlem Tümleci (ÜT)

Ünlem, kelime tanımı olarak sert, dokunaklı etkilerle, duygular birden uyanır, coşkulaşır. Coşkunun söze dönüşmesiyle, yani bir coşkunun etkisiyle içten kopup gelen; sevinç, korku, üzüntü, acı, şaşma... duyguları canlı canlı anlatmaya yarayan sözcüklere ünlem denilmektedir (Gencan, 1979, s. 479). Bu kelimeler daha sonra isme dönüşerek cümlede ünlem tümleci görevinde yerlerini alır.

Ünlemleri seslenme bildiren, yansımaları karşılayan, duygu ifade eden ve onama veya onamama bildiren olmak üzere dört grupta ele alınabiliriz. Bunlardan seslenme bildiren ünlemler uydu; diğerleri asıl ünlemlerdir. Seslenme bildiren uydu ünlemler, kendilerinden sonra gelen isimlerle bütünleşerek ünlem edatı öbeği oluşturur. Bu ünlem edatı öbekleri de bağımsız olarak yükleme değil de sadece

cümleye bağlandığı için ünlem tümleci oluşturur. “[**Ya** / *Ahmet*] nereye gidiyorsun?” cümlesinde **ya** ünleminin kullanımı gibi seslenme bildirdiği ismin uydusu olarak kullanılmıştır (Delice, 2018, s. 167).

Aynı şekilde, seslenme bildiren ünlemlerin dışında cümle veya cümle dizilerinin “**Off**, *bu iş beni çok yordu!*” cümlesindeki **off** duygu ifade eden ünleminin kullanımı gibi cümlelerin bütüncül anlamını ünlemin ifade ettiği duygusal anlam ile kuvvetlendirmek için kullanılırsa tek başlarına bir değeri olur ve bu şekilde asıl kullanıldığında cümlelerin bir ögesi olur. Yani karşı tarafın dikkatini çekmek amacıyla kullanılan seslenme ünlemlerinin oluşturduğu ünlem edatı öbeği, yansıma ünlemleri, duygu ifade eden ünlemler, onama veya onamama ünlemlerinin oluşturduğu cümleler doğrudan cümle ögesidir (Delice, 2018, s. 167). Sonuç olarak bu tür ünlemler, cümle ögesi olarak ünlem tümlecini oluştururlar.

Ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, bağlama edatları cümle dışı öğelerdir (Karahan, 2010, s. 37). Delice ünlem tümleçlerini, pekiştirme tümleçlerini cümleyi tamamlama öğeleri olarak ele alırken kimi araştırmacılar da bu tür tümleçleri cümle dışı öge olarak sınıflandırmışlar.

2.1.2.1.1.5. Cümleleri Bağlayan Öge

2.1.2.1.1.5.1. Bağlama Tümleci (BT)

Cümlelerin kurucu ögesi olan yükleme doğrudan bağlanamayan ve cümledeki yargıyla anlam bağı bulunmadığından cümleye de bağlanamayan ancak cümleler arasında yapısal ve anlamsal bir bağ kuran biçimbirimlere *bağlama tümleci* denilmektedir. Cümleler arasında çeşitli anlamlar ile anlamsal ortaklık veya yapısal bağ bulunduğu bunlar, kelime türü olarak bağlaç; cümle ögesi olarak da bağlama tümleci olur. “*O zaman dediler, [ki], bu konular bizim eserimiz değildir.*” gibi (Delice, 2018, s. 167-168) örnekler verilebilir.

Türkçede cümleler arasında bağlantıyı sağlayan çok sayıda bağlama edatı vardır. Bu edatlar yardımıyla aralarında anlam ilişkisi olan iki veya daha fazla cümleyi birbirine bağlamak mümkündür. Edatların görevi, sıralama, karşılaştırma, benzetme,

açıklama, sebep, sonuç, amaç, karşılık, eşitlik, beraberlik vb. anlamlarla cümleleri birbirine bağlamak, aralarındaki ilişkiyi vurgulamak ve ilişkinin yönünü belirlemektir. Bağlantıyı, başka unsurlar da destekler, pekiştirir (Kızılgöl, 2015, s. 192). Bu bağlaçlardan biri de **“ki”** bağlacıdır. Gencan’a göre **“ki”** bağlacı, kendinden önce ve sonra gelen tümceleri bağlamakla birlikte üçüncü tümceye de *“bu sebepten, bu yüzden”* anlamını katıyor ve tümceleri bağımsız önermeler durumuna getiriyor. Böylece üç bağımsız önermeli bir bileşik tümcenin kurulmasını sağlıyor (1979, s. 432).

“ki” bağlama edatı ile bağlanan cümleler, genellikle Türkçenin genel söz dizimine aykırı bir yapı oluşturur. Türkçe söz diziminde yardımcı unsur önce, temel unsur sonra gelir. Fakat ki bağlama edatı ile bağlanan cümlelerde genelde asıl unsur önce yer almaktadır. Asıl cümlenin sonda bulunduğu kullanımlar ise Türkiye Türkçesinin söz dizimine uygundur (Kızılgöl, 2015, s. 194).

CÜMLE ÇÖZÜMLEMELERİ

-1-

1• Birkaç girişimci kasaba halkından mülk sahipleri ile anlaşarak küçük, sevimli oteller yaptı. 2• Balıkçıların nasibi arttı. 3• Hediyeelik eşya satan tezgâhlar ağır ağır sahilde bir dükkân zinciri oluşturdular.

Bu parçada üç cümle vardır:

{1.1}

Birkaç girişimci kasaba halkından mülk sahipleri ile anlaşarak küçük, sevimli oteller yaptı.

Bu cümle **girişik-birleşik (YC'si ZFÖ)**, **olumlu**, **kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cümlenin Öğeleri:

yaptı: Y

Birkaç girişimci: Ö

kasaba halkından mülk sahipleri ile anlaşarak: ZT

küçük, sevimli oteller: N

{1.2}

Balıkçıların nasibi arttı.

Bu cümle **basit**, **olumlu**, **kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cümlenin Öğeleri:

arttı: Y

Balıkçıların nasibi: N

{1.3}

Hediyeelik eşya satan tezgâhlar ağır ağır sahilde bir dükkân zinciri oluşturdular.

Bu cümle **girişik-birleşik (YC'si SFÖ)**, **olumlu**, **kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cümlenin Öğeleri:

oluşturdular: Y

Hediyelik eşya satan tezgâhlar: Ö

bir dükkân zinciri: N

sahilde: DT

ağır ağır: ZT

-2-

1• Zehra özenle taranmış, iki omuzundan aşağı sarkan iki örük saçları, sarı saçların ucundaki bembeyaz kurdeleri ile kürsüde.

Bu parçada bir cümle vardır:

{2.1}

Zehra özenle taranmış, iki omuzundan aşağı sarkan iki örük saçları, sarı saçların ucundaki bembeyaz kurdeleri ile kürsüde.

Bu cümle **girişik-birleşik (YC'si SFÖ)**, **olumlu**, **kurallı** bir **isim** cümlesidir.

Cümlelerin Öğeleri:

kürsüde[dir]: Y

Zehra: Ö

özenle taranmış, iki omuzundan aşağı sarkan iki örük saçları, sarı saçların ucundaki bembeyaz kurdeleri ile: ZT

-3-

1• Sabahın köründeki bu patırtı, bu şamata komşuları yerinden sıçratmış, dakikasına kalmadan avlu kadınlı erkekli bir kalabalık ile dolmuştu.

Bu parçada bir cümle vardır:

{3.1}

Sabahın köründeki bu patırtı, bu şamata komşuları yerinden sıçratmış, dakikasına kalmadan avlu kadınlı erkekli bir kalabalık ile dolmuştu.

1. cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** ve 2. cümlesi **girişik-birleşik**(YC'si ZFÖ), **olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımsız-sıralı** bir cümle dizisidir.

Cümlelerin Öğeleri:

yerinden sıçratmış: Y

Sabahın köründeki bu patırtı, bu şamata: Ö

komşuları: N

dolmuştu: Y

avlu: nesne

dakikasına kalmadan: ZT

kadınla erkekli bir kalabalık ile: ZT

-4-

1• Mahir Hoca sakın sakın çay bardağına uzanıyor, bir yudum alıp bırakıyor. 2• Sonra aynı sükûnet içinde, ama sesine bir kararlılık, bir otorite, bir meydan okuma ilave ederek tane tane anlatıyor.

Bu parçada iki cümle vardır:

{4.1}

Mahir Hoca sakın sakın çay bardağına uzanıyor, bir yudum alı[yor ve] bırakıyor.

1. cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil**, 2. cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** ve 3. cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımlı-sıralı** bir cümle dizisidir.

Cümlelerin Öğeleri:

bir yudum: ZT

alıyor: Y

bırakıyor: Y

Mahir Hoca: Ö

uzanıyor: Y

ay bardağına: DT

sakin sakın: ZT

{4.2}

Sonra aynı sükûnet içinde, ama sesine bir kararlılık, bir otorite, bir meydan okuma ilave ederek tane tane anlatıyor.

Bu cümle **girişik-birleşik, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cümlenin Öğeleri:

anlatıyor: Y

aynı sükûnet içinde: ZT

ama sesine bir kararlılık, bir otorite, bir meydan okuma ilave ederek: ZT

sonra: BT

tane tane: ZT

-5-

1• Yaşlı kadın bu zor günlerinde Hızır gibi yetişen meleksima kıza bakıyor, konuşamasa da kıpırdayan dudakları ve minnetle bakan gözleriyle sürekli dua ediyordu.

Bu parçada bir cümle vardır:

{5.1}

Yaşlı kadın bu zor günlerinde Hızır gibi yetişen meleksima kıza bakıyor, konuşamasa da kıpırdayan dudakları ve minnetle bakan gözleriyle sürekli dua ediyordu.

Bu cümle 1. cümlesi **girişik-birleşik (YC'si SFÖ), olumlu, kurallı** bir **fiil** ve 2. cümlesi **girişik-birleşik (YC'leri İFÖ, ŞFÖ), olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımlı-sıralı** bir cümle dizisidir.

Cümlenin Öğeleri:

dua ediyordu: Y

Yaşlı kadın: Ö

bakıyor: Y

bu zor günlerinde Hızır gibi yetişen meleksima kıza: DT

konusamasa da kıpırdayan dudakları ve minnetle bakan gözleriyle: ZT

sürekli: ZT

-6-

1• Bebekler satış için belli bir yekûna ulaşınca Mahir Hoca onları bir karton koliye istif edip, aşağıya, sahildeki turistik eşya satan dükkânlara götürdü.

Bu parçada bir cümle vardır:

{6.1}

Bebekler satış için belli bir yekûna ulaşınca Mahir Hoca onları bir karton koliye istif ed(t)[ti ve] aşağıya, sahildeki turistik eşya satan dükkânlara götürdü.

Bu cümle 1. cümlesi **girişik-birleşik (YC'si ZFÖ)**, **olumlu, kurallı** bir **fiil**, 2. cümlesi **girişik-birleşik (YC'si SFÖ)**, **olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımlı-sıralı** bir cümle dizisidir.

Cümlelerin Öğeleri:

götürdü: Y

Mahir Hoca: Ö

onları: nesne

aşağıya: DT

sahildeki turistik eşya satan dükkânlara: DT

bir karton koliye: DT

istif etti: Y

Bebekler satış için belli bir yekûna ulaşınca: ZT

-7-

1• Mahir Hoca ile Cihan'ın yıllarca sahip çıkıp yıkımdan kurtardığı, son noktayı Mümtaz ile Mübeccel Hoca'nın koyduğu bu operasyon böylece tamamlandı.

Bu parçada bir cümle vardır:

{7.1}

Mahir Hoca ile Cihan'ın yıllarca sahip çıkıp yıkımdan kurtardığı, son noktayı Mümtaz ile Mübeccel Hoca'nın koyduğu bu operasyon böylece tamamlandı.

Bu cümle **girişik-birleşik, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cümlenin Öğeleri:

tamamlandı: Y

Mahir Hoca ile Cihan'ın yıllarca sahip çıkıp yıkımdan kurtardığı, son noktayı Mümtaz ile Mübeccel Hoca'nın koyduğu bu operasyon: N

böylece: ZT

-8-

1• Köprülerin altından çok sular akmış. 2• O artık gözü kapalı bir kuş, kasaba dışına çıkmamış bir çocuk değil.

Bu parçada iki cümle vardır:

{8.1}

Köprülerin altından çok sular akmış.

Bu cümle **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cümlenin Öğeleri:

akmış: Y

Köprülerin altından: DT

çok sular: N

{8.2}

O artık gözü kapalı bir kuş, kasaba dışına çıkmamış bir çocuk değil[dir].

Bu cümle **girişik-birleşik (YC'si SFÖ)**, **olumsuz, kurallı** bir **isim** cümlesi olan **bağımlı-sıralı** bir cümle dizisidir.

Cümlenin Öğeleri:

kasaba dışına çıkmamış bir çocuk değil[dir]: yüklem

O: nesne

gözü kapalı bir kuş [değildir]: yüklem

artık: BT

-9-

1• Zehra o haftanın bebeklerini koliye koydu, sahile indi. 2• Esnaf ile artık iyi bir ilişkisi vardı. 3• Bebekler satılıyor, her iki taraf da kazanıyordu. 4• Ayrıca kızın başından geçenler biliniyor; esnaf ona yardımcı olmaya çalışıyordu. 5• İlk günlerde kapalı duran kapılar artık sonuna kadar açılmıştı.

Bu parçada beş cümle vardır:

{9.1}

Zehra o haftanın bebeklerini koliye koydu, sahile indi.

1. cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** ve 2. cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımlı-sıralı** bir cümle dizisidir.

Cümlenin Öğeleri:

sahile: DT

indi: Y

Zehra: Ö

koliye: DT

koydu: Y

o haftanın bebeklerini: N

{9.2}

Esnaf ile artık iyi bir ilişkisi vardı.

Bu cümle **basit, olumlu, kurallı** bir **isim** cümlesidir.

Cümlenin Öğeleri:

vardı: Y

iyi bir ilişkisi: N

Esnaf ile: ZT

artık: BT

{9.3}

Bebekler satılıyor, her iki taraf da kazanıyordu.

1.cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** ve 2.cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımsız-sıralı** bir cümle dizisidir.

Cümlenin Öğeleri:

kazanıyordu: Y

her iki taraf: Ö

da: BT

satılıyor: Y

bebekler: N

{9.4}

Ayrıca kızın başından geçenler biliniyor; esnaf ona yardımcı olmaya çalışıyordu.

1.cümlesi **girişik-birleşik (YC'si SFÖ)**, **olumlu, kurallı** bir **fiil** ve 2.cümlesi **girişik-birleşik (YC'si İFÖ)**, **olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımsız-sıralı** bir cümle dizisidir.

Cümlenin Öğeleri:

çalışıyordu: Y

yardımcı olmaya: ZT

esnaf: Ö

ona: DT

biliniyor: Y

kızın başından geçenler: N

ayrıca: BT

{9.5}

İlk günlerde kapalı duran kapılar artık sonuna kadar açılmıştı.

Bu cümle **girişik-birleşik** (YC'si SFÖ), **olumlu**, **kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cümlelerin Öğeleri:

açılmıştı: Y

sonuna kadar: ZT

İlk günlerde kapalı duran kapılar: N

artık : BT

-10-

1• Cihan ağır ağır çıkış kapısına doğru gidiyor. 2• Sonra dayanamayıp geri dönerek Zehra'nın kaçıp kaybolduğu kapıya bakıyor.

Bu parçada iki cümle vardır:

{10.1}

Cihan ağır ağır çıkış kapısına doğru gidiyor.

Bu cümle **basit**, **olumlu**, **kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cümlelerin Öğeleri:

gidiyor: Y

çıkış kapısına doğru: ZT

Cihan: Ö

ağır ağır: ZT

{10.2}

Sonra dayanamayıp geri dönerek Zehra'nın kaçıp kaybolduğu kapıya bakıyor.

Bu cümle **girişik-birleşik, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cümlenin Öğeleri:

bakıyor: Y

Zehra'nın kaçıp kaybolduğu kapıya: DT

dayanamayıp geri dönerek: ZT

sonra: BT

2.1.2.2. Cümle Türleri

Cümle türlerinin sınıflandırmasında ve değerlendirilmesinde incelenen kaynaklar arasında kelime öbeklerinin sınıflandırması ve değerlendirmesinde olduğu gibi cümle türlerinde de bir bütünlüğün varlığından söz etmek mümkün değildir. Farklı şekillerde birbirine bağlı hareket noktaları, sınıflandırma ve değerlendirmeler sonucunda farklı sonuçlar elde edilmektedir. Bu farklılıkta en çok göze çarpan cümle türleri arasında *yapısına göre cümle türleri*nde görülmektedir. Kimi araştırmacılar, cümlelerin yapısını sadece *basit* ve *birleşik* cümle olarak ele alırken kimi araştırmacılar da *basit* ve *birleşik cümle* olarak gruplandırıp *birleşik cümleyi* farklı maddeler halinde sıralamışlardır. Delice birleşik cümleyi üç gruba ayırarak Girişik-Birleşik, iç-İçe Birleşik ve Karmaşık Birleşik olarak ele alırken Banguoğlu da birleşik cümleyi iki başlık altında toplayıp onları da kendi aralarında gruplandırarak 1.Tümleme Birleşik Cümle (Şart Cümlesi, İlinti Zamiri Cümlesi, Bağlam Cümlesi); 2.Karmaşık Birleşik Cümle (Adfiil Cümlesi, Sıfatfiil Cümlesi, Zarffiil Cümlesi) şeklinde belirtmiştir. Bir diğer farklılık da Özkan ve Sevinçli, birleşik cümlelerin alt başlığına da *ki'li birleşik cümle* eklemiştir. İşte bu farklılıklar sonucunda dil bilgisi öğretiminde sıkıntılar yaratacağından bu konunun derinlemesine ele alınıp incelenmesi düşünülmektedir.

Yukarda bahsettiğimiz cümle türlerinin farklı sınıflandırılması ve değerlendirmesiyle ilgili bazı dilcilerimizin tasniflerine başvurduk. Aşağıdaki sıralamayı şöyle uygun gördük:

Leyla Karahan cümle türlerini şöyle gruplandırmıştır: **1. Cümlelerin Bağlanma Şekilleri:** Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler, Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler, Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler, Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler; **2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler:** Fiil Cümleleri, isim cümleleri; **3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler:** Kurallı (Düz) Cümleler, Devrik Cümleler; **4. Cümlelerin Anlam Özellikleri:** Olumlu ve Olumsuz Cümleler, Soru Cümleler (2010, s. 85-110).

Muharrem Ergin cümle türlerini daha sadeleştirerek cümleyi sadece isim cümlesi ve fiil cümlesi olarak iki ayırmıştır. Birleşik cümleyi de şartlı birleşik cümle,

ki'li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olarak üç gruba ayırmıştır (2007, s. 378-382).

Halil İbrahim Delice cümle türlerini şu şekilde sınıflandırmıştır: **1. Yüklemine Yerine Göre:** Kurallı, Devrik; **2. Yüklem türüne Göre:** İsim, Fiil; **3. Anlamına Göre:** Olumlu, Olumsuz, Soru, Olumlu Soru ve Olumsuz Soru; **4. Yapılarına Göre:** Basit cümle, Birleşik Cümle; **5. Kullanımlarına Göre:** Sıralı 'sıralanan' Cümleler, Bağlı Cümleler; **6. Cümlede Eksiltme** (2018, s. 169-176).

Tahsin Banguoğlu cümle türlerini şu şekilde tasnif etmiştir: **1. Basit cümle:** Fiil Cümlesi, Sıra Değişimleri, İsim Cümlesi, Saplama Cümle; **2. Birleşik Cümle:** Tümlene Birleşik Cümle (Şart Cümlesi, İlinti Zamiri Cümlesi, Bağlam Cümlesi); Karmaşık Birleşik Cümle (Adfiil Cümlesi, Sıfatfiil Cümlesi, Zarffiil Cümlesi). (2015, s. 534).

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli cümle türlerini şöyle sıralamıştır: **1. Yüklemine Göre Cümleler:** İsim Cümlesi, Fiil Cümlesi; **2. Anlamına Göre Cümleler:** Olumlu Cümle, Olumsuz Cümle, Soru Cümlesi, Emir Cümlesi, Ünlem Cümlesi; **3. Yüklem Yerine Göre Cümleler:** Kurallı Cümle, Devrik Cümle; **4. Yapılarına Göre Cümleler:** Basit Cümle, Birleşik Cümle (Şartlı Birleşik Cümle, Ki'li Birleşik Cümle, İç İçe Birleşik Cümle), Sıralı cümle, Bağlı Cümle, Ara Sözlü (Cümleli) Cümle, Eksilteli Cümle (s. 157-222).

Tahir Necat Gencan cümle türlerini şu şekilde tasnif etmiştir: **1. Cümlelerin Dizilişine Göre:** Kurallı, Devrik; **2. Cümlelerin Yapısına Göre:** Yalınç Tümcce, Bağımsız Önermelerden Birleşmiş Tümcce, Birleşik Tümcce (2001, s. 111-121).

Haydar Ediskun da cümle türlerini şöyle sıralamıştır: **1. Yüklemine Göre Cümleler:** İsim, Fiil; **2. Ögelerin Dizilişine Göre Cümleler:** Kurallı, Devrik; **3. Anlamına Göre Cümleler:** Olumlu, Olumsuz, Soru, Ünlem; **4. Yapılarına Göre Cümleler:** Basit, Birleşik; **5. Biçimlerine Göre Cümleler:** Sıralı, Bağlı; **6. Eksilteli Cümle** (1999, s. 337-390).

Biz de çalışmamızda cümle türlerini başlıklara ayırarak onları açıklamaya çalıştık ve her açıklamanın sonunda eserimizde geçen örnekleri sıraladık.

2.1.2.2.1. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Cümlelerin kurallı veya kuralsız oluşu, cümlelerin kurucu ögesi olan yüklem dizilişleriyle ilgili bir durumdur. Yüklemin tamamlayan **Özne, Nesne, Dolaylı Tümleç** ve **Zarf Tümlecinden** birinin yüklemden önce kullanılmasına **kurallı cümle**; yüklemden sonra kullanılmasına da **kuralsız (devrik) cümle** denir (2018, s. 169).

Yüklem, genellikle cümlelerin sonunda yer alır. Bu, Türkçe söz diziminin karakteristik özelliğidir. Ancak diğer cümle ögeleri gibi yüklem de söz dizimi içindeki yeri çeşitli sebeplerle değişebilmektedir. *Cümlelerin kurallı (düz)* veya *devrik* oluşları yüklem yerine bağlıdır (Karahana, s. 100).

Türkçede cümlelerin temel ögelerinden olan yüklem, genellikle sona olmasına rağmen yüklem sona bulunmadığı cümleler de vardır. Eksilteli cümlelerde yüklem kullanılmaz. Bunun için yüklem bulunduğu yere göre cümleler kurallı ya da devrik (Özkan ve Sevinçli, 2012, s. 191) olarak isimlendirilmiştir.

2.1.2.2.1.1. Kurallı Cümleler

Cümlelerin kurucu ögesi olan yüklem *Özne, Nesne, Dolaylı Tümleç* ve *Zarf Tümlecinden* sonra gelmesi olayıdır. Başka bir deyişle yüklem sona olan cümlelere **kurallı (düz, doğrudan) cümle** denir.

Gül'ü, Hurdacı Rasim'i, kırmızı Mercedes'i, Kızkulesi'ni, kubbeler ve minareleri, küçük köpüklü denizi, inip-kalkan martıları, iyot kokusunu, kalabalığı geride bıraktı. (s. 11)

*Kim kasaba ile vilayet arasında yoku taşıyan bir minibüs almış; kim beyaz eşya dükkânı açmış, kim sahilde turistler için incik, boncuk pazarlayan bir tezgah kurmuş, kim zeytinliğini turistik motel yapan şirkete kaçır satmış, kim traktör, araba almış onları takip ediyor, onlarla düşüp kalkıyor, bu yoldan para kazananlara ağzının suyu akıyor, akli çıkıyor, kıvranıp duruyor, ama elinden bir şey **gelmiyor**.* (s. 18)

*Batağın kıyısında yaşamak **zor**.* (s. 26)

*Geleneksel hayatın, üretimin, inanç ve ahlakın, esnaf yaşantısının, zenaat kaidelerinin biçim verdiği hayat tarzı dini hüviyetini, kanaata dayalı ölçüsünü yavaş yavaş kaybetmeye **başladı**. (s. 29)*

*Kekik kokusu, yağmurla ıslanan toprağın kokusuna **karışıyor**. (s. 35)*

*Kilimin sudan çıkıp her savruluşunda havaya binlerce damlacık **yayılıyor**. (s. 35)*

*Hızla gelip çeşmenin ayağındaki su birikintisinden Zehra'nın üzerine çamurlar sıçratarak; kızı daldığı tatlı ve sonsuz zamandan çekip hoyratça çıkararak, o karakoncolos motorun egzosundan dünyayı ayağa kaldıracak patırtılar yayarak, omuzunun üzerinden bakıp Zehra'nın şaşkın ıslaklığına karşı kara kahkahalar atarak, ardına kara izler bırakıp **uzaklaşıyor**. (s. 39)*

*- Nikah kıydı mıydı? Nikah **var mı?** (s. 45)*

*Kız da, oğlan da, eriklerin her çiçek açtığı bahar aylarında ne zaman karşı karşıya gelseler pençe pençe **kızarmaya başlamışlardı**. (s. 55)*

*- Benden günah gitti. Olacaklardan siz **sorumlusunuz**. (s. 68)*

*Mahir Hoca, "Bu Tekke'nin harap hali içimi parçalıyor. Yahu cemaat, biraz gayrete gelin, üç-beş kuruş toplayıp şunu tamir edelim" diye diye; tekke'nin kendine de, tarihine de çoktan boş vermiş kasabalıyı sıkıştırma sıkıştırma bir miktar para **topladı**. (s. 96)*

*Evin önünde irice bir ıhlamur ağacı **var**. (s. 120)*

*- Yok yok, gideyim ben, baban merak eder. Senden haber **bekliyor**. (s. 136)*

*Esnaf "Bu bebeklerden ne kadar getirirsen getir, hepsini alırsın" diye sipariş **yağdırıyordu**. (s. 140)*

*Yavaşça kalkıyor, yerinden gidip tabancasını buluyor, mermiyi namluya sürdükten sonra perdeyi **aralıyor**. (s. 145)*

*Bu gibilerin ıslahı, terbiyesi, doğru yolu bulması hele ki dünya malından vaz geçmesi uzun mücadele **gerektirir**. (s. 150)*

*Burada konuşulanlar yarına kalmaz bütün kasabaya **yayılır**. (s. 159)*

*Kemal duyduklarından biraz tırsmış olmakla beraber yiğitliğe **toz kondurmaz.***
(s. 167)

*Kendine gelir gibi olunca uyuşmuş duran çivi yarası yeniden acımaya, yeniden **kanamaya başladı.*** (s. 174)

*Sonunda gardiyan "Vakit doldu" diyor. Zehra hemen kalkıyor, bu büyüğü anı yanında götürmek için arkasına bakmadan kaçır gibi **uzaklaşıyor.*** (s. 182)

2.1.2.2.1.2. Devrik Cümleler

Cümlelerin kurucu ögesi olan yüklem *Özne, Nesne, Dolaylı Tümleç ve Zarf Tümlecinden* herhangi bir ögeden önce kullanılmasıdır. Yani yüklem cümlede başta veya ortada bulunmasına **devrik cümle** denir.

Devrik cümle, genellikle anlatıma canlılık katmak, okuru etkilemek, sözü güçlendirmek amacıyla konuşma dilinde ve şiir dilinde kullanılır (Kızılgöl, 2015, s. 214).

*"İstanbul... Güzel şehir, mübarek şehir. Bir tek bana **yar olmadın** ne çare."* (s. 8)

*Ardından sıra **geldi** Ahmet'e bir iş bulmaya.* (s. 19)

*Lakin insanoğlunun, hele gayreti bol atalarımızın elinden uçan ile kaçan kurtulamamış, şuncacık yolu **yapamazlar mı** yani.* (s. 24)

*Kavaklar arada bir hışırıdıyor, **ürperiyor** Zehra.* (s. 35)

- Seni severim Ahmet, ağabeyim sayılırsın.

*Ahmet içinden "Elbette dürzü, en az sekiz on yaş **büyüğüm** senden."* (s. 61)

*Ahmet ayakta kardeşinin yediği tokatlarla kızarmış yüzüne, moraran gözüne **baktı** bir zaman.* (s. 65)

*Sabır, biraz daha **sık** dişini.* (s. 67)

*Kafasını yastığa koyar koymaz bir su şırıltısı **doluyor** kulaklarına.* (s. 88)

*Hocam profesör Mübeccel Hanım'ı buraya davet edeceğim. Zaten o da tekkeyi çok görmek istiyor. Eski eser tutkunudur. Bi görsün, bak o zaman ne oluyor. Başkan kaçacak delik bile **bulamaz**, bırak yıkmayı.* (s. 100)

*- Buraya gelirken bazı şeyleri **göze almıştım** Mahir Amca.* (s. 106)

*O mezar taşlarının bir eşi **yok** bu civarda.* (s. 116)

*İçinden "Kadersiz kızım, ne de hamarattır" diye **seviverdi** kızını.* (s. 128)

*-Ben de **duydum** memur bey.* (s. 147)

*Polis arabası sarhoşların gittiği istikamete doğru ilerlerken civardaki evlerden bir kaç pencere açılır, onlar arabanın kırmızı ışığını **görmüşlerdir** sadece.* (s. 148)

*Bir söz yüzüğü falan **taksaydık** bari.* (s. 156)

*Ortalık süt-liman olunca yeniden **dönecekti** İstanbul' a.* (s. 159)

*Resmi olmasa da nikahlı **karın** senin.* (s. 166)

Yaklaşma bana. (s. 171)

*- Ne **istiyorsun**, gecenin bu vaktinde?* (s. 175)

*- Ne **zaman** yolculuk?* (s. 180)

2.1.2.2.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Yüklemi ek-fiil yardımıyla isim soylu kelimelerden oluşturulmuş cümlelere **isim cümlesi**; yüklemi fiillerden olan cümlelere de **fiil cümlesi** adı verilir (2018, s. 170).

Cümlenin yüklemi, ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil veya isimdir. Yüklemin isim veya fiil oluşu, sadece anlamı değil cümle öğelerinin türünü ve cümle içindeki yerini de etkiler (Karahana, 2010, s. 96).

2.1.2.2.2.1. İsim Cümleleri

İsim cinsinden bir kelime ya da kelime öbeğinin ek-fiille çekimlenerek yargı bildirmesine **isim cümlesi** denir. İsimler, sıfatlar, zamirler, edatlar, zarflar ve isim hükmünde olan kelime öbekleri isim cümlesi olabilirler. Ek-fiilin sadece dört çekimli durumu (şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şart) vardır. İsimler yalnız bu kiplerle çekime girerek yüklem olurlar (Özkan ve Sevinçli, 2012, s. 157).

Ergin, yüklemi fiil unsuru isim fiili ile bir isim unsurundan mürekkep olan cümlelerden oluştuğunu belirterek isim cümlesinin yüklemi yüklem ismi ile bildirme unsurundan meydana geldiğini söylemiştir (2007, s. 378). Ona göre bildirme, isim cümlesinin temelini oluşturur.

Kısa yüklemi isim veya isim soylu kelimelerden oluşan cümlelere **isim cümlesi** denilmektedir.

*Mezarlıktaki sarıklı taşlara bakarsanız, bu kasabanın geçmişi epeyce **eski**.* (s. 22)

*Bir yere durup dururken bunca para akarsa, bunun neticesi önüne geleni yıkıp geçen bir sel felaketi yaşanacak **demektir**.* (s. 31)

*Cihan'da böyle bir tutukluk, anlaşılmaz bir çekingenlik **vardı**.* (s. 56)

- *Bırak şakayı şimdi, sırası **değil**.* (s. 70)

- *Nerelisin sen?*

- *Trakyalıyım. Bizim aile aslen **Boşnaktır**.* (s. 77)

*Artık çantasında bir tabanca **vardı** onun.* (s. 87)

*Kasaba meydanının kıyıcığında harap ve ahşap bir Tekke **var**: Garip Ahmet Baba Tekkesi.* (s. 95)

*Kızlar sanki bütün gün çapa sallamamış gibi canlı, güçlü, **neşeli**.* (s. 108)

- *Zehra lafına tahammülü **yok**.* (s. 116)

- Mümtazcığım bu meselede bize gösterdiğin yardımlar için **müteşekkirimiz**. (s. 118)

Meşruta cami bahçesinin en uzak köşesinde yüzü bahçeye, sırt sokağa dönük, küçük, ahşap, harap bir **bina**. (s. 120)

- Ne kalbi kararmış **adamlarsınız** yahu. (s. 130)

O şimdi yeni bir mücadelenin, yeni bir hayatın **eşiğinde**. (s. 139)

Ahmet gibilerin vicdanı derme-çatma olduğundan çektikleri azap da **tırıckadandır**. (s. 150)

Ustaların arasında bir nakkaş bir de hattat **vardı**. (s. 151)

Festival şamatasına bırakmak istemiyordu ki, tepeden aşağı **haklı idi**. (s. 152)

Tepenin altındaki tarlalar, sulu verimli kasabanın en güzel **arazisi**. (s. 162)

Resmi olmasa da nikahlı **karın** senin. (s. 166)

O artık gözü kapalı bir kuş, kasaba dışına çıkmamış bir **çocuk değil**. (s. 166)

Senin karşında o gün görmemiş saf kız **yok** artık. (s. 171)

2.1.2.2.2. Fiil Cümleleri

Yüklemi çekimli bir fiil olan cümleye fiil cümlesi denir. Şart kipi dışında sekiz fiil kipiyle temel cümle kurulabilir (Özkan ve Sevinçli, 2012, s. 162).

Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerdir. Kip ve şahıs bildiren bütün fiiller yargı taşır. Bu yargı, emir kipinin 2. şahsı dışında daima ekle yapılır. Her türlü kılış ve oluş, fiil cümleleri ile karşılanır (Karahana, 2010, s. 96).

Fiil cümlesi için Ediskun'a göre de çekimli bir fiil olan bağımsız yargılı cümlelere *fiil cümlesi* (1999, s. 337) demiştir.

Yüklemi çekimli bir fiil olan veya birleşik fiil olan cümlelere **fiil cümlesi** denir.

Bizde asalet Avrupa'daki gibi sınıf ayrımına **dayanmaz**. (s. 13)

*Kan tükürüp, kızılık şurubu içtim dedi; çocukları, aileyi ele-güne **muhtaç etmedi.** (s. 17)*

*Zamanla kasabadan kız alıp kız vermiş; akrabalık kurmuş, nüfusları artmış, iskele civarında yerli-muhacir karışımı bayağı büyük bir mahalle meydana **gelmiş.** (s. 26)*

*Geleneksel hayatın, üretimin, inanç ve ahlakın, esnaf yaşantısının, zanaat kaidelerinin biçim verdiği hayat tarzı dini hüviyetini, kanaata dayalı ölçüsünü yavaş yavaş **kaybetmeye başladı.** (s. 29)*

*Eskiler ömürlerinin son deminde olup-bitenleri, şaşkınlıkla izlerken; yeni yetişen nesiller "toprak satıp para yemek" gibi yeni bir meslek **edindiler.** (s. 31)*

*Topyekûn olmasa bile kasabanın yeni nesilleri, kızlar şalvar giymiş olsa, oğlanlar kasketle dolaşsa bile fırsat bulduklarında yabancıların hayat tarzını taklide **başladılar.** (s. 33)*

*Hızla gelip çeşmenin ayağındaki su birikintisinden Zehra'nın üzerine çamurlar sıçratarak; kızı daldığı tatlı ve sonsuz zamandan çekip hoyratça çıkararak, o karakoncolos motorun egzosundan dünyayı ayağa kaldıracak patırtılar yayarak, omuzunun üzerinden bakıp Zehra'nın şaşkın ıslaklığına karşı kara kahkahalar atarak, ardına kara izler bırakıp **uzaklaşıyor.** (s. 39)*

*Babası gecelik uzun donu ve fanilasını üzerine ceketini omuzlamış, kollarını çemrelemiş abdest alıyor; annesi bir köşede teneke semaveri yakmaya **çalışıyor.** (s. 41)*

*- Kendi rızam ile gitmedim. Herkes biliyor. Zorla kaçırdı beni. O abim olacak bu işin hesabını sormadı, ama ben sırası geldiğinde **soracağım.** (s. 44)*

*Songül gördüğü sahnelerin şoku altında, yüzü kirece kesmiş, dişlerini sıkmış, kıpırdamadan **duruyor.** (s. 51)*

*İt itin kuyruğuna basmadığı gibi hangi kemiğe saldıracağını **anlar.** (s. 61)*

*Zehra hediyeleri getirenin başına çalışıyor. Cehenneme kadar yolunuz var diyor. Bunu duyan kasabalı "Aferin, vallahi delikanlı kız, zorla güzellik olur mu" diye Zehra'dan yana **çıkıyor.** (s. 69)*

*Kendi tarlalarının, çayırlarının, meyvelerin, ağaçların, tüm tanıdık kuşların arasından **geçti**. (s. 73)*

*Zehra bir süre sonra Gül ile birlikte dışarı çıkmaya başladı. Beyoğlu'nu, Taksim Parkı'nı, Kabataş'ı, denizi, martıları, karşı kıyılan gördü. Sonra sonra İstanbul'u bayağı **tanımaya başladı**. (s. 77)*

*Eskiciler eşyaların değerini iyice düşürüp, az bir paraya onca malı toplayıp götürdü. Zehra buralarda hayatın ne kadar acımasız olduğuna **şahit oldu**. (s. 83)*

*Valla bana göre meydanın en kıral köşesi **olur**. (s. 97)*

*Cihan günlerce uğraşıp ceviz ağacından minik bir çekmece **oydu**. (s. 110)*

*Polis arabası sarhoşların gittiği istikamete doğru ilerlerken civardaki evlerden birkaç pencere açılır, onlar arabanın kırmızı ışığını **görmüşlerdir** sadece. (s. 148)*

*Zehra hiç tereddüt etmeden yürüdü, ardiyeye **girdi**. (s. 170)*

*Zehra büsbütün köpürür, zıvanadan **çıkır**: (s. 171)*

2.1.2.2.3. Anlamlarına Göre Cümleler

Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. Bu durumda cümlelerin temel anlam özelliği olumluluk veya olumsuzluk üzerine kuruludur. Olumlu ve olumsuz cümleler, ayrıca soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb. anlamlar da taşıyabilirler (Karahana, 2010, s. 103).

Delice'ye göre yüklemin olumsuzluk ve soru anlamlarıyla genişletilmiş olup olmama durumuna göre birbirinden ayrılığından anlamlarına göre cümle grupları oluşturulmuştur. Ona göre eğer cümlede olumsuzluk eki yoksa o cümle olumlu cümledir, eğer cümle olumsuzluk eki barındırıyorsa o cümle olumsuz cümledir ve cümle soru edatıyla da kurulmuşsa o cümle de soru cümlesidir (2018, s. 170).

Ediskun'a göre anlamlarına göre cümleler eylemin yapılıp yapılmadığını veya eylem hâlindeki durumu sorma (1999, s. 370-373) biçimidir.

2.1.2.2.3.1. Olumlu Cümleler

Yargının olduğu ve yapıldığını belirten cümlelere **olumlu cümle** denir.

Bazı cümleler, yapılarında olumsuzluk bildiren gramatikal unsurlar taşımalarına rağmen anlamca olumludurlar. Yapısında herhangi bir olumsuzluk unsuru taşıyan cümleler, “*değil*” edatı veya “*yok*” ismi ile birleşince olumlu bir anlam kazanırlar (Karahan, 2010, s. 104). Yani iki olumsuz durumdan bir olumlu cümle meydana gelmektedir.

*Bağları, bahçeleri, sayısız tarlaları, değirmenleri, geniş zeytinlikleri, yağ fabrikaları, dağda sürüleri **vardı**.* (s. 12)

*Bir yere durup dururken bunca para akarsa, bunun neticesi önüne geleni yıkıp geçen bir sel felaketi **yaşanacak demektir**.* (s. 31)

*Zamanın hükmünü yürütmesi dedikleri şey budur ve tafsilatı **çoktur**.* (s. 33)

*İhtiyarlar geçip gittikten sonra yeniden eve doğru yürümeye **başlıyor**.* (s. 40)

*Songül buzları çözülen bir alet gibi ağır ağır baltayı yeniden duvara dayayarak annesine doğru **gidiyor**.* (s. 51)

*Mahir Hoca esasen **marangozdu**.* (s. 52)

*O sanıyordu ki Kemal olmazlanacak, bin dereden bin su getirecek, ortaklıkta yüzde seksen **pay isteyecek** falan, filan.* (s. 61)

Cenâb-ı Hâk eşref-i mahlukat olan insanın şeytanın iğvası, nefsin galebe çalması ile yeri geldiğinde esfel-i safilin' e yuvarlanabileceğini haber veriyor. (s. 69)

*- Böyle olsun istememiştım Zehra, ama kabahat **sende**.* (s. 73)

*Zehra aylardır çektiği yalnızlığı kendisi ile paylaşan, acılarını bir parça hafifleten bu makyajsız yüzü ile zeytin devşirmeye gelmiş bir muhacir kızını andıran Gül' e minnetle **baktı**.* (s. 77)

*Zehra'nın evinde, şahsi eşyaları dışında ne varsa satılacak, elde edilen para ile Zehra ortak masraflara **katılacak**.* (s. 83)

*Tekke'nin tarihini, yapısını, hazirede yatanların künyesini tesbit ederek bir **ödev hazırlıyor.*** (s. 97)

- *Buraya gelirken bazı şeyleri göze almıştım Mahir Amca. Dövülsem de, sövülsem de artık bir daha geri dönmeyeceğime **yemin ettim.*** (s. 106)

- *Mümtazcığım bu meselede bize gösterdiğin yardımlar için **müteşekkirimiz.*** (s. 118)

*Bir üst kat komşu **vardı** Gül isminde.* (s. 134)

*Ne lazımsa artık, taş-kum-çimento-kireç-boya-kiremit-kereste tamamını Tekke'nin önüne **yığdı.*** (s. 151)

*Birbirlerini öylece hareketsiz kalarak bir süre süzdükten sonra biri bir yana, öteki öte yana **gidiyor.*** (s. 155)

*Rıza dükkanın arkasındaki ardiyeyi **işaret etti.*** (s. 170)

*Cihan orada, tahta sıranın üzerinde, ellerinde Zehra'nın ellerinin sıcaklığı, gözlerinde onun hareli gözleri öylece **kahıyor.*** (s. 182)

*Sonra dayanamayıp geri dönerek Zehra'nın kaçıp kaybolduğu kapıya **bakıyor.*** (s 182)

2.1.2.2.3.2. Olumsuz Cümleler

Yargının olmadığı veya yapılmadığını belirten cümlelere **olumsuz cümle** denir.

“mA-“ olumsuzluk eki, “değil”, “ne...ne...” edatı ve “yok” ismi cümlelerin anlamını olumsuz yapan unsurlardır (Karahana, 2010, s. 104).

*Zehra ilkokuldan sonra **okumamıştı.*** (s. 21)

*Bu alışkanlıktan olacak, bugün bile mesela bir esnaf arabasını götürüp park yerine **brakmaz.*** (s. 23)

*Yahu akıl alacak gibi **değil.** Bu şehirden gelen adamların ne çok parası var.* (s. 30)

*İş sadece Cihan'ın çekingen mizacı sebebi ile **gecikmedi**.* (s. 58)

*-Yapma abi. Kulun, kölen olayım beni üç kuruşa **satma**.* (s. 65)

*Ardından bazı geceler artık **gelmemeye** başladı. Hatta bir kaç gün ortalarda **gözüküyor**, sonra saç-sakal bir karış çıkıp geliyordu.* (s. 74)

*Sade yakalamakla kalsalar, eşşek sudan gelinceye kadar dövdüler. E kimim, kimsem **yok**.* (s. 77)

*- Güzel kız, bu yolda ziyan olacak, kimi kimsesi **yok** mu?* (s. 84)

*Yolda, izde, tarlada çeşme başında. En çok kadınlar arasında, ama erkekler de geri **durmuyor**.* (s. 95)

*"Hih, kodoşlukmuş. Ulan alçak sen kendi elinle, üstelik pazarlığını da yaparak kendi kız kardeşinin başını **yakmadın** mı?* (s. 103)

*Bir sürü müşteri çıktı. **Satmadım**.* (s. 115)

*Babalar kızlarını daha çok sever, ama belli **etmez**.* (s. 128)

*İş çığırından çıkıp taciz boyutuna varmadıkça **aldırmazlar**.* (s. 132)

*Eski kırık camlar, açık kapılar, delikler **yok** artık.* (s. 138)

*Geriye dönüp bir kez daha bakmaya ikisi de **cesaret edemiyor**.* (s. 155)

*Bu hesap kolay kapanmaz oğlum, **kapanmaz**.* (s. 165)

*O artık gözü kapalı bir kuş, kasaba dışına çıkmamış bir çocuk **değil**.* (s. 166)

*Senin karşında o gün görmemiş saf kız **yok** artık.* (s. 171)

*- Ee, sen ne yapıyorsun? Ben **sormasam söylemezsin**.* (s. 180)

*Cihan kendini tutuyor ama Zehra **tutamıyor**.* (s. 181)

2.1.2.2.3.3. Soru Cümleleri

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler, soru cümleleridir. Soru eki “mI”, soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatları bir cümleye soru

anlamı kazandıran unsurlardır. Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılmaktadır (Karahana, 2010, s. 107).

Soru cümlesi genel olarak bir işin olup olmadığını sormak, bir şeyin içyüzünü öğrenmek için kurulan cümledir (Ediskun, 1999, s. 373).

İçinde soru sorma ve cevap gerektiren cümlelere **soru cümlesi** denir.

Niye tutmazlar?

*Canım anlaşılmayacak **ne var?***

Kasaba küçük, nüfus az. Ordan gelecek oy olmasa da olur. (s. 25)

*"Ne yapıyorsunuz kardeşim, altın yumurtlayan tavuğu kesmeye **mi** soyundunuz, vazgeçin?" (s. 33)*

*- Hıh ... Zor keser. Bizim elimiz armut **mu** topluyor? Sen he de yeter ... (s 56)*

*Onun bu susuşları ilişkileri süresince Zehra'yı çileden çıkarmıştı. Bu **nasıl** delikanlı? İlk adımı erkek atmaz **mı?** (s. 57)*

*Kemal bunu hazmedecek adam **mı?** (s. 67)*

*- Peki, senin dediğin olsun. Ama böyle bir karar verirsen mutlaka benim haberim olsun, anlaştık **mı?** (s. 77)*

*- Kız Aysel, **ne** arıyon sen burda? (s. 102)*

*- O nasıl söz kızım. Biz seni açıkta **kor muyuz?** (s. 107)*

*- Hep iş, hep iş .. Bana biraz vakit **ayıramaz mısın?** (s. 111)*

*- Şu seninle minibüsten inen kız, Arif'in Zehra değil **mi?** (s. 129)*

*- Yapma be Cihan Abi, insan aşkından bu kadar kolay vazgeçebilir **mi?** (s. 137)*

*Ne kadar zamanda **ne kadar** bebek yapabilecekler? (s. 156)*

*- Zehra'nın döndüğünü biliyor **mu** acaba? (s. 159)*

*- Bu noktadan sonra kim affeder onu ha, **kim?** (s. 165)*

*Zehra **nasıl** değişmiş acaba? (s. 168)*

*- **Kimmiş, ne** istiyor? Bebek **mi** lazım? (s. 169)*

*Kara sevda **mudur, nedir?*** (s. 173)

- ***Ne** istiyorsun, gecenin bu vaktinde?* (s. 175)

- *Ne o, tırsın galiba. Betin benzin attı. **Hani** bizim Dayı Kemal?* (s. 177)

- *Peki sonuç, kabul ettiler **mi?*** (s. 180)

2.1.2.2.4. Yapılarına Göre Cümleler

Yapısına göre cümle türleri yukarıda bahsettiğimiz gibi hem sınıflandırmada hem tanımda ve hem adlandırmada bir birlik olmadığına değinmiştik. Bu yüzden bu bölüm en çok görüş farklılığının olduğu bölümdür. Bazı kaynaklar yargı kavramını *yarım* ve *tam yargı* olarak ayrılmakta, bazı kaynaklar da yarım yargı kavramından hiç bahsetmemektedirler. Yarım yargıyı savunan kaynaklar, fiilimsilerin yarım yargı bildirdiklerini, bu şekliyle de fiilimsilerle kurulan cümlelerin birleşik cümle sınıfına dâhil edilmesi gereğini savunurlarken, bazı kaynaklar yarım yargı kavramının varlığını kabul etmeyerek bu cümleleri basit cümle sınıfında değerlendirmektedirler (Ahmed, 2017, s. 848).

Sınıflandırma birliğin sağlanmaması ile ilgili Karahan da düşüncesini şöyle açıklamıştır: “Türkçede cümlelerin yapı bakımından sınıflandırılması konusunda, bugün birbirinden az veya çok farklı çeşitli görüşlerin olduğu bilinmektedir. Cümlelerin yapı bakımından sınıflandırılması konusundaki anlaşmazlık, daha çok basit ve birleşik, diğer adıyla girişik cümle ayırımında kendini gösterir.” (Karahan’dan aktaran Ahmed, 2017, s. 848) diyerek cümle yapısındaki sorunu ele almıştır.

Başka bir yazıda Karahan, cümle yapısı türlerinin sorunlarını şu şekilde ifade etmiştir: “Konunun her bakımdan karışık bir manzara arz ettiği açıktır. Karışıklığa yol açan sebeplerden biri, kullanılan terimlerdeki farklılıktır. Bilimsel alışverişlerde anlama ve anlaşılma, ‘ortak dil’den, yani ‘ortak terimler’den geçer. Dil biliminin her alanında olduğu gibi cümlelerin sınıflandırılması konusunda da ortak kabullerin kişisel tercihlere göre farklı terimlerle anlatılması zihinleri karıştırmakta ve anlamayı zorlaştırmaktadır. Sınıflandırma konusundaki karışıklığın diğer ve en önemli sebebi ‘yapı, cümle ve yargı’ kavramlarıyla ilgili farklı yaklaşımlardır. ‘Yapı’ ile kastedilen

bazılarına göre anlamı taşıyan ve anlamla bütünleşen gramatikal çerçeve, bazılarına göre ise sesle şekillenen bu anlamın zihindeki ham maddesi olursa elbette ortaya çeşitli sınıflandırmalar çıkacaktır. ‘Cümle’yi bir taraftan yargılı anlatım şeklinde tanımlarken, diğer taraftan yargısız anlatımları cümle saymak çelişkisi; henüz ‘yargı’ kavramında anlaşılamamış, ‘bitmişlik’ ve ‘bitmemişlik’, yani yargı ile yargısızlık arasında "yarı bitmişlik", yani yan yargı, yarım yargı gibi gerçek olmayan noktalar vehmeden araştırmacıların vehimleri de sınıflandırmalardaki farklılığa sebep olan diğer faktörler (Karahana’dan aktaran Ahmed, 2017, s. 848-849) içerisinde olduğunu belirterek bu sorunsalın sebeplerini sıralamıştır..

Cümle, bünyesinde barındırdığı unsurların yapılış durumuna göre basit ve birleşik olarak ikiye ayrılır. Bir cümle bünyesinde isim veya isme dayalı kelime öbeklerini barındırıyor ve bu şekliyle bir yüklem tarafından dizge oluşturuyorsa buna *basit cümle* denir. Birleşik cümle ise bünyesinde fiil veya fiile dayalı kelime öbeklerini ve özne, nesne, tümleç görevlerinde başka bir cümleyi içeriyorsa bu cümlelere de *birleşik cümle* denir (Delice, 2018, s. 170).

Karaağaç da cümle türleri hakkında şu bilgileri vermiştir: Ona göre bir cümlelerin varlığı bir yüklem varlığıyla gerçekleşir. Cümle türlerini ise cümlede yüklem bir ya da birden fazla oluşuna göre değerlendirmiştir. Cümle türlerini yapılarına göre ikiye ayırmıştır: Basit cümle ve birleşik cümle. Basit cümle, sözler ve söz öbekleriyle kurulur. Birleşik cümle ise, basit cümle özelliğine sahip birden fazla basit cümleyle kurulduğunu belirtmiştir. Basit cümlelerin yapısı söz ve söz öbeklerinden oluşan cümle öğelerinden oluştuğunu; Birleşik cümlelerin ise her biri kendi içinde bir bütün oluşturan birden fazla cümleden meydana geldiğinden söz etmiştir (2013, s. 230).

2.1.2.2.4.1. Basit Cümleler

Bünyesinde yan cümle -cümlemsi- veya iç cümle barındırmayan cümlelerdir (Delice, 2018, s. 170).

Kuruluşunda tek yüklem bulunan, tek yargı bildiren cümledir. Basit cümlede tek yargı bulunur ve bu yargıyı sonuca bağlayan tek yüklem vardır. Bu yüklem ya

çekimli bir fiil ya da ek-fiil almış isim veya isim gibi kullanılan kelime öbeği olur. Bu cümle yapısı, yalın bir anlatım bildirir ve bağımsız bir yargı oluşturur (Özkan ve Sevinçli, 2012, s. 195).

Basit cümle, içinde bir tek bağımsız yargı bulunan cümledir (Ediskun, 1999, s. 379). Basit cümleler, isim ya da fiil cümlesi; kurallı ya da devrik cümle; olumlu ya da olumsuz cümle; soru ya da ünlem cümlesi şeklinde olabilirler.

Basit cümle bir yükleme kurulan, bir yargı bildiren cümlelerdir. Basit cümlelerin yargısı başka bir cümleyi tamlamaz, başka bir cümleyle tamlanmaz, başka bir cümleyle virgül (,) ve noktalı virgül (;) işaretleriyle bağlanmaz (Demir, 2006, s. 235) şeklinde basit cümlelerin niteliklerini sıralamıştır.

Gencan, basit cümle terimi yerine “*yalınç tümce*” terimini kullanmış olup basit cümleyi “yalnız bir tek duyguyu, bir tek düşünceyi, bir tek isteği, bir tek olayı, bir tek yargıyı anlatan söz dizisine yalınç tümce denir. “(2001, s. 121) şeklinde tanımlamıştır.

Yüce Allah'a bütün kalbi ile inanıyor, dualar ediyor, gözyaşı döküyordu. (s. 9)

Bağları, bahçeleri, sayısız tarlaları, değirmenleri, geniş zeytinlikleri, yağ fabrikaları, dağda sürüleri vardı. (s. 12)

Kahvenin önündeki asma çardağının altına oturtmuşlardı. (s. 20)

Kim derdi ki zaman gelecek, yukarıdaki kasaba çaptan düşecek, bu aşağıdaki sahil şeridi kıymete binecek? (s. 26)

Kasabanın, bilhassa yaşlıları bu işe hiç bir vakit akıl erdiremedi. (s. 30)

Zehra buz gibi, lokma boğazına düğümleniyor. (s. 43)

Mahir Hoca ile Zehra'nın babası Arif Efendi birbirlerini dünya-ahret kardeş saymışlar; varlıkta yoklukta, hastalıkta sağlıkta birbirlerine dayanmışlardı. (s. 54)

Kemal Zehra'ya yüzük, küpe, bilezik falan gönderiyor. (s. 68)

Ahmet günlerce Kemal' den para bekledi, haber bekledi. (s. 71)

- *Yazık, mutfakta ziyan olur bu, bizim işimize yaramaz, onun yerine ihtiyar bir karı alırız o da işi yapar, iyisi mi bunu biz garson yapalım.* (s. 84)

- *Şehrin merkezine yakışmıyor, meydanı daraltıyor.* (s. 99)

Ahmet bir kaç işçi ile sabahtan beri zeytinlikte çalışmış; öğle üzeri bir ağacın gölgesinde sofraya oturmuştur. (s. 114)

Cihan sitem, pişmanlık, acz, sevgi ve başka bir sürü şeyle dolu sesini iyicene kısar. (s. 137)

Üç karaltı sarsak adımlarla Zehra'nın sokağa bakan penceresine yaklaşır. (s. 144)

Bu tekke gerçekten kasabanın tarihi kimliğini zenginleştirmişti. (s. 154)

Ne olurdu bu kadar pasif kalmasaydın. (s. 156)

Tepenin altındaki tarlalar, sulu verimli kasabanın en güzel arazisi. (s. 162)

Zehra o haftanın bebeklerini koliye koydu, sahile indi. (s. 169)

- Sağ ol. Sağlıcakla kal. Bu alçağa söyle lütfen bir daha karşıma çıkmasın. (s. 172)

Zehra direngen kişiliği ile kendini toparlamış, sesini bulmuş, hatta üzgün değil, umutlu ayrılışınlar istiyor. (s. 181)

2.1.2.2.4.2. Birleşik Cümleler

Birleşik cümle, yapısında birden fazla yüklem bulunan cümledir. Bu yapı, bir ana cümle ve bu ana cümlelerin anlamını tamamlayan bir veya birden fazla yardımcı cümleyle kurulur. Birleşik cümle de basit cümle gibi bir var oluşu (isim cümlesi) veya bir olma ve yapmayı (fiil cümlesi) bildirmek için kurulmuş cümlelik yapıdan oluştuğunu (Karaağaç, 2013, s. 230) belirterek birleşik cümleyi açıklamıştır.

Ergin'e göre birleşik cümle, bir asıl cümle ile onun anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden meydana geldiğinden (2007, s. 380) söz etmiş, Ergin'inin tanımına yakın Özkan ve Sevinçli de birleşik cümle için, içinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümleler (2012, s. 197) olduğundan bahsetmişler.

Ediskun birleşik cümle için, içinde bir tek temel yargıyla yeteri kadar yan yargı bulunan bir cümle (1999, s. 381) olduğunu belirtmiş, Gencan da tümleyen ve tümlenen önermelerden kurulmuş söz dizisi (2001, s. 128) olduğunu belirterek birleşik cümle hakkında fikrini sunmuştur.

Delice ise, iki veya daha fazla cümle yapısının bir yüklem yapısı içinde yan cümle veya iç cümle şeklinde birleştirilmesi yoluyla oluşturulan (2018, s. 170) bir cümle türü olduğundan söz etmiştir.

2.1.2.2.4.2.1. Girişik-Birleşik Cümleler

Üzerinde tartışılan bir diğer cümle türü de ‘girişik-birleşik cümle’dir. Kimi araştırmacılar girişik cümleyi ele alırlarken kimi araştırmacılar da ele almamışlardır. Banguoğlu, Bilgegil, Gencan, Ediskun, Hatiboğlu, Gülensoy, Kükey, Dizdaroğlu, Şimşek ve Hengirmen girişik cümleleri çalışmalarında ele alırlarken; Ergin, Karahan ve Karaörs gibi araştırmacılar da girişik cümleleri çalışmalarında yer vermemişlerdir (Güzel, 2007, s. 54).

Çalışmamızın tasnifinde girişik cümleler yer aldığından birkaç tanıma yer verdik: Bünyesinde aldığı fiilimsi ekleri ve şart-fiil ekiyle cümlenin herhangi bir unsuruna veya cümle içinde bir kelime türüne dönüştürülmüş cümleleri barındıran cümle türü (Delice, 2018, s. 171) olduğundan söz etmiştir.

Özkan ve Sevinçli girişik cümlelerin fiilimsiler oluştuğunu ve bu yapıların da kelime çeşidi gibi işlem gördüklerini (2012, s. 207) belirtmişlerdir.

Temel önermeye özne, nesne, tümleç olan ya da bu öğelerden birini tümleyen birleşik tümcelere girişik tümce adı verilir (Gencan, 2001, s. 131).

Ediskun’a göre girişik cümleler, yan cümlecği temel ya da başka bir yan cümlecğin öznesi, nesne, dolaylı tümleci, zarf tümleci, edat tümleci ya da bu cümleciklerin öğelerinin niteleyeni, belirteni olan bir birleşik cümledir (1999, s. 382).

*Var ömründe oğlunun bir baltaya **sap olduğunu** görmüştü işte.* (s. 20)

*Pencereden **giren** Zehra, bir yıl sonu müsameresinde buluyor kendini.* (s. 37)

Zehra Gül'ü **seyrederek**, bazen onun ısrarı ile bebeklerden birinin eteğini, yeleşini **teğelleyerek**; hazan başına bir şapka, bir başörtüsü **bağlayarak** oyuna dahil oldu. (s. 80)

Zehra'nın **aksileştiğini gören** Gül bu geçici formüle bir geçici madde ilave etti: Zehra'nın evinde, şahsi eşyaları dışında ne varsa **satılacak**, elde **edilen** para ile Zehra ortak masraflara katılacak. (s. 83)

Akşamın alacasında anasını **arayan** bir kuzu meledi. (s. 90)

İşi **bitip** nefes nefese **kalinca** Gül' e **sarılıp** yanaklarından öptü. (s. 91)

Dönüp sallanarak kahvenin yolunu tutuyor. (s. 103)

O gece Cihan aşağı kattaki kendi odasında, Zehra bu odanın tam üzerinde misafire **ayrılmış** odaya **serilen** yer yatağında yattı. (s. 108)

Cami meşrutasındaki Ayşe Teyze'nin **kaldığı**, kendisinin de herhalde bundan böyle mekanı olacak o küçümen, harap eve odaklandı. (s. 113)

- Bu kız burada **kaldıkça** Ahmet'in başı dertten kurtulmaz. (s. 116)

Gözü ihlamurun gölgesinden **kurtulan** ufak bir toprak parçasına takılıyor. (s. 127)

Ağır ağır önüne **koyulan** çayı karıştırıyor. (s. 129)

- Ne kalbi **kararmış** adamlarsınız yahu. (s. 130)

Vali, Kaymakam, Müftü, vilayetin ve kasabanın ileri **gelenleri**, bu arada bizzat Başkan tarafından Prof. Mübeccel Hanım davet edildi. (s. 152)

Kasabanın futbol sahasına sahne kurulmuş, baş altında faaliyet **gösteren** sanatçılar konser için davet edilmişti. (s. 153)

Seslendirecek bir cümle yok. (s. 155)

Geçen günler, **çekilen** acılar, **yaşanan** tecrübeler insanı pişiriyor. (s. 155)

Ortalık süt-liman **olunca** yeniden dönecekti İstanbul' a. (s. 159)

Kemal ile Ahmet **kararlaştırılan** gün ve saatte kasabanın dışında gözlerden irak bir yerde buluşurlar. (s. 166)

*İlk günlerde kapalı **duran** kapılar artık sonuna kadar açılmıştı.* (s. 169)

2.1.2.2.4.2.2. İç İç – Birleşik Cümleler

Bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesi ile meydana gelen bir birleşik cümle türü (Ergin, 2007, s. 382) olduğunu belirtmiştir.

Delice de bir cümle, bağımsız cümle yapısını koruduğu halde başka bir cümlenin içinde onun bir ögesi olarak yer alabilir. Bu şekilde oluşturulmuş birleşik cümlelere *iç-içe birleşik cümle* denir. Bu şekilde yapılmış cümlelerin ayrıntılı çözümlemesi, bu unsurun yüklemi esas alınarak, bağımsız bir cümle imiş gibi yapılır (2018, s. 173) tanım ve açıklamasında bulunarak iç içe birleşik cümle hakkında bilgi vermiştir.

Bir cümlenin, herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer almasıyla oluşan birleşik cümleye *iç-içe birleşik cümle* denir. İç içe birleşik cümlede iç cümle, temel cümlenin nesnesi olur. Temel cümlenin yüklemi çoğunlukla “*demek, saymak, zannetmek, farz etmek, bilmek, görmek*” gibi fiillerden oluşur. En yaygın olan kullanılış *demek* fiilidir. İç içe birleşik cümle daha çok daha çok alıntılarda ve aktarmalarda kullanılmaktadır (Özkan ve Sevinçli, 2012, s. 201).

*Yüzyıl öncesinden gelen bir kötü şöhret niçin bizi önümüze baktırıyor, **diye** yakınmış. Halkın da diyeceği bir şey yok; adamı seviyor, takdir ediyorlar ama yeri geldiğinde "Gölgesi ağır efendim, ne yapalım" **diye** geçmişe atıf yapmaktan geri durmuyorlarmış.* (s. 15)

*Daha bıyıkları terlemeden "Yahu Baba, bırak bu işi, bundan bize hayır gelmez, zaten koca kasabada dokumacılık yapan kaç kişi kaldı, yol yakınsa biz de kendimize bir iyi iş kuralım" **diye** diklenmeye başladı.* (s. 17)

*Bu sebeple küçük kardeşi Songül'ün okumasını çok istiyor; onun bir dediğini iki etmiyor, Ahmet'in "Okuyup da ne olacak" **diye** başlayan itirazlarına kahramanca karşı koyuyordu.* (s. 21)

*Ne **denilmiş**: Mal canın yongası, göz önünde gerek.* (s. 23)

Bazı muhterem kardeşlerimiz bize dönerek: "Yahu Mustafa Kutlu sen bir bilimsel makale yazmıyorsun. Sonuçları izah için sebepleri sayıp-dökmeye ne lüzum var. Hem bu kitap en nihayetinde bir uzun hikâye, bunu tarihe, sosyolojiye, hatta psikolojiye boğmanın ne alemi var. Sen insanları ve olayları anlat, gerisini bize bırak, Ahmet Midhat Efendi misin mübarek" **diyebilir**. (s. 27)

Kızlardan biri Zehra'nın sırtına tokacı indirip "Ne o kız, ayakların yerden kesildi galiba" **diye** takılıyor. (s. 35)

"Önce şu ayakkabılar kimin onu öğrenelim" **dedi**. (s. 46)

Mahir Hoca Cihan'ı omuzlarından kavrayıp: "Tek evladımsın. İşte ocak, işte ev, benden sonra bacayı tütürmek sana düşer. Alnının terinden başkasına tenezzül etme. Helal süt almış biri ile izdivaç edersen bu evin bereketi benim de senin de torunlarına yeter" **dedi**. (s. 53)

Delikanlılar Cihan'a asılıyor, "Oğlum yaşın geldi geçiyor, askerliği de bitirdin, tohuma kaçacaksın, bekletme zavallı Zehra'yı, istet bitsin bu iş" **diyorlar**; Cihan kızarıp, önüne bakıyor, ağzından tek kelime çıkmıyordu. (s. 55)

Böyle zamanlarda Kemal'e raslıyor, Kemal pis pis sırtarak, "Ne oldu kayınço, nerde müjdeli haber" **diye** takılıyor, Ahmet ne diyeceğini bilemeden "Sabret aslanım, kız evi naz evi" **diye** bir şeyler geveliyordu. (s. 63)

Ona "Olmadı Cihan olmadı. Bunca şey yaşandı sende tık yok. Bir adım atmayı beceremedin" **diye** acı sözler söylüyor. (s. 70)

"En iyisi" **dedi** Gül, "sen bana taşın, birlikte oturalım. İki evin masrafını bire indiririz, harcamayı da kıstık mı bir zaman daha idare ederiz." Zehra biraz düşündü, sonra "Ne yani" **dedi** "beni sen mi besleyeceksin ve yahut ben senin işlerine mi bakacağım, hayır, olmaz." (s. 83)

Gül Rasim'i aradı. Mühim bir vaziyet var, acele et **dedi**. (s. 91)

Zehra "Cihan çok zayıflamış, hasta mı ne" **diye** düşünürken; Cihan "Zehra çökmüş. Yüzündeki o güneş pırıltısı kaybolmuş, yazık" **diyor**. (s. 108)

"Şuraya maydanoz ile soğan eksem iyi olur" **diye** düşünüyor. (s. 127)

Mahir "Kızım sen gidiver artık, ben kahveye uğrayıp bir çay içeyim" dedi. (s. 129)

Biraz yüreği yumuşayanlar "Ulan acaba ileri mi gittik, kızcağız tövbekâr olmuş, hem ne suçu var garibin, zorla girmiş bu yola. Tüh bizim adaletimize" diye pişmanlık gösteriyor. (s. 131)

Bundan böyle geçen günler komşuların da ona gidip-gelmesini, kasabanın Zehra'yı "dertli bacım, talihsiz kızım" diyerek bağrına basmasını sağladı. (s. 149)

Zehra zaten onu görmek istemiyor. "Aman benden uzak olsun, eve gidip-gelmeme karışmasın yeter" diyor. (s. 150)

Sonunda gardiyan "Vakit doldu" diyor. (s. 182)

2.1.2.2.4.2.3. Karmaşık – Birleşik Cümleler

Cümle yapılarının ikisi (girişik-birleşikle iç-içe birleşik) de bir cümlede bulunan cümleler *karmaşık-birleşik cümleler* olarak adlandırılmaktadır.

Gelin görün ki cemaatten pek çok kişi merhumu hâl-i hayatında yakından tanıdıkları (girişik-birleşik) için lafzen "iyi bilirdik" (iç-içe birleşik) dese bile, kalben "nah iyi bilirdik" (iç-içe birleşik) diye geçirmeden duramaz. (s. 12)

Aklı erenler her defasında "Evladım bu işin sonu yok, gel düze in, bir iş tut, bir aile kur, devlete muî ol" (iç-içe birleşik) diye nasihate yeltenmişse (girişik-birleşik) de; budur: "Ağa bizim ipimiz boynumuzdadır. Ferman padişahın, dağlar bizimdir. Gücü yeten gelsin indirsin" (iç-içe birleşik) diye şışinip durmuş. (s. 14)

Halkın da diyeceği bir şey yok; adamı seiyor, takdir ediyorlar ama yeri geldiğinde "Gölgesi ağır efendim, ne yapalım" (iç-içe birleşik) diye geçmişe atıf yapmaktan (girişik-birleşik) geri durmuyorlarmış. (s. 15)

Daha bıyıkları terlemeden (girişik-birleşik) "Yahu Baba, bırak bu işi, bundan bize hayır gelmez, zaten koca kasabada dokumacılık yapan kaç kişi kaldı, yol yakınken biz de kendimize bir iyi iş kuralım" (iç-içe birleşik) diye diklenmeye başladı. (s. 17)

Babası "Oğlum iş dediğin sermaye ister, varlık ister, nerde bizde o para; gel etme eyleme, benim bir ayağım çukurda, şu tezgahın başına geçiver, biz bundan ekmek yiyegeldik, Cenab-ı Hak bundan böyle senin de rızkını verir. Nasibini tepme" (iç-içe birleşik) **dediyse** (girişik-birleşik) de Ahmet hiç oralı olmadı. (s. 17-18)

Ara sıra pazara iner, anasının **devşirdiği** (girişik-birleşik) mahsulü satar, cebi para gördüğünde kendi gibi kopuk takımı ile kafayı çeker, geride kalan üç-beş kuruşu "Aha hepsi budur" (iç-içe birleşik) **diye** getirip anasının avucuna bırakırdı. (s. 18)

Vazgeç evladım bu kız bize yaramaz, (iç-içe birleşik) **diye** ne kadar dil döktülerse (girişik-birleşik) de Ahmet Nuh dedi Peygamber demedi. (s. 19)

Gelen misafirler, akrabalar arasından bir kısmı orada geçirdikleri günlerin tadı damakta **kaldığından** (girişik-birleşik) "Yahu şuradan biz de bir yer alsak" (iç-içe birleşik) **diyerek** piyasayı oluşturmaya başladı. (s. 30)

Kasabanın eski adap ve ahlakını **sahiplenen**, bu duruma **öfkelenen**, (girişik-birleşik) "yahu ne oluyor buralarda" (iç-içe birleşik) **diyecek** olanlar oldu. (s. 32)

Kızlardan biri Zehra'nın sırtına tokacı **indirip** (girişik-birleşik) "Ne o kız, ayakların yerden kesildi galiba" (iç-içe birleşik) **diye** takılıyor. (s. 36)

Mahir Hoca Cihan'ı omuzlarından **kavrayıp** (girişik-birleşik): "Tek evladımsın. İşte ocak, işte ev, benden sonra bacayı tüttürmek sana düşer. Alnının terinden başkasına tenezzül etme. Helal süt almış biri ile izdivaç edersen bu evin bereketi benim de senin de torunlarına yeter" (iç-içe birleşik) **dedi**. (s. 53)

Kemal pis pis **sırıtarak**, (girişik-birleşik) "Ne oldu kayınço, nerde müjdeli haber" (iç-içe birleşik) **diye** takılıyor, Ahmet ne diyeceğini **bilemeden** (girişik-birleşik) "Sabret aslanım, kız evi naz evi" (iç-içe birleşik) **diye** bir şeyler geveliyordu. (s. 63)

Cehenneme kadar yolunuz var diyor. Bunu **duyan** (girişik-birleşik) kasabalı "Âferin, vallahi delikanlı kız, zorla güzellik olur mu?" (iç-içe birleşik) **diye** Zehra'dan yana çıkıyor. (s. 69)

Zeynel "bitti" (iç-içe birleşik) **deyince konuşma** (girişik-birleşik) gerçekten bitmiş oluyor. (s. 85)

Kahveye gidiyorum (iç-içe birleşik) **diye** yola çıkmış, hiç haberi **olmaksızın** (girişik-birleşik) *Tekke'nin önüne gelmişti.* (s. 104)

"Şen ola kızlar, şen ola" (iç-içe birleşik) **dedikten sonra**, gözlerini Zehra' dan **ayırmaksızın** (girişik-birleşik) *çiftesini ateşliyor.* (s. 109)

Cihan *"Babam burayı tamir edecek. Çok eski, çok kıymetli bir yer imiş. Erenlerden biri inşa etmiş"* (iç-içe birleşik) **diye konuşmaya başlayınca** nereden **havalandığı anlaşılamayan** (girişik-birleşik) *bir güvercin kanatlanıyor.* (s. 110)

Biraz yüreği **yumuşayanlar** (girişik-birleşik) *"Ulan acaba ileri mi gittik, kızcağız tövbekâr olmuş, hem ne suçu var garibin, zorla girmiş bu yola. Tüh bizim adaletimize"* (iç-içe birleşik) **diye pişmanlık gösteriyor.** (s. 131)

Esnaf bebeklere hayran olmuştu. Hepsi birden ben alacağım, yok ben alacağım (iç-içe birleşik) **diye**, mal sanki açık artırmaya **çıkmuş** (girişik-birleşik) gibi **fiyat yükseltmeye** başladı. (s. 140)

Ahmet kalktı. Kapı önünde ayakkabılarını **giyerken** (girişik-birleşik) *"O kız buralara uğramıyor, değil mi anne"* (iç-içe birleşik) **diye** tehdit dolu bir ses ve kanlı bakışlarla soruverdi. (s. 142-143)

Daha Festival sona ermeden Zehra üç misli sipariş aldı. **Bu böyle gitmeyecek, ben bu siparişleri imkânı yok yetiştiremem** (iç-içe birleşik) **diyerek**, o saat yanına yetiştirmek üzere iki komşu kızı **almayı** (girişik-birleşik) *kafasına koydu.* (s. 154)

2.1.2.2.5. Kullanımlarına Göre Cümleler

Dil, birleştirme ve dönüştürme mantığıyla çalışan bir sistemdir. Ses birleşimiyle oluşan kelimeleri veya kelime birleşimiyle oluşan kelime öbeklerini bir yüklem etrafında birleştirerek oluşturduğumuz basit ve birleşik cümleleri içerdikleri anlamların özelliklerine göre birbiriyle ilişkilendirebilir; onları kelime öbeğine benzer bir yapıyla kullanabiliriz. Bu durumda, basit veya birleşik olarak yapılmış cümlelerden kurulu cümle öbekleri ortaya çıkarılabilir. Ortaya çıkan bu yapı, Türkçenin asıl yapısı değildir. Arapça ve Farsça söz diziminin etkisiyle Türkçeye girmiş ve Türkçede yaygın bir kullanım alanı elde etmiştir. Bu yapıda cümleleri birbiriyle ilişkilendiren asıl

kelime bağlaçlardır. Bu bağlaçların yerine virgül veya noktalı virgül işaretleri de kullanılabilir (Delice, 2018, 173-174).

Duygular, düşünceler, olaylar ve durumlar, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılanır. Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir. Anlamı bütün boyutlarıyla yansıtmada tek bir cümlelerin yeterli olmadığı durumlarda, cümlelerden meydana gelen dil birliklerine başvurulur. Bu birlikler, çok boyutlu bir anlatım için yan yana gelen cümlelerin bağlama edatlarıyla, ortak cümle ögeleriyle, ortak kip /şahıs ekleriyle ya da çeşitli anlam ilişkileriyle birbirlerine bağlanmalarından oluşurlar (Karahana, 2010, s. 85).

Bağlaçların anlamsal özelliklerine göre basit veya birleşik cümlelerin birbiriyle ilişkilendirilip yan yana getirilmesi sonucu bağımsız çözümlenebilen ancak, anlamca bağımlı olan bu tür cümleler arasında *sıralanma* ve *bağlanma* olmak üzere iki tür bağ mevcuttur. Bu açıdan kurgusu ister basit ister birleşik olsun, sıralanan ve bağlanan cümleler olarak da ayrı bir cümleye eşdeğer bir cümle dizisi sınıfı oluşturmak mümkündür (Delice, 2018, s. 174).

Kimi araştırmacılar sıralı ve bağlı cümleleri '*yapılarına göre cümleler*' başlığı altında incelemiştir. Delice de bu tür cümleleri '*kullanımlarına göre cümleler*' başlığı altında ele almıştır. Biz de tasnifimizi Delice'nin tasnifine göre şekillendirdik.

2.1.2.2.5.1. Sıralı Cümleler

Aralarında her zaman belirli bir anlam ilgisi bulunmadığı hâlde, söyleyişi bir kıvraklık, bir hareket ve bir duyusallık kazandırmak için kimi basit ya da bileşik cümleler birbirlerine virgül, noktalı virgül ile bağlanıp cümleler zinciri oluşturabilirler. Bu cümleler zincirine *sıra cümleler* denir (Ediskun, 1999, s. 386).

Gencan, sıralı cümleler için şu açıklamayı yapmıştır: Biçimce de anlamca da birbirine bağlı olmayan; bununla birlikte aralarına virgül ya da noktalı virgül konulan bağımsız önermelere *sıra önermeler* denir (2001, s. 122).

Sıralı cümleler, arka arkaya sıralanmış basit cümlelerden oluşur. Her cümle kendi başına bir yargı bildirmekle beraber, öteki cümlelerle aralarında bir anlam

ilişkisi olup birbirlerine sıralama bağlacıyla veya virgöl ya da noktalı virgülle bağlanmalarıdır. Cümleler arasında ana cümle yardımcı cümle ilgisi değil, art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma – denkleştirme ilgisi vardır. Sıralı cümleler, *bağımlı sıralı cümle* ve *bağımsız sıralı cümle* olmak üzere ikiye ayrılırlar. *Bağımlı Sıralı Cümle*: Anlam ve öğelerinin ortak olmaları yönünden birbirine bağlı olan cümlelere denir. *Bağımsız Sıralı Cümle* ise sıralı cümleler arasında öğeler bakımından ortaklık (özne, nesne, zarf tümleci, yer tümleci, yüklem) bulunmayan cümlelere de bağımsız sıralı cümleler denir (Özkan ve Sevinçli, 2012, s. 214-215).

Karaağaç, sıralı cümleleri bağlı cümlelerin alt başlığı olarak ele almış ve şöyle açıklamıştır: Sıralama edatlarıyla kurulan bir yapıdır. Türkçede *ve*, *ile* ve *ilâ* bağlama edatları, titremleme veya noktalama işaretleri (virgöl, noktalı virgöl), sözleri ve cümleleri birbirine bağlamakta kullanılır (2013, s. 232).

Karahan da sıralı cümleleri “Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler” başlığında sıralı cümleler için, ‘Bir metin, art arda sıralanan ve aralarında çeşitli anlam ilişkileri bulunan cümlelerden meydana gelir. Cümleler arasındaki bu ilişkiler sadece bağlama edatları, ortak cümle öğeleri, ortak kip / şahıs ekleri ile sağlanmaz; şahıs, zaman, mekân, nesne ve harekete ait kavramlarda karşılaştırma, açıklama, büyüklük-küçüklük, azlık-çokluk, genellik-özellik vb. bakımlardan sıralama, dereceleme; zıt veya benzer kelimelerle oluşturulan anlam paralelizmi, aynı kavram alanına giren kelimeler, iyelik ekleri ve genel olarak bazı içerik özellikleri de cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlamada yeterli olabilmektedir.’ (2010, s. 94) açıklamasını yaparak bu konu hakkındaki fikrini beyân etmiştir.

Demir’e göre sıralı cümle bağımsız, birden çok basit veya bileşik yapıdaki cümlelerin virgöl, noktalı virgöl ya da bağlaçlarla bağlanmasıyla oluşan cümleler olduğunu belirtmiştir. Sıralı cümleler söyleyişe kolaylık, hareketlilik, akıcılık, duygusallık kazandırır. Sıralı cümleler, kuruluşça bağımsız cümlelerin öge ortaklığıyla ya da birbirlerine bağlanmalarıyla ikiye ayırmıştır. Bağımsız sıralı cümle için, anlamca birbirine bağlı oldukları hâlde özneleri, tümleçleri, yüklemeleri ayrı olan cümleler olarak tanımlarken; Bağımlı sıralı cümle için de anlamca birbirine bağlı olan ve öğelerinden bir ya da birkaçı ortak olan cümlelerden (2006, s. 253-256) oluştuğunu belirtmiştir.

Basit veya birleşik cümleler, zaman dilimi itibariyle birbirini takip ediyorsa sıralama işleviyle kullanılan “ *ile, ve, hem ... hem ..., ne ... ne ..., ... de ... de, gerek ... gerek ..., olsun ... olsun ...* ” gibi yüklemce de anlamca da bağımsız cümleleri birbirine sıralama işleviyle bağlayan bağlaçlar veya bu tür bağlaçları temsilen yazı dilinde noktalı virgül (;) veya virgül (,) , konuşma dilinde ise bu noktalama işaretleri yerine vurgu ile birleştirilebilirler. Bu tür cümleleri bir nokta (.) öncesinde birleştiren ilgi, gerçekleşme zamanı açısından birbirini takip ediyor ya da unsur ortaklığı ile birbirine bağlanıyor olmaktır. Zaman açısından birbirini takip eden cümleler ya farklı öğelere sahip oldukları için bağımsız unsurlarla ya da ortak öğeler tarafından gerçekleştiriliyor oldukları için de aralarında unsur ortaklığı kurulmuş olarak sıralanabilir (Delice, 2018, s. 174).

Sıralı cümleler kendi aralarında *bağımsız sıralı* ve *bağımlı sıralı* olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Bağımsız Sıralı Cümleler: Tüm unsurları birbirinden bağımsız cümlelerin virgül (;), virgül (,) veya (ve), (ya ... ya ...), (ne ... ne ...) vb. sıralama işlevli edatlarla yan yana dizildiği ve bir noktaya (.) bağlandığı en az birbirinden anlamca bağımsız ve aralarında unsur ortaklığı bulunmayan iki cümleyi içeren dizgelerdir. Ancak bağımsız sıralı cümleler, edatlarla bağlanıyorsa noktalama işaretleri kullanılmamalıdır. Bağımsız sıralanan cümlelerin her biri basit veya birleşik de olabilirler.

Bağımlı Sıralı Cümleler: Bir olay örgüsü içinde bulunan ve aynı özneye veya nesneye bağlanan ve aralarında pek çok unsur ortaklığı bulunan cümle dizilerine *bağımsız sıralı cümleler* adı verilir. Unsurları eşgörevli olan iki ayrı cümlelerin tek unsur kullanılarak birleştirilmesi sonucu oluşan bağımlı sıralı cümleler, dilde en az çaba yasasının işletilmesine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Böyle bir cümle yapısı, hemen her unsurun ortaklığıyla kurulabilir (Delice, 2018, s. 174-175).

Aşağıda hem bağımsız sıralı cümleler için hem de bağımlı sıralı cümleler için karışık hâldeki örnekler sıralanmaktadır.

*Ezanlar **bitti**, o da gözyaşlarını **sildi**.* (s. 10)

*Zamanla tezgahlar **çöktü**, fabrika malı her yanı **sardı**, dokumacılar birer birer işi **biraktılar**; kimi **gurbete çıktı**, kimi zeytine, bağa **ağırlık verdi**, kasabanın parıltısı **söndü**, evler konaklar **viraneye döndü**.* (s. 16)

Yerli ve yabancı turistler bu küçük ama şirin kasabayı yeni yeni keşfetmeye **başlamış**; yatlar, tekneler az da olsa uğrar **olmuştu**. (s. 21)

Her ağaç, her ev, her köşe **tanıdık**. (s. 37)

Ahmet'in nutku tutulmuştu. **Ne** bir laf söyleyebiliyor **ne** bir hareket yapabiliyor. (s. 62)

Ne Zehra bir şey soruyor **ne** o bir şey anlatıyor. (s. 74)

Herhalde inşa edilirken mescit olarak **kurulmuş**, sonra meşihat **konulmuş**. (s. 96)

Ahmet neden sonra gülme krizinden **kurtulur, sakinleşir**. (s. 115)

Yaşlı kadın bu zor günlerinde Hızır gibi yetişen meleksima kıza **bakıyor**, konuşamasa da kıpırdayan dudakları ve minnetle bakan gözleriyle sürekli dua **ediyordu**. (s. 133)

Polis arabası sarhoşların gittiği istikamete doğru ilerlerken civardaki evlerden bir kaç pencere **açılır**, onlar arabanın kırmızı ışığını **görmüşlerdir** sadece. (s. 148)

Eski çarşıda iki yanlı olarak "Köylü Pazarı" **kurulmuş**, köylü kadınların organik tarım ürünlerinden yaptıkları yiyecekler, el emeği göz nuru oyali yazmalar, masa örtüleri, çeyizlik eşyalar, işlemeli yün çoraplar, eldivenler vb. **sergilenmişti**. (s. 153)

O camdan **bakadursun**, Zehra artık rahatça indiği sahil şeridinde dükkanları **dolaşıyor**, siparişleri **alıyor**. (s. 155)

Olan da **kaderdir**, olmayan da. (s. 156)

Kemal bir sigara **yakar**, kahveden bir yudum **alır**. (s. 159)

Ahmet masadaki paketten bir sigara **çekerek**, titreyen parmakları ile **yakar**. (s. 165)

Zehra cami avlusundaki meşrutada **kalıyor**, bebek **yapıyor**, yaptığı bebekleri haftada bir gün sahile inerek esnafa dağıtıyordu. (s. 169)

Geceleri sürekli Zehra'nın evinin etrafında **dolaşıyor**, penceresinde yanan ışığa **bakıyor**, ara sıra oradan geçen gölgesini görünce ağlamaya başlıyordu. (s. 173)

*Kemal içeri **girmiş**, avına atılacak bir sırtlan gibi sırtını hafif kamburlaştırarak karşısına **dikilmişti**.* (s. 175)

*Ardından hiçbir şey olmamış gibi odaya **geçti**, kendi silahını eline **aldı**, sedire **çöktü**, polislerin gelmesini **bekledi**.* (s. 178)

*Kapıdan **çıkıyor**, koridorlardan, avludan **geçiyor**, ana kapıdan kendini dışarı atıyor.* (s. 182)

2.1.2.2.5.2. Bağlı Cümleler

Cümleleri sadece sıralama işleviyle birleştiren ve sıralı cümle yapan edatlar hariç, bağlama edatları yoluyla yapılan cümle dizisidir. Bu cümle dizisini oluşturan cümleler yapıcı birbirinden bağımsız yüklemelere sahip olmalarına rağmen anlamca birbirlerine sıkıca bağlıdır. Bu bağı sağlayan biçimbirimler de bağlaçlardır. Bu bağlaçlar, bir cümledeki anlamı başka bir cümledeki anlamla genişletmek amaçlı kullanılan bağlaçlarla birbirine bağlanmış cümle birleştirme yapısı görevindedir (Delice, 2018, s. 175). Bu sebeple cümlede kullanılan bağlaçlar cümlenin anlam yelpazesini genişletmektedir.

Bu bağlaçlardan *değil*, ek-fiilin olumsuzu olduğu zaman üzerine geldiği isimle birlikte yüklemi oluşturur. Ancak anlamca olumsuz bir cümleyi o cümlenin sonuna gelerek “*aynı zamanda*” edatıyla bağlanabilecek olumlu bir cümleye bağladığı zaman eksiltilen birinci cümlenin yüklemine ve iki cümleyi bağlamak için kullanılan “*aynı zamanda*” edatının yerine kullanılmış olur: “*Acele ve sıkı tedbirler alınmadığı takdirde bu korkunç dalga yalnız üniversiteleri [değil], Türkiye’yi de yıkabilir.* (<Acele ve sıkı tedbirler alınmadığı takdirde bu korkunç dalga yalnız üniversiteleri [yıkamaz; aynı zamanda], Türkiye’yi de yıkabilir.)” (Delice, 2018, s. 176).

“*Ama, fakat, çünkü, ki*” gibi bağlaçlar bu tür cümlelerde kullanıldığında bu bağlaçlardan önce noktalı virgül (;) sonra virgül (,) kullanılmalıdır. Çünkü bu tür bağlaçlar cümle çözümlemesinde iki ayrı cümlenin arasında *bağlama tümleci* (BT) olarak bulunmaktadır (Delice, 2018, s. 176).

Ediskun bağı cümleler için şunları belirtmiştir: “Aralarında anlam ilgisi bulunan ya da sezilen basit ya da bileşik cümleler, birbirlerine bir bağlaçla bağlanıp cümleler zinciri oluşturur. İşte bu cümleler zincirine *bağı cümleler* denir.” (1999, s. 387) diyerek bağı cümlelerin tanımını yapmıştır. Aynı zamanda kimi cümlelerdeki bağlaçların silinmiş ya da ortadan kalktığını düşünmektedir: “*Ben de tarih okudum, (onun için) âlemi elbet bilirim.*” , “*Bize bol bol ziya kucakla, getir; (çünkü) düşmek, etrafi görmemektedir.*” örneklerinde olduğu gibi bu bağlaçların düştüğünü varsaymaktadır ve bu şekilde kullanılan cümlelere de **eksilteli bağı cümleler** adını vermektedir (1999, s. 387).

Karaağaç bağı cümleleri yapısına göre cümlelerin içine dâhil ederek ‘*Açıklamalı Bağı Cümleler*’ başlığında bağı cümleler hakkında şunları belirtmiştir: “Açıklayıcı bağı edatları, parça-bütün, sebep-sonuç, denkleştirme- ayırma vb. gibi ilişkilerle cümleleri birbirlerine bağladıkları için cümle ögesi değil, cümleler arası ögelerdir. Cümle başı bağlaçlar ise, başında bulundukları cümleyi kendisinden önce veya sonra gelen cümle veya cümlelere çeşitli görevler ile bağlayan sözlerdir.” (2013, s. 232-233) diyerek bağı cümlelerin anlam ve görevlerini genişletmiştir.

Bağı cümleyi “*ki’li bağı*” ve “*Diğer bağlama edatlarıyla kurulan cümleler*” adı altında değerlendiren Karahan, bu tür cümleyi şu şekilde tanımlamıştır: “Bu cümleler, “*ve, veya, da, fakat, ama, lâkin, halbuki, meğer vb.*” edatlarla birbirine bağlanmış cümleler topluluğudur. Her biri müstakil bir cümle olan bu cümleler arasındaki anlam ilişkisi, bağlama edatlarıyla sağlanmakta, pekiştirilmektedir. Bağı cümlelerin bir kısmında yüklem ve şahıs aynı, bir kısmında ise farklıdır. Unsurların biri veya birkaçı ortak olan bağı cümleler de bulunmaktadır.” (Ahmed, 2017, s. 931).

Genca da bağı cümleler için ‘*bağı önermeler*’ terimini kullanmış olup iki gruba ayırmıştır. Biçim ya da anlamca birbirine bağı olan tümceler 1) *Biçimce bağı önermeler*: Öncül yüklem ve şahıs bakımından, son yüklemlere bağı olan önermeler 2) *Anlamca bağı önermeler*: Biçimce hiçbir bağı olmamakla birlikte aralarında nedenlik gibi bir anlam ilgisi bulunan tümcelerdir (2001, s. 126) şeklinde tanımlamış ve gruplandırmıştır.

Bağlı cümleler için bağlama edatlarıyla anlamca birbirine sebep, sonuç, benzerlik, denklik gibi durumlarla bağlanan yapıdır demek mümkündür.

Bağlı cümlelerin, incelenen kaynaklar arasında terim ve tanım bakımından pek bir farklılık görülmemektedir. Ancak sınıflandırmada farklılık görülmektedir. Delice 'kullanımına göre cümleler' başlığında incelerken; Karaağaç da 'yapısına göre cümleler' başlığında incelemiştir.

*Yüzyıl öncesinden gelen bir kötü şöhret niçin bizi önümüze baktırıyor, diye yakınırmış. Halkın da diyeceği bir şey yok; adamı seviyor, takdir ediyorlar **ama** yeri geldiğinde "Gölgesi ağır efendim, ne yapalım" diye geçmişe atıf yapmaktan geri durmuyorlarmış. (s. 15)*

*Bu işi bu kasabaya belki de ilk bu aile getirmiş **ki** bu lakabı vermişler; yoksa kasabada dokumacı çok. (s. 16)*

*Babası Ahmet' e dokumacılığı öğretmişti **ama**, Ahmet' de nerde o sebat. (s. 17)*

*Arabayı öyle bir yere koyacak **ki**; tezgâh başında şöyle bir yan dönüp baktığında orada olup olmadığını bilsin. (s. 23)*

*Seçimden seçime politikacılar söz üstüne söz verir **ama** sözlerini tutmaz idi. (s. 25)*

*Onlar artık dert için **değil**, neş' e için içiyorlardı. (s. 29)*

*Baktı **ki** Cihan'ın bir halt edeceği yok, işe el koydu. (s. 56)*

*Tenhada Zehra'yı yakalayıp durumu izah etti: "Oğlan yanıyor Zehra, **ama** bilirsin halini dile getiremez. Bu işi kızlar halleder, lakin ben artık sabredemedim. (s. 56)*

*Önce karşı koymaya çalıştı, kimini tokatladı, kimini tekmeledi, ısırıldı, tırnaklarıyla yüzünü yırttı, bağırdı, feryat etti, **ama** karga-tulumba arabaya konulduktan sonra sesini kesti, saçını başını topladı, gözyaşlarını sildi, kaderine razı olanların sessizliği ile teslim oldu. (s. 72)*

*Cihan elindeki işle oyalanıyor **ama** kulağı konuşulanlarda. (s. 107)*

*Gül orada olamadı, o halini göremedi **ama** kasabalı olup bitenleri uzaktan uzağa izleyip durdu. (s. 123)*

*Babalar kızlarını daha çok sever, **ama** belli etmez. (s. 128)*

*O hep böyle başı dik biriydi. Kemal onu kırdı, **ama** eğip-bükemedi, kendine benzetemedi. (s. 139)*

*İçten içe "Aferin kız, yüzümü yere eğmekten kurtardın beni" diyor **ama** o manasız gururu yüzünden Zehra'yı ziyarete gitmiyordu. (s. 149)*

*Tekkeler kapatılınca bu faaliyet sona erdi **ama** binalar mescit olarak kullanılmaya devam etmiştir. (s. 152)*

*Arkadaki adamlar korkuyor **ancak** bir şey diyemiyorlar. (s. 162)*

*Zehra biraz işkillendi, **ama** belli etmedi. (s. 169)*

*- Mümtaz diyor **ki**, Zehra ablama helal olsun diyor. Birini vuran kişi, hele **ki** kadın olacak, bu kadar soğukkanlı davranacak. (s. 179)*

*Hani vakit gece yarısı, adam sarhoş, önce o ateş etti **ama** tutturamadı demişsin. (s. 179)*

*Cihan kendini tutuyor **ama** Zehra tutamıyor. (s. 181)*

2.1.2.2.6. Eksiltili cümleler

Delice, eksiltili cümle için cümlede zorunlu olarak bulunması gereken öğelerden birinin eksiltmesinden kaynaklandığını belirtmiştir (2018, s. 176). Genellikle yüklemi kullanılmadan veya bazen de başka öğeleri kullanılmayan cümlelerde karşımıza çıkmaktadır.

Ediskun'a göre de eksiltili cümleler, kimi ya sonu dinleyince pek belli olduğu ya da söze bir duyusalılık kazandırmak istedikleri zaman, yazarlar ya da konuşanlar, cümlelerini yarıda kesmek gereğini duyarlar (1999, s. 390). İşte bu tür kesik cümleler eksiltili cümle olarak adlandırmıştır.

Özkan ve Sevinçli'ye göre, eksiltili cümle konuşma veya anlatım esnasında genellikle yüklemi, bazen de başka bir ögesi kullanılmayan cümle olarak tanımlanmaktadır. Onlara göre yüklem kullanılmasa da cümlede bir yargı anlamı vardır. Böyle cümlelerde, yargı ifadesi söz veya metin bütünlüğü içinde, dinleyenin

veya okuyanın algılamasına bırakılmalıdır. Bu yapı, daha ziyade tamamlanmış bir cümleden sonra, bu cümledeki bir ögeyi açıklamak üzere kullanılmalıdır. Yüklemin ifade etmek istediği anlam, bir önceki cümle ile tamamlanır. Genellikle bu tür tamamlattırılan cümleler atasözü ve deyimlerde, günlük konuşmalarda, sorulu-cevaplı ifadelerde pek rastlamak mümkündür (2012, s. 222).

Karaağaç ise eksilteli cümlelerin yanında *söz cümle* terimini de kullanmıştır. Ona göre eksilteli cümle, genellikle yüklemsiz ve sık sık da tek sözden oluşan eksilteli cümleler, yüzey yapıları bir cümle olmaktan uzak oldukları hâlde, sözlü dil kullanımının çeşitli öğelerinin yardımıyla derin yapıları, yargı bildiren bir cümle olarak görmektedir. Eksilteli cümleler, yazı dilinde üç nokta (...), soru işaretli (?..) veya ünlemli (!..) şeklinde gösterilmektedir. Aynı zamanda eksilteli cümlelerin cümle olup olmadıkları konusunda hemfikir olmadıkları, ona göre yapıcı cümle olmayan, sadece konuşanın önceki veya sonraki olay karşısındaki duruşunu bildiren tek sözlük cümlelerden (2013, s. 233) ibaret olduğunu belirtmiştir.

Eksilteli cümle için şöyle genel bir tanım yapmak mümkündür: Genellikle konuşma esnasında yüklemsiz kullanılan bazen de temel öğeler kullanılmayan cümlelerdir. Konuşanın duygu ve düşüncesine bağlı olarak durum karşısındaki kolaylıktan ve acelecilikten kaynaklanan kısa cümlelerdir. Daha çok atasözü, deyim, günlük konuşmalarında, yazı dilindeki diyaloglu anlatımlarda rastlamak mümkündür. Aynı zamanda eksilteli cümle terimi için *kesik cümle* terimi de kullanılmaktadır.

Ahmet'in tepesi attığı zaman kimse onu durduramaz, hırsı dininceye kadar kavgayı sürdürür, eline geçeni vurup kırar, sonra kapıyı çarpıp çıkardı. Doğru sahildeki meyhaneye. (s. 21)

Büyük şehirlerin gürültülü, kalabalık, stresli hayatından bıkan, bazı tuzu kuru vatandaşlar, sahillerde böyle el değmemiş köşeler arıyor; buldukları köy ve kasabalara yerleşiyordu. Sessiz sakin tabiat, pırıl pırıl bir deniz, doğal yiyecekler, temiz hava, temiz su ... (s. 29)

Damlacıkların her birinde kilimin bir deseni bir rengi... (s. 35)

Güneşin ilk ışıkları sedirdeki Demirci halısının tüylerini parlattı. O kırmızılar, lacivertler, toprak rengi kahveler, sarılar, turuncular... (s. 42)

Ahmet'in gözlerinde kızıl kıvılcımlar, sesi boğuk, Zehra'yı işaret ederek: (s. 47)

Bütün bu şamatanın içinde Ahmet'in yükselen feryadı: (s. 49)

Zehra onu çiçekliğe yerleştirmiş, altına kaneviçe işlemeli bir örtü sermişti. Örtünün bir köşesinde iki gül goncası, goncaların arasında iki küçük kuş. (s. 51)

Kış gelince evli evine, sıçan deliğine. (s. 53)

- E'si, Zehra'ya tutkun olduğumu bütün kasaba biliyor; senin de bilmen gerekir. Günü gelince Allah'ın emri ... (s. 61)

Ana yola çıktı.

Kasabayı vilayet yoluna bağlayan iki yanı ağaçlı yola. (s. 73)

Çöp toplayanlar, sokak ortasında çekişe çekişe yapılan kadın pazarlıkları, sürekli hadise çıkaran travestiler, alkolikler, psikopatlar, köşelere çekilip dilenen kimsesiz ihtiyarlar, deliler, gecelerin kadınlarına mahsus gece çocukları; renksiz, kansız, gülmeyi unutmuş, göz altları morarmış, beslenme ve uyku yetersizliğinden bir deri bir kemik kalmış, sürekli azar işiten, itilip kakılan, elinden tutulup çekiştirilen çocuklar, kendini jiletleyenler, her köşebaşında bıçaklarla, falçatalarla birbirine girenler, ambulans sirenleri, kan revan yüzler vücutlar, uyuşturucu satanlar, joplu polisler, silah sesleri, kapı önlerine yığılan çöpler, pislikler, karanlık adamlar. (s. 85)

Zor iş Mümtaz zor. Ama avluya girdiğimde, onu orada Ahmet'in tekmeleri altında, ağzı burnu kan içinde görünce ... (s. 97)

Odada Mahir Hoca'nın eşi Habibe, Zehra'nın annesi Melek, Songül, Zehra ve Mahir Hoca. (s. 106)

Kesik kesik köpek havlamaları, çocuklarını sokaktan eve çağıran anneler, kasabaya dönen sürünün çingirak sesleri... (s. 122)

Kasabaların kıpırtısız göl yüzeyi gibi duru, berrak, sakın, hatta bazılarına göre can sıkıcı günleri. (s. 150)

Nüfus Müdürü Zekai Bey ile eşi Gülseren'in ortanca kızı Zeynep. (s. 153)

Para bu. Anayı kızdan, babayı oğuldan ... (s. 165)

Aynı hırıltılı, sarhoş ve kendini kaybetmiş sesiyle: (s. 175)

Poligona gidince, kulaklıkları takınca, ateş etmeye başlayınca. (s. 177)

Dışarıda gökyüzü, bulutlar, kuşlar, ağaçlar, insanlar, sesler, renkler, umutlar, düşünceler, özlemler, sevinçler, aşklar. (s. 182)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SÖZ DİZİMİ İNCELEMESİ

AYRINTILI SÖZ DİZİMİ İNCELEMESİ

-1-

Zehra hemen her gün yanlarında soyunup dökünen adamların bellerinden, ceplerinden çıkan silahlara, bıçaklara baka baka bir silah edinmek istedi.

Bu cümle *girişik-birleşik (YC'si ZFÖ-SFÖ-İFÖ), olumlu, kurallı* bir *fiil* cümlesidir.

Zehra hemen her gün yanlarında soyunup dökünen adamların bellerinden,

Ö

N

ceplerinden çıkan silahlara, bıçaklara baka baka bir silah edinmek istedi.

Y

Ö: Zehra, isim

N: hemen her gün yanlarında soyunup dökünen adamların bellerinden, ceplerinden çıkan silahlara, bıçaklara baka baka bir silah / edinmek: İFÖ=YC isim

~ hemen her gün yanlarında soyunup dökünen adamların bellerinden,

YCN

ceplerinden çıkan silahlara, bıçaklara baka baka bir silah edinmek

YCN

YCY

~ bir / silah: ST, isim, YCN

~ hemen her gün yanlarında soyunup dökünen adamların bellerinden, ceplerinden çıkan silahlara, bıçaklara / baka baka: ZFÖ=YC, zarf

hemen her gün yanlarında soyunup dökünen adamların bellerinden,

YCDT

ceplerinden çıkan silahlara, bıçaklara baka baka

YCY

~ baka / baka: TÖ, zarf, YCY

~ hemen her gün yanlarında soyunup dökünen adamların bellerinden, ceplerinden çıkan / silahlar(a), bıçaklar(a): ST, isim, YCDT

~ silahlara [ve] bıçaklara: BEÖ, isim

~ hemen her gün yanlarında soyunup dökünen adamların bellerinden, ceplerinden / çıkan: SFÖ=YC, sıfat

hemen her gün yanlarında soyunup dökünen adamların bellerinden,

YCDT

ceplerinden çıkan

YCY

~ her / gün: ST, isim

~ yanlarında soyunup dökünen adamların / belleri[nden], cepleri[nden]: ZİT, isim

~ beller[inden] / (ve) / cepler[inden]: BEÖ, isim

~ yanlarında soyunup dökünen / adamlar: ST, isim

~ hemen her gün yanlarında soyunup / dökünen: SFÖ=YC, isim

Hemen her gün yanlarında soyunup dökünen

YCZT

YCDT

YCY

~ hemen / her gün: ST, zarf

~ soyunup / dökünen: BFÖ, sıfat

-2-

Zehra korkuyla kendini geri attı, odanın ortasına kadar gitti.

Bu cümle **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımlı-sıralı** bir cümle dizisidir.

Zehra korkuyla kendini geri attı, odanın ortasına kadar gitti.

Ö

ZT

N

Y

ZT

Y

Ö: Zehra, isim

ZT: korku / [i]le: ÇEÖ, zarf

N: kendini, isim

Y: geri attı, fiil

~ geri / at(tı): FÖ, fiil

ZT: odanın ortasına / kadar: ÇEÖ, zarf

~ odanın / ortası: B'liİT, isim

Y: gitti: fiil

-3-

O artık gözü kapalı bir kuş, kasaba dışına çıkmamış bir çocuk değil.

Bu cümle **girişik-birleşik (YC'si SFÖ)**, **olumsuz, kurallı** bir **isim** cümlesidir.

O artık gözü kapalı bir kuş [değildir], kasaba dışına çıkmamış bir

N ZT Y Y

çocuk değil[dir].

N: O, zamir

ZT: artık, zarf

Y: gözü kapalı bir kuş / [değildir] : isim

~ gözü kapalı / bir kuş: ST, isim

~ bir / kuş: ST, isim

~ gözü / kapalı: İyÖ, isim

Y: kasaba dışına çıkmamış bir çocuk / değil[dir]: isim

~ kasaba dışına çıkmamış / bir çocuk: ST, isim

~ bir / çocuk: ST, isim

~ kasaba dışına / çıkmamış: SFÖ=YC, sıfat

kasaba dışına çıkmamış

YCDT YCY

~ kasaba[nın] / dışı(na): B'liİT, isim

-4-

Festival'e gelenler bavulunu, çantasını, kolisini yüklenip gitti.

> *Festival'e gelenler bavulunu, çantasını, kolisini yükledi ve gitti.*

Bu cümle 1. cümlesi **girişik-birleşik /YC'si SFÖ**), **olumlu, kurallı** bir **fiil** ve 2. cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımlı-sıralı** cümle dizisidir.

Festival' e gelenler bavulunu, çantasını, kolisini yükledi

Ö

N

Y

Ö: Festival' e / gelen(ler): SFÖ, isim

Festival'e gelen

YCDT YCY

N: bavulunu, çantasını, kolisini

~ [kendi] / bavulu(nu), çantası(nı), kolisi(ni): B'siz İT, isim

Y: yükledi

~ bavulunu / [ve] / çantasını / [ve] / kolisini: BEÖ, isim, YCN

-5-

Mahir Hoca sakın sakın çay bardağına uzanıyor, bir yudum alıp bırakıyor.

> *Mahir Hoca sakın sakın çay bardağına uzanıyor, bir yudum alıyor [ve] bırakıyor.*

Bu metin 1. cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil**, 2.cümlesi **basit olumlu, kurallı** ve **fiil** ve 3. cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımlı-sıralı** bir cümle dizisidir.

Mahir Hoca sakın sakın çay bardağına uzanıyor.

Ö

ZT

DT

Y

Ö: Mahir / Hoca: UÖ, isim

ZT: sakın / sakın: TÖ, zarf

DT: çay / bardağı(na): B'sizİT, isim

Y: uzanıyor, fiil

N: bir yudum

bir / yudum: ST, isim

Y: alıyor, fiil

-6-

Sabahın köründeki bu patırtı, bu şamata komşuları yerinden sıçratmış, dakikasına kalmadan avlu kadınlı erkekli bir kalabalık ile dolmuştu.

Bu metin 1. cümlesi **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** ve 2. cümlesi **girişik-birleşik (YC'si ZFÖ), olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesi olan **bağımsız-sıralı** bir cümle dizisidir.

Sabahın köründeki bu patırtı, bu şamata komşuları yerinden sıçratmış,

Ö Ö N Y

dakikasına kalmadan avlu kadınlı erkekli bir kalabalık ile dolmuştu.

ZT N ZT Y

Ö: Sabahın köründeki / bu patırtı: ST, isim

~ bu / patırtı: ST, isim

~ Sabahın / körü(ndeki): B'liİT, sıfat

Ö: bu / şamata: ST, isim

N: komşuları, isim

Y: yerinden / sıçrat(mış): FÖ, fiil

ZT: dakikasına / kalmadan: ZFÖ=YC, zarf

dakikasına kalmadan

YCZT YCY

N: avlu, isim

ZT: kadınlı erkekli bir kalabalık / ile: ÇEÖ, zarf

~ kadınlı erkekli / bir kalabalık: ST, isim

~ bir / kalabalık: ST, isim

~ kadınlı / erkekli: TÖ, isim

Y: dolmuştu, fiil

-7-

Sahildeki küçük iskelenin yanına yöresine evlerini inşa etmişler.

Bu cümle **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Sahildeki küçük iskelenin yanına yöresine evlerini inşa etmişler.

DT

N

Y

DT: Sahildeki küçük iskelenin / yanına yöresine: B'li İT, isim

~ Sahildeki / küçük iskele(nin): ST, isim

~ küçük / iskele(nin): ST, isim

~ yanı / yöresi(ne): TÖ, isim

N: evlerini, isim

Y: inşa / etmişler: FÖ, fiil

-8-

Birkaç girişimci kasaba halkından mülk sahipleri ile anlaşarak küçük, sevimli oteller yaptı.

Bu cümle **girişik-birleşik (YC'si ZFÖ)**, **olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Birkaç girişimci kasaba halkından mülk sahipleri ile anlaşarak küçük,

Ö

ZT

sevimli oteller yaptı.

N

Y

Ö: Birkaç / girişimci: ST, isim

~ bir / kaç: ST, zarf

ZT: kasaba halkından mülk sahipleri ile / anlaşarak: ZFÖ=YC, zarf

kasaba halkından mülk sahipleri ile anlaşarak

YCZT

YCY

~ kasaba halkından mülk sahipleri / ile: ÇEÖ, zarf

~ kasaba halkından / mülk sahipleri: AÖ, isim

~ kasaba / halkı(ndan): B'sizİT, isim

~ mülk / sahipleri: B'sizİT, isim

N: küçük, sevimli / oteller: ST, isim

~ küçük / [ve] / sevimli: BEÖ, sıfat

Y: yaptı, fiil

-9-

**Hediyelik eşya satan tezgâhlar ağır ağır sahilde bir dükkân zinciri
oluşturdular.**

Bu cümle **girişik-birleşik (YC'si SFÖ)**, **olumlu**, **kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Hediyelik eşya satan tezgâhlar ağır ağır sahilde bir dükkân zinciri

Ö

ZT

DT

N

oluşturdular.

Y

Ö: Hediyelik eşya satan / tezgâhlar: ST, isim

~ Hediyelik eşya / satan: SFÖ=YC, sıfat

Hediyelik eşya sat(an)

YCN

YCY

~ Hediyelik / eşya: ST, isim

ZT: ağır / ağır: TÖ, isim

DT: sahilde, isim

N: bir / dükkân zinciri: ST, isim

~ dükkân / zinciri: B'sizİT, isim

Y: oluşturdular, fiil

-10-

Annemin, Habibe Teyze'nin, komşulardan birkaçının getirdiği yemekleri, erzakları yerine yerleştirelim.

Bu cümle **girişik-birleşik (YC'si SFÖ)**, **olumlu**, **kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Annemin, Habibe Teyze'nin, komşulardan birkaçının getirdiği

N

yemekleri, erzakları yerine yerleştirelim.

DT Y

N: Annemin, Habibe Teyze'nin, komşulardan birkaçının getirdiği / yemekler(i),
erzaklar(ı): ST, isim

~ Annemin, Habibe Teyze'nin, komşulardan birkaçının / getirdiği: B'li İT, sıfat

~ Habibe / Teyze(nin): UÖ, isim

~ komşulardan / birkaçı: B'sizİT, isim

~ bir / kaç: ST, isim

~ yemekler(i) / [ve] / erzaklar(ı): BEÖ, isim

DT: yerine, isim

Y: yerleştirelim, fiil

-11-

Cami meşrutasındaki Ayşe Teyze'nin kaldığı, kendisinin de herhalde bundan böyle mekânı olacak o küçümen, harap eve odaklandı.

Bu cümle **girişik-birleşik (YC'si SFÖ)**, **olumlu**, **kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cami meşrutasındaki Ayşe Teyze'nin kaldığı, kendisinin de herhalde

DT

bundan böyle mekânı olacak o küçümen, harap eve odaklandı.

Y

DT: Cami meşrutasındaki Ayşe Teyze'nin kaldığı, kendisinin de herhalde bundan böyle mekânı olacak / o küçümen, harap ev(e): ST, isim

~ Cami meşrutasındaki Ayşe Teyze'nin kaldığı / [ve] / kendisinin de herhalde bundan böyle mekânı olacak: BEÖ, sıfat

~ Cami meşrutasındaki Ayşe Teyze'nin / kaldığı: B'liİT, sıfat

~ Cami meşrutasındaki / Ayşe Teyze: ST, isim

~ Cami / meşrutası(ndaki): B'sizİT, isim

~ Ayşe / Teyze'(nin): UÖ, isim

~ kendisinin de herhalde bundan böyle mekânı / olacak: SFÖ=YC, sıfat

> herhalde bundan böyle kendisinin mekânı da olacak

YCZT

YCZT

YCN

YCPT

YCY

~ her / halde: ST, zarf

~ bun / dan böyle: ÇEÖ, zarf

~ kendisinin / mekanı: B'liİT, isim

~ [Zehra'nin] / kendisi: B'liİT, isim

~ o / küçümen, harap ev: ST, isim

~ küçümen, harap / ev: ST, isim

~ küçümen / [ve] / harap: BEÖ, zarf

Y: odaklandı, fiil

Bu cümle **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Yağmur vitraylı camların tozunu silmiş.

Ö

N

Y

Ö: Yağmur, isim

N: vitraylı camların / tozunu: B'liİT, isim

~ vitraylı / camlar: ST, isim

Y: silmiş, fiil

-13-

Bir kızarmış tavuk budunu iştahla ısırın, bundan aldığı zevkle mırıldanan, homurdanan insanla-hayvan arası bir şeye döndü.

Bu cümle **girişik-birleşik, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Bir kızarmış tavuk budunu iştahla ısırın. bundan aldığı zevkle

ZT

mırıldanan, homurdanan insanla-hayvan arası bir şeye döndü.

Y

ZT: Bir kızarmış tavuk budunu iştahla ısırın, bundan aldığı zevkle mırıldanan homurdanan / insanla-hayvan arası bir şey(e): ST, zarf

~ Bir kızarmış tavuk budunu iştahla ısırın / [ve] / bundan aldığı zevkle mırıldanan homurdanan: BEÖ, sıfat

~ Bir kızarmış tavuk budunu iştahla / ısıran: SFÖ, sıfat

Bir kızarmış tavuk budunu iştahla ısıran

YCN

YCZT

YCY

~ Bir / kızarmış tavuk budu(nu): ST, sıfat, YCN

~ kızarmış / tavuk budu: ST, isim

~ tavuk / budı: B'sizİT, isim

~ iştah / [i]le: ÇEÖ, zarf, YCZT

~ bundan aldığı zevkle mırıldanan / [ve] / [bundan aldığı zevkle] homurdanan BEÖ, sıfat

~ bundan aldığı zevkle / mırıldanan: SFÖ, sıfat

bundan aldığı zevkle mırıldanan

YCZT YCY

~ bundan aldığı zevk / [i]le: ÇEÖ, zarf, YCZT

~ bundan aldığı / zevk: ST, isim

~ bundan / aldığı: SFÖ=YC, sıfat

bundan aldığı

YCDT YCY

~ [bundan aldığı zevkle] / homurdanan: SFÖ, sıfat

~ insanla-hayvan arası / bir şey: ST, isim

~ insanla-hayvan / arası: B'sizİT, isim

~ insan / [i]le / hayvan: BEÖ, isim

~ bir / şey: ST, isim

Y: döndü, fiil

-14-

Üç güçlü kadın kilimin bir ucundan yapışarak suya ve bembeyaz çakıllara vura vura çırpıyorlar.

Bu cümle **girişik-birleşik (YC'si ZFÖ)**, olumlu, kurallı bir **fiil** cümlesidir.

Üç güçlü kadın kilimin bir ucundan yapışarak suya ve bembeyaz çakıllara

Ö

ZT

DT

vura vura çırpıyorlar.

ZT

Y

Ö: Üç / güçlü kadın: ST, isim

~ güçlü / kadın: ST, sıfat

ZT: kilimin bir ucundan / yapışarak: ZFÖ=YC, isim

kilimin bir ucundan yapışarak

YCDT

YCY

~ kilimin / bir ucu(ndan): B'liİT, isim, YCDT

~ bir / uc(undan): ST, sıfat

DT: su(ya) / ve / bembeyaz çakıllar(a): BEÖ, isim

~ bembeyaz / çakıllar: ST, sıfat

~ bem / beyaz: TÖ, isim

ZT: vura / vura: TÖ, zarf

vura vura

YCY

Y: çırpıyorlar, fiil

-15-

Cihan ağır ağır çıkış kapısına doğru gidiyor.

Bu cümle **basit, olumlu, kurallı** bir **fiil** cümlesidir.

Cihan ağır ağır çıkış kapısına doğru gidiyor.

Ö

ZT

ZT

Y

Ö: Cihan, isim

ZT: ağır / ağır: TÖ, zarf

ZT: çıkış kapısına / doğru: ÇEÖ, zarf

~ çıkış / kapısı: B'sizİT, isim

~ çıkış: İFÖ=YC, fiil

çıkış

YCY

Y: gidiyor, fiil

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüze kadar dilin ses, şekil, anlam ve yapı bakımından birçok ayrıntılı incelemesi yapılmıştır. Bununla birlikte Türkçe dil bilgisinde önemli bir yere sahip olan söz dizimiyle ilgili çalışmalar, diğer alanlara nazaran arka planda kalmıştır. Bu tür çalışmaların yeteri kadar olmaması aynı zamanda Türkçenin esnek yapısı, dil uzmanları arasındaki fikir ayrılıkları, terim ve kavramlardaki farklılıklar gibi nedenlerden de kaynaklanmaktadır. Ancak son yıllarda söz dizimi alanında yapılan çalışmaların sayısı gittikçe artmaktadır. Bundan dolayı bu çalışmada söz dizimi konusu ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, günümüz Türk hikâyeciliğinin en önemli isimlerinden biri olan Mustafa Kutlu'nun "Kapıları Açmak" adlı eseri söz dizimi bakımından incelenmiştir. İncelenen eser, 2007 yılında yayımlanmış 17. baskıdır ve 182 sayfadan oluşmaktadır. Türk hikâyeciliğinde önemli bir yere sahip olan Mustafa Kutlu, Türk edebiyatına damgasını vurmuş bir yazar ve edebiyatın birçok alanında eser vermiş usta bir sanat adamıdır.

Çalışmamızda Mustafa Kutlu'nun tercih edilmesinin sebebi, onun kendisine özgü hikâye anlatışlarıyla yeni kapılar açan ve bu alanda da yazdığı yüzden fazla hikâyelerinde gösterdiği başarılarla Türk edebiyatının son dönemin önde gelen en önemli yazarlardan biri olmasıdır. Kutlu, hem güncelliği yakalaması hem de geçmişten yararlanıp bu iki durumu harmanlaması kendine has anlatış tarzıyla farklı bakış açıları yakalayıp bunları eserlerinde yansıtmıştır. Türk hikâyeciliğinde çığır açıp hikâyelerinde postmodernizmi ustalıkla harmanlamış ve bunu gündelik dille, sade, şeffaf, akıcı şekilde topluma sunmuştur. Bir diğer sebep de söz dizimi açısından baktığımızda, postmodernizmin birçok kalıbını kullanmış, eserlerinde farklı yapıları tercih etmiş, farklı anlatım tarzını benimsemiş, konuşma diline yakın bir dil anlayışına sahip olmuştur. Bu sebeplerden dolayı Kutlu'nun söz konusu eseri incelenmiştir.

Çalışmada söz dizimi incelemesi için Türkçenin güncel metinlerinden biri seçilerek Türkçenin güncel söz dizimi örnekleri ortaya kondu ve bunların değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çerçevede Kutlu'nun Kapıları Açmak adlı eseri Türkçenin genel söz dizimi özellikleri bakımından temelde sözcük öbekleri ve cümle ögeleri açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler yapılırken söz konusu

hikâye kitabından yeteri kadar örnek verilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında hikâyede her sözcük öbeğinden kaç tane geçtiği de çalışmanın sonunda belirtilmiştir.

Çalışmamızda söz konusu hikâye kitabı, “Kelime Öbekleri”, “Cümle ve Cümle Türleri” ve “Cümle Tahlilleri” şeklinde üç ana bölümde incelenmiştir.

Eser, kelime öbeklerinin çok fazla yer aldığı bir çalışmadır. Eserin içinde 10076 adet kelime öbeği tespit edilmiştir. Eserde eksiz isim tamlaması, ‘M-’ ilaveli tekrar öbeği, Arapça isim tamlaması, belirtme öbeği ve ilgi öbeği dışında diğer bütün kelime öbekleri eserde kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde kelime öbekleri “kelimeyle kurulan öbekler” ana başlığında bağlama edatı öbeği, çekim edatı öbeği, ünlem edatı öbeği, pekiştirme edatı öbeği, eksiz isim tamlaması, fiil öbeği, özel isim öbeği, unvan öbeği, sayı öbeği, sıfat tamlaması, tekrar öbeği, zarf öbeği, yineleme öbeği; “ekle kurulan öbekler” ana başlığında isim tamlaması, ayrılma öbeği, belirtme öbeği, ilgi öbeği, iyelik öbeği, kalma öbeği, yönelme öbeği, iki durumlu öbek, denkleştirme öbeği, -lı ekli öbek, yüklemsi öbekleri, bağ-fiil öbeği; “diğer kelime öbekleri” ana başlığında saplama öbeği olmak üzere 29 kelime öbeği olarak 3 ana başlık altında incelendi ve 10 adet kelime öbeği örneği tahlil edilmiştir.

Kelime öbekleri tam anlamıyla bilinmeden cümle çözümlemesini yapmak çok zordur. Bu nedenle kelime öbekleri için çokça kaynağa başvurulmuştur. Söz dizimi çalışmaları açısından ele alınan kaynaklar neticesinde yapılan çalışmaların geneline bakıldığında kelime öbeği ve cümle kavramının tanımı için benzer tanımların yapıldığı görülmüştür. Ancak söz konusu öbeklerin sınıflandırılmasında ve isimlendirilmesinde farklılıklar da göze çarpmaktadır. Bu farklılıklar kelime öbeklerin isimlendirilmesinde ve sayısında kendini göstermektedir. Başvurulan kaynaklarda ilk göze çarpan farklılıklardan biri kelime öbeklerinde kullanılan sınıflandırmalardır.

Ergin kelime öbeğini 18 başlıkta sınıflandırırken; Leyla Karahan 14 başlıkta sınıflandırmıştır. Kükey, kelime öbeğini 11 grupta ele alırken; Banguoğlu ise 8 grupta ele almaktadır. Rasim Şimşek 6 grupta ele alırken; Bilgegil de kelime öbeğini 8 başlıkta toplamıştır. Çalışmamızın sınıflandırılmasında ise, 3 ana başlık altında 29 grupta sınıflandırılmıştır.

Birinci bölümde, kelime öbekleri için detaylı bilgiler verilmiş, her kelime öbeği için de yeteri kadar örnek verilmiştir. İncelenen eserde çok çeşitli yapı ve görevde kullanılan kelime öbekleri saptanmıştır.

Eserde sıfat tamlamasının yoğun kullanılmasıyla tasvir tekniğini ustalıkla kullanılmış ve zihinde canlandırma sağlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında eserde 2421 adet sıfat tamlaması ve 1521 adet isim tamlaması kullanılmıştır. Böylece yazar, köy hayatını anlatmada başarılı olmuştur.

Sıfat tamlamasından sonra en çok kullanılan kelime öbekleri isim tamlaması, fiil öbeği ve fiilimsi öbekleridir. En az kullanılan kelime öbekleri de özel isim öbeği ve sayı öbeğidir.

Tablo 1. Eserde Kullanılan Kelime Öbeklerinin Sayıları

KELİME ÖBEKLERİ	KELİME ÖBEKLERİNİN ADEDİ	TOPLAM KELİME ÖBEKLERİNİN ORANI
İSİM TAMLAMASI	1521	%15,09
SIFAT TAMLAMASI	2421	%24,02
FİİL ÖBEĞİ	1780	%17,66
BAĞLAMA EDATİ ÖBEĞİ	458	%4,54
ÇEKİM EDATİ ÖBEĞİ	653	%6,48
İSİM-FİİL ÖBEĞİ	268	%2,65
SIFAT-FİİL ÖBEĞİ	769	%7,63
ZARF-FİİL ÖBEĞİ	687	%6,81
ŞART-FİİL ÖBEĞİ	142	%1,40
BAĞ-FİİL ÖBEĞİ	42	%0,41
TEKRAR ÖBEĞİ	258	%2,56
KISALTMA ÖBEĞİ	238	%2,36

PEKİŞTİRME ÖBEĞİ	130	%1,29
ZARF ÖBEĞİ	156	%1,54
ÜNLEM ÖBEĞİ	191	%1,89
UNVAN ÖBEĞİ	233	%2,31
SAYI ÖBEĞİ	15	%0,14
YİNELEME ÖBEĞİ	127	%1,26
ÖZEL İSİM ÖBEĞİ	14	%0,13
TOPLAM	10076	%100

Çalışmanın ikinci bölümde “Cümle ve Cümle Türleri” başlığında, “Cümlelerin Öğeleri” ve “Cümle Türleri”nde ise “Yüklemin Yerine Göre Cümleler”, “Yüklemin Türüne Göre Cümleler”, “Anlamlarına Göre Cümleler”, “Yapılışlarına Göre Cümleler”, “Kullanımlarına Göre Cümleler” ve “Cümlede Eksiltme” açısından cümleler incelenmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular neticesinde çeşitli gramer kitaplarında ve araştırma yazılarında cümlelerin tanımında benzerlikler görülmektedir. Bütün dilcilerin üzerinde durduğu ortak nokta; cümlelerin yargı bildirmesidir.

Cümlelerin öğelerinde ise detaylı araştırmalar yapılmış ve 10 adet cümlelerin öğeleri tahlil edilmiştir. Bu noktada kurucu öğe olan yüklem cümlede büyük öneme sahip olduğu görülmüştür.

Çalışmada yapılaşına göre cümleler, eserde 3452 adet görülmüştür. En fazla basit cümleler kullanılmıştır. Basit cümle kullanmasının sebebi kısa cümlelerle her kesimin anlayabileceği tarzda bir anlatım sağlanmış ve aynı zamanda da anlatıma sadelik, akıcılık kazandırılmak istenmiştir. Bu şekilde verilmek istenen mesaj doğrudan okuyucuya ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Tablo 2. Eserde Kullanılan Yapılışlarına Göre Cümlelerin Sayıları

YAPILIŞLARINA GÖRE CÜMLELER	CÜMLE ADEDİ	TOPLAM CÜMLELERE ORANI
BASİT CÜMLE	2132	%61,76
GİRİŞİK-BİRLEŞİK CÜMLE	977	%28,30
İÇ-İÇE BİRLEŞİK CÜMLE	151	%4,37
KARMAŞIK BİRLEŞİK CÜMLE	192	%5,56
TOPLAM	3452	%100

Yüklemin yerine göre cümleler, eserde 3539 adet görülmüştür. Türkçenin yapısına uygun olarak da 3074 adet kurallı cümle saptanmıştır. Bu şekilde kurallı cümlelerin ağırlığı ortaya çıkmıştır. Devrik cümleler eserde daha çok diyalog konuşmalarında karşımıza çıkmıştır.

Tablo 3. Eserde Kullanılan Yüklem Yerine Göre Cümlelerin Sayıları

YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER	CÜMLE ADEDİ	TOPLAM CÜMLELERE ORANI
İSİM CÜMLESİ	671	%18,95
FİİL CÜMLESİ	2870	%81,05
TOPLAM	3541	%100

Yüklemin türüne göre cümleler, incelediğimiz eserde Kutlu, Türkçenin yapısına uygun olarak fiil ağırlıklı çalışmıştır. Eserde toplam 3541 adet yüklem türüne göre cümle görülmüş ve 2870 adet de fiil cümlesi kullanılmıştır.

Tablo 4. Eserde Kullanılan Yüklemin Türüne Göre Cümlelerin Sayıları

YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER	CÜMLE ADEDİ	TOPLAM CÜMLELERE ORANI
KURALLI CÜMLE	3074	%86,86
DEVİRİK CÜMLE	465	%13,14
TOPLAM	3539	%100

Anlamına göre cümlelerin tasnifinde ise ağırlık olarak 2866 adet olumlu cümle kullanılmıştır. Toplam olarak 3528 adet anlamına göre cümle tespit edilmiştir.

Tablo 5. Eserde Kullanılan Anlamlarına Göre Cümlelerin Sayıları

ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER	CÜMLE ADEDİ	TOPLAM CÜMLELERE ORANI
OLUMLU CÜMLE	2866	%81,23
OLUMSUZ CÜMLE	445	%12,61
SORU CÜMLESİ	217	%6,15
TOPLAM	3528	%100

Bazı dil uzmanları “bağlı ve sıralı” cümleleri yapısına göre cümleler içine dahil ederken Delice ise “bağlı ve sıralı” cümleleri kullanımına göre cümleler başlığında tasnif etmiştir. Biz de Delice’nin tasnifini ele aldığımızdan bağlı ve sıralı cümleleri “kullanımına göre cümleler” adı altında toplanmıştır. Çalışmamızda toplam 1049 adet cümle tespit edilmiş olup 969 adet sıralı cümle kullanılmıştır.

Tablo 6. Eserde Kullanılan Kullanımlarına Göre Cümlelerin Sayıları

KULLANIMLARINA GÖRE CÜMLELER	CÜMLE ADEDİ	TOPLAM CÜMLELERE ORANI
SIRALI CÜMLELER	969	92,37
BAĞLI CÜMLELER	80	7,63
TOPLAM	1049	%100

Cümle türlerinden son olarak “cümlede eksiltme” konusunda 460 adet eksik cümle kullanılmıştır. Özellikle eserde karşılıklı konuşmada, soru-cevaplarda eksik cümle bolca yer almış, az da olsa deyim ve atasözlerinde de karşımıza çıkmıştır. Eksik cümleler aynı zamanda postmodernizm kullanım tekniklerinden birisidir. Eserde eksik cümlelerin kullanılmasındaki amaç, merak duygusunu ön planda tutmaktır.

Tablo 7. Eserde Kullanılan Eksilteli Cümlelerin Sayıları

CÜMLEDE EKSİLTME	CÜMLE ADEDİ	TOPLAM CÜMLELERE ORANI
EKSİK CÜMLE	460	%100
TOPLAM	460	%100

Cümle türleri için her başlık altında detaylı bilgi verilerek yeterli sayıda örneklerle desteklenmiştir.

Son olarak üçüncü bölüme gelindiğinde önceki bölümlerde kelime öbeği için 10 adet örnek; cümle tahlili için de 10 adet örnek tahlil edilmiştir. Üçüncü bölüm için ise hem kelime öbeğini hem cümlenin öğelerini hem de cümle türlerini içine alan 15 adet ayrıntılı cümle çözümlemesi yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, S. (2017). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "yaban" adlı romanı üzerinde söz dizimi incelemesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Akalın, Ş. H. [ve diğerleri]. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akkuş, A. (2007). *Reşat Nuri Güntekin'in "acımak" adlı romanının ilk seksen sayfasının söz dizimi incelemesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kütahya.
- Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil-ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin söz dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aydoğdu, Y. (2017). *Türk edebiyatında postmodern anlatının serüveni ve Murathan Mungan*. İstanbul: Sonçağ Yayınlar.
- Aytaç, G. (1991). *Edebiyat yazıları II*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (1999). *Defterimde kırk sûret*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baş, S. (2008). (Türk Öykücülüğünde Postmodernist Eğilimlere Bir Örnek: Nazan Bekiroğlu'nun Masalları). Z. Dilek, M. Akbulut, Z. C. Arda, Z. B. Özer, R. Gürses, B. K. Taşkın (Ed.), 38. *ICANAS- Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (s. 309-332). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Bayram, Y. (2007). Postmodernizm üzerine. *Baykara Dergisi*, (S. 5), (s. 37-39)
- Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bozkurt, F. (2000). *Türkiye Türkçesi*. Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
- Canbol, S. S. (2015). *Özden Selenge'nin romanlarının postmodern özellikleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

- Coşkun, S. (2001). Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde temel izlek olarak köy-kent meselesi. *Turkish Studies-Language and Literature Dergisi* 5(2), (s. 363-409).
- Coşkun, S. (2005). Ne yapmalı sorusunun hikâyesi: Chef. *Yağmur Dergisi*, (S 29), s.14.
- Çelik, Y. (2012). (Eleştirmen- Araştırmacı Mustafa Kutlu). M. F. Andı, B. Arslan (Ed.), *Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*, (s. 267). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Delice, H. İ. (2018). *Türkçe sözdizimi*. İstanbul: Asitan Kitap.
- Demir, T. (2006). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Kitap Yayın Dağıtım.
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri -Osmanlı lehçesi-*. Çev. Ali Ulvi Elöve. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Dirin, İ. (1999). *Mustafa Kutlu ile konuşama*. Ankara: Hece Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümce bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doltaş, D. (2003). *Postmodernizm ve eleştirisi / tartışmalar – uygulamalar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ediskun, H. (1999). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eliuz, Ü. (2016). *Oyunda oyun postmodern roman*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ergin, M. (2007). *Üniversiteler İçin Türk dili*. İstanbul: BayrakYayınları.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gariper, C. (2012). (Mustafa Kutlu'nun sır hikâyesinde yabancılaşma, yalnızlaşma, insanın yitimi ve süreksizlik). M. F. Andı, B. Arslan (Ed.), *Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*, (s. 114). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Guzev, V. G. ve Yılmaz, Ö. D. (2010). İşlevsel söz diziminin bazı sav ve kavramları üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 2008/II*, (s. 125-143).
- Güneş, S. (1999). *Türk dili bilgisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlük Matbaası.
- Gürer, İ. G. (2015). *Buket Uzuner'in "karayel hüznü" adlı eserinin söz dizimi incelemesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyonkarahisar.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (1997). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Işık, K., E. (2013). *Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde modern kentli insanın bunalımları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Jameson, F., Lyotard, J. F. ve Habermas, J. (1994). *Postmodernizm*. Çev. Necmi Zekâ. İstanbul: K1Y1 Yayınları.
- Kanter, M. F. (2012). Gönül işi'ni gönülden okumak. *Türk Edebiyatı Dergisi*, (S. 462).
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karaca, A. (2012). Ortadaki adam'dan hayat güzeldir'e Mustafa Kutlu'nun hikâyesi. *Türk Edebiyatı Dergisi*, (S. 462), (s. 80).
- Karahan, L. (1993). (Türkçede Birleşik Cümle Problemi), *Türk Dilinin Sorunları Toplantı Bildirisi* (s. 19). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karahan, L. (1999). *Türkçede söz dizimi –cümle tahlilleri-*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2000). Yapı bakımından cümle sınıflandırmaları üzerine. *Türk Dili Dergisi*, (S. 583), (s. 16-23).
- Karahan, L. (2010). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaörs, M. (1993). *Türkçenin sözdizimi ve cümle tahlilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Karaörs, M. (2011). (Cümle Bilgisinde İsimlendirme, Sınıflandırma ve Tahlil Metotlarının Birliği). Z. Korkmaz (Ed.), *Türk Gramerinin Sorunları- Bildiriler I,II* (s. 21-35). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kerimoğlu, C. (2007). Türkçe dil bilgisi öğretiminde söz dizimi ile ilgili kabuller üzerine I (kelime grupları). *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (S 20) (s. 106-118).

Kızılcıkelik, S. (1996). *Postmodernizm dedikleri*. İzmir: Saray Kitapevleri.

Kızılgöl, F. (2015). *Abbas Sayar'ın "yılka atı" adlı eserinde söz dizimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyonkarahisar.

Koçakoğlu, B. (2012). *Anlamsızlığın anlamı / postmodernizm*. Ankara: Hece Yayınları.

Korkmaz, Z. (2017). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kutlu, M. (2011). *Arka kapak yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2011). *Yoksulluk kitabı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2017). *Kapıları açmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kükey, M. (1975). *Uygulamalı örneklerle Türkçenin sözdizimi*. Ankara: Kardeş Matbaası.

Lekesiz, Ö. (2012). (Mustafa Kutlu'nun Hikâye Poetikası). M. F. Andı, B. Arslan (Ed.), *Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*, (s. 356). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Mahmood, R. (2015). *Selim İleri'nin yağmur akşamları adlı hikâye kitabı üzerinde söz dizimi incelemesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Meriç, D. ve Meriç, F. (2005). *Temel Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Fonu Yayınları.

Narlı, S. (2014). *Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde değişen değer yargıları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.

- Öz, M. (2018). İhsan Oktay Anar'da postmodern bir tercih olarak dilin, yazım kurallarına aykırı kullanımı. *Humanitas. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6(12), 204-214.
- Özcan, N. (2001). *Orhan Okay'ın kutlu hakkında sorulara cevapları - Mustafa Kutlu kitabı*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2012). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Özot, G. S. (2014). Postmodern roman: kurgu, dil ve kişiler kadrosu. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*, 9(6), (s. 973-987).
- Özsevgeç, Y. (2017). Postmodernizm üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), (s. 135-142).
- Paçacıoğlu, B. (1987). *Türk dili dersleri*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- Qasimova, L. (2011). Metinlerarası ilişkiler açısından Mustafa Kutlu'nun beşlemesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (S 46) (s. 61-86).
- Sağlık, Ş. (2012). (Taşra Değerlerine İtibarını İade Eden Yapısıyla Mustafa Kutlu'nun Hikâye Estetiğinde 'Komik'). M. F. Andı, B. Arslan (Ed.), *Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*, (s. 172). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Sağlık, Ş. (2017). Postmodernizmin modern Türk edebiyatındaki üç hali. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (C. 1), (s. 71-86).
- Samsakçı, M. (2012). (Mustafa Kutlu'nun sır hikâyesinde yabancılaşma, yalnızlaşma, insanın yitimi ve süreksizlik). M. F. Andı, B. Arslan (Ed.), *Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*, (s. 198). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Sarup, M. (1995). *Postyapısalcılık ve postmodernizm*, Çev. Abdülbaki Güçlü. Ankara: Ark Yayınları.
- Su, H. (1999). *Hayatın füsûn ve şiiri'nin öyküleri*. Ankara: Hece Yayınları.

Süzer, H. (2016). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "saatleri ayarlama enstitüsü" romanının söz dizimi bakımından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Van.

Şaylan, G. (2009). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi.

Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe söz dizimi*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik.

Toklu, M. O. (2013). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötükün Yayınları.

Tosun, N. (2004). *Türk öykücülüğünde Mustafa Kutlu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tosun, N. (2008). Postmodern öykü ve Türk öyküsünde postmodernizmin etkileri. *Hece Dergisi*, (S.138), (s. 374-388).

Üstünoğlu, K. (2002). *Dil yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yazıcı, H. İ. (2002). *Mustafa Kutlu'nun hayatı hikâyelerinin yapı ve tema bakımından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Elazığ.

Yıldırım, E. (2007). *Mustafa Kutlu hikâyeciliği varoluş-yabancılaşma-hakikat*. Ankara: Ebabil Yayınları.

Yıldırım, E. (2007). *Mustafa Kutlu hikâyeciliği*. Ankara: Ebabil Yayınları.

Yılmaz, K. (2013). Postmodernist tarih yaklaşımı: postmodernizmin tarih eğitimi için doğurguları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 197-209.

Zülfikar, H. (1995). *Özne türleri ve bunların adlandırılışı - Türk gramerinin sorunları toplantısı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zülfikar, H. (2015). *Söz varlığı, yazım ve anlatım açısından Türkçedeki gelişmeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İnternet Kaynakçası

Fakılı, N, K. (4 Şubat 2013). Mustafa Kutlu'nun Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri [Biyografi]. <http://www.mustafakutlu.com/> adresinden edinilmiştir.

Kutay, F. (Haziran 2018). Mustafa Kutlu, Kapıları Açmak Kitabının Konusu, Özeti, Karakterleri, İncelemesi. <http://www.edebiyatfatih.net> adresinden edinilmiştir.

WordPress. (6 Mart 2007). Türkçenin Sözdizimi (Syntax) Açısından Özellikleri (Türkçe Ders Notları). <https://turkceogretmeni.wordpress.com/2007/03/06/turkcenin-sozdizimi-syntax-acisindan-ozellikleri/> adresinden edinilmiştir.

